



HOOFSTUK 3

Globale wapenbeheer en ontwapening na die Koue Oorlog

In hierdie hoofstuk word wapenbeheer en ontwapening, soos ná die Koue Oorlog (1992-1999) toegepas, bespreek. Die beëindiging van die Koue Oorlog het beslis 'n invloed op die internasionale veiligheidsituasie gehad, en veroorsaak dat die fokus, in aanvulling tot die militêre terrein, ook op ander dimensies wat 'n invloed op die internasionale veiligheidsituasie kan hê, geval het. Faktore wat 'n bepalende invloed op die toepassing van wapenbeheer en ontwapening het word aanvanklik in oënskou geneem. Die belangrikste wapenbeheer- en ontwapeningsooreenkomste, en verdrae wat ná die Koue Oorlog gesluit, geratifiseer en in werking gestel is waaronder pogings om nie-proliferasie in die hand te werk, word vervolgens ten opsigte van die verskeie kategorieë wapens bespreek. Verwikkelinge ten opsigte van CSBM's ná die Koue Oorlog word laastens bespreek.

1. Bepalende faktore vir die toepassing van wapenbeheer en ontwapening ná die Koue Oorlog

Ná die Koue Oorlog het faktore, anders as die militêre, 'n groter invloed op wapenbeheer en ontwapening begin uitoefen. Faktore soos streekkonflikte, menseregte en -vryhede, omgewingsbesoedeling, koöperatiewe veiligheid, gemeenskaplike en demokratiese waardes en verswakkende ekonomieë het in 'n toenemende mate 'n rol in wapenbeheer- en ontwapeningsonderhandelinge begin speel. Sommige van die belangrikste faktore word vervolgens bespreek.

1.1 Faktore wat wapenbeheer en ontwapening na die Koue Oorlog bevorder het

Toe die Koue Oorlog in 1991 tot 'n einde gekom het, is 'n era in internasionale verhoudinge beëindig. Dit het egter ook die begin van 'n era van nuwe veiligheidsbeskouings en regimes ingelui. Die politieke landskap het binne 'n relatief kort tydsbestek radikaal verander. Die Sowjet-Unie het opgehou om te bestaan; die Warschau Verdragsorganisasie (WVO) het ontbind; en Duitsland is herenig. Vanuit die ruïnes van die Sowjet-Unie het vyftien nuwe onafhanklike state ontstaan. Van die state wat vroeër aan die WVO behoort het, het begin om die Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie (NAVO) te oorreed om hulle as lede toe te laat. Hierdie veranderinge het ook 'n invloed elders in die wêreld gehad. Suid- en Noord-Korea het begin kommunikeer met mekaar, radikale stappe is in Suid-Afrika geneem om die

sogenaamde apartheidstelsel tot 'n einde te bring, en in die Midde-Ooste het Israel en die Palestyne begin met veiligheidskeppende samesprekings. Met die VN se sanksie het 'n internasionale koalisie Irak militêr uit Koeweit gedwing en Irak verder gedwing om VN resolusies om sy wapens van grootskaalse vernietiging te vernietig, te aanvaar.¹

Die gebeure in Oos-Europa het noodwendig 'n uitwerking gehad op die beleidsrigtings van die hoofakteurs op die wêreldtoneel. Omdat die persepsies van veiligheidsbelange van individuele state en groepe state radikaal verander het, moes dit noodwendig 'n invloed op die beleidsvorming van groot moondhede sowel as klein- en mediumgrootte state hê. Die situasie ten opsigte van multilaterale instellings soos die VN, NAVO, die Europese Gemeenskap (EG) en die "Conference on Security and Co-operation in Europe" (CSCE) moes herwaardeer word.² Die basiese skeidslyn in die wêreld het van 'n ideologiese een tussen Oos en Wes, na die groeiende ekonomiese gaping tussen die nywerheidstate en die ontwikkelende state - tussen die wêreld se ryk en arm state - verander.³ Ironies genoeg was dit juis dié skeidslyn wat oorspronklik die ideologiese skeiding veroorsaak het.

Ná die Koue Oorlog het interafhanklikheid van nasionale belange en samewerking die dryfkrag vir stabiliteit en veiligheidskepping geword.⁴ In die vorige veiligheidsstelsel het militêre alliansies state teen 'n gemeenskaplike vyand verenig en gemobiliseer. Die nuwe veiligheidsstelsel waarna nou gestreef word organiseer state nie soseer teen enigiemand of enigiets nie, maar eerder in die verdediging van gemeenskaplike waardes. Die nuwe stelsel is nie meer soseer op 'n balans van mag en vrees gebaseer nie, maar is eerder op die voorkoming van konflikte, waarvan die aard en oorsprong verskillend is van dié van die verlede, gebaseer.⁵ Ten opsigte van konflikte, en veral gewapende konflikte, is die prioriteite ná die Koue Oorlog konflikvoorkoming, krisisbestuur, konflikoplossing en vreedsame oplossing van geskille, hetsy intra- of interstaatlik van aard.⁶

Koöperatiewe veiligheid het belangrik geword vir die uitdagings van die toekoms. Koöperatiewe veiligheid is 'n strategiese beginsel waarvolgens daarna gestreef word om bepaalde doelstellings deur institusionele goedkeuring eerder as deur ekonomiese of militêre afdwinging te bereik. Die doel is om deur onderhandeling konsensus te bereik aangaande gemeenskaplike doelwitte, norms, instellings en prosedures. In plaas van wedersydse versekerde vernietiging is die basis van 'n koöperatiewe veiligheidstelsel wedersydse herversekering, wat 'n vermoë vereis om samewerking te inisieer en te onderhou tussen soewereine state oor sake wat vroeër as die kern van soewereiniteit beskou is, naamlik besluite wat nodig is om nasionale veiligheid te verseker.⁷

Die stelsel van koöperatiewe veiligheid impliseer algemene aanvaarding en nakoming van verbintenisse om militêre vermoëns en optredes te beperk. Die hoofakteurs in die stelsel is die nasiestate, nie trans- of supranasionale strukture nie; die stelsel veronderstel

wapenbeheer en beperking, nie algemene en algehele ontwapening nie; en maatreëls moet onderhandel en aanvaar word, nie afgedwing word nie. In plaas van wantroue, afskrikking en afdwinging, berus die koöperatiewe stelsel op vertroue gebaseer op openheid, deursigtigheid en voorspelbaarheid; samewerking en versekering van goeie trou; en legitimititeit wat afhang van die mate waarin die wapenbeheer of ontwapeningsregime se militêre beperkinge daarin slaag om die lede se veiligheid te verseker. Baie van hierdie elemente funksioneer reeds binne die bestaande veiligheidstrukture soos die VN, OSCE, NAVO en die Wes-Europese Unie (WEU) in samewerking met Sentraal en Oos-Europese state in die Europese Unie (EU). Die koöperatiewe veiligheidstelsel is besig om vorm aan te neem maar dit sal nog lank neem om aan te pas by die veranderde veiligheidsituasie wat na die Koue Oorlog ontstaan het⁸

Saam met die veranderinge in die globale politieke stelsel is die einde van die Koue Oorlog gekenmerk deur die val van Kommunisme in die Oos-blokstate en die Sowjet-Unie.⁹ Die ideologiese polarisasie tussen die Ooste, verteenwoordigend van Kommunisme, en die Weste, verteenwoordigend van Kapitalisme, het tot 'n einde gekom. Die bedreiging van 'n globale militêre konfrontasie en kernoorlog, as gevolg van 'n bipolêre ideologiese verdeling, het dus grootliks verdwyn.

Demokratisering, konflikoplossing, nie-aggressie, kollektiewe veiligheid en kompromie het begin om outoritarisme, oorlog, militêre alliansies, unilaterale inmenging en konfrontasie as aanvaarde internasionale norme te vervang. Die vrye mark ekonomie geniet ook nou groter prominensie in die wêreld as gedurende die Koue Oorlog-era van bipolêre antagonistiese konfrontasie tussen die Ooste en die Weste.¹⁰

Die val van outoritêre en totalitêre regimes in die laat tagtigerjare, wat met die val van Kommunisme gepaard gegaan het, het ná die beëindiging van die Koue Oorlog tot 'n groter bewustheid van menseregte en moraliteit in die wêreld gelei. Politieke veranderinge in Latyns-Amerika, Sentraal en Oos-Europa en in Afrika het hiertoe aanleiding gegee. Die sosialistiese siening van menseregte in Sentraal en Oos-Europa is blootgelê as 'n rookskerm vir die skending van menseregte. Konsepte soos liberalisering, demokratisering en die skepping van "regte-beskermdende regimes" het begin manifesteer.¹¹

Steun vir die handhawing van menseregte en moraliteit het na die Koue Oorlog tot 'n groter mate 'n internasionale norm geword.¹² Die erkenning van menseregte en moraliteit deur die regering van 'n spesifieke staat lei tot groter harmonie binnelands en groter toegeneentheid vanaf die buiteland jeens so 'n staat. Die gevaar van binnelandse onrus as gevolg van die ontsegging van menseregte, sowel as die moontlikheid van inmenging van buite, word dus veral in bepaalde wêrelddele verminder. Omdat die gevaar van militêre konflik dus verminder, dien die erkenning van menseregte en moraliteit dus indirek as 'n bydraende faktor om wapenbeheer en ontwapening te bevorder.

In Europa is die hoof dryfvere nou die strewe na legitieme regerings en demokratiese state, menseregte en vryhede. Ander bedreigings het egter na vore gekom: ekonomiese krisis, etniese konflikte, massamigrasie, internasionale terrorisme en misdaad, asook oorgrens besoedeling van die omgewing. Hierdie aspekte sal in die toekoms, addisioneel tot wapenbeheer en ontwapening, nuwe dimensies aan veiligheidsamesprekings en besluitneming gee.¹³

'n Verdere bydraende faktor tot die bevordering van wapenbeheer en ontwapening is die ekonomiese probleme wat veral in Sentraal en Oos-Europese state ná die Koue Oorlog ontstaan het. Ekonomiese ineenstortings het gelei tot wapenvermindering en demilitarisering en politieke transformasie het aktiewe deelname in wapenbeheeronderhandelinge genoodsaak. Ekonomiese probleme was ook in ontwikkelende state die hooforsaak van verminderde verdedigingsuitgawes en wapenaankope.¹⁴ Wapens raak ook almeer gesofistikeerd en te duur om aan te skaf. Wanneer die gevaar van oorlog verminder is dit ook 'n natuurlike neiging by state dat prioriteite verander en beskikbare fondse eerder vir die bevordering van sake soos die onderwys, gesondheid, behuising en werkskepping aangewend word. Indien state se ekonomiese omstandighede sou verbeter is daar vanselfsprekend geen waarborg dat verdedigingsuitgawes nie weer sal begin styg nie. In Suid-Oos Asië het ekonomiese vooruitgang na die Koue Oorlog gepaard gegaan met verhoogde verdedigingsuitgawes.¹⁵ Humanitêre oorwegings het ook na die Koue Oorlog daartoe gelei dat daadwerklike stappe internasionaal gedoen is om sekere sogenaamde onmenslike wapens soos teen-personeelmyne en chemiese wapens te verbied en strengere maatreëls in te stel om die verbod op biologiese wapens te versterk. Hierdie wapens veroorsaak ontsettende leiding en verminking wanneer mense daardeur gewond of besmet word, en word daarom as onmenslik beskou.

1.2 Faktore wat wapenbeheer en ontwapening na die Koue Oorlog nadelig beïnvloed

Een van die grootste krisisse na die Koue Oorlog is die voorkoms van gewapende konflikte, veral in die Derde Wêreld, wat hoofsaaklik intrastaatlik van aard is.¹⁶ Vanaf 1989 tot 1999 het gemiddeld 28 grootskaalse (met meer as 1 000 oorlogverwante sterftes) gewapende konflikte wêreldwyd, waarvan die meeste in Afrika en Asië, plaasgevind. Die duur van sommige konflikte strek vanselfsprekend oor 'n aantal jare. Veertien van die konflikte wat in 1999 aan die gang was, het byvoorbeeld reeds voor die beëindiging van die Koue Oorlog begin. Die oorblywende dertien is na die Koue Oorlog begin. Die gemiddelde voorkoms per jaar van

hierdie konflikte na die Koue Oorlog (1992-1999) per streek toon die volgende: Afrika: 6-7; Suid-Amerika: 1-2; Asië: 8; Europa: 2-3; Midde-Ooste: 5. In Afrika het die konflikte van 11 per jaar in 1990 en 1991 ná die Koue Oorlog aanvanklik afgeneem, maar in 1998 en 1999 weer toegeneem tot 11 per jaar.¹⁷ Van die gewapende konflikte wat vanaf 1992 tot 1997 plaasgevind het was net vier interstaatlik van aard. Net twee van die konflikte, waarvan een in 1998 begin het, was in 1998 en 1999 interstaatlik van aard.¹⁸

Soos die Joego-Slawiese burgeroorlog, tussen die Serwiërs en die Kroate wat in 1992 begin het,¹⁹ en die Irakse inval in Koeweit en bovermelde statistieke duidelik demonstreer, sal die toekomstige wêreld nie sonder konflik wees nie. Konflikte tussen vyandige groepe binne state; konflikte wat tussen state oor grense heen ontstaan; en rasse en etniese verskille, sal bly voortbestaan. Politieke revolusies sal steeds voorkom en historiese geskille oor politieke grense sal voortgaan.²⁰ Alhoewel besoedeling van byvoorbeeld 'n staat se riviere en mere deur suurreën, afkomstig vanaf 'n ander staat, nog nie tot dusver 'n militêre konflik veroorsaak het nie, is dié moontlikheid in die volgende dekade glad nie so vergesog nie.²¹ Godsdienstige verskille binne state en tussen state; vinnige bevolkingsgroei wat gepaard gaan met 'n skaarste aan natuurlike hulpbronne soos voedsel en water; en oorgrens migrasie van vlugtelinge, is verdere moontlike faktore wat tot konflik aanleiding kan gee.²² Ekonomiese verskille tussen state sal toeneem namate die een-en-twintigste eeu se tegnologie ongelyk deur die wêreld versprei. Gedurende die tydperk wat vanaf 1950 tot 1995 gestrek het, het 125 oorloë wat in die Derde Wêreld plaasgevind het 40 miljoen lewens geëis. Die onderliggende redes vir konflik in die Derde Wêreld het reeds voor die begin van die Koue Oorlog bestaan en sal dus sekerlik aanhou voortbestaan noudat die Koue Oorlog verby is.²³

Veiligheidsorganisasies het blykbaar nie die vermoë om soortgelyke konflikte op te los nie, en die groot moondhede het belang verloor by gebiede wat vroeër binne hulle invloedssfeer geval het. Baie state verval in anargie en onregeerbaarheid vanweë hul eie onvermoë om doeltreffend te regeer en te administreer.²⁴ Die vraag ontstaan of die internasionale gemeenskap nie 'n plig en verantwoordelikheid het teenoor state waar die volgende aan die orde van die dag is nie: menseslagtings; aggressie wat deur die owerheid teenoor sy eie burgers gepleeg, word waardeur growwe skendings van menseregte aan die orde is; 'n owerheid wat nie in staat is om sy burgers wat van hulle basiese menseregte beroof word te beskerm nie; en burgers wat binne 'n staat gedood word omdat dit sogenaamd in belang van landsveiligheid is. Die reg van die internasionale gemeenskap om in te gryp in sulke gevalle, moet in hierdie konteks versoen word met die regte van die individuele staat tot soewereiniteit, gelyke regte, en die reg tot geen inmenging in die huishoudelike sake van 'n spesifieke staat. Hierdie oorwegings het almeer na vore getree in die internasionale

gemeenskap nadat die risiko van 'n globale oorlog of 'n beplande kernaanval deur een moondheid of staat teen 'n ander, bykans verdwyn het. Plaaslike en intrastaatlike konflikte het nou 'n belangrike probleem geword.²⁵

Die praktyk het getoon dat die opbou van wapenvoorrade nie noodwendig tot oorlog lei nie. Die kernwapenwedloop tussen die twee supermoondhede gedurende die Koue Oorlog is afdoende bewys hiervan. Wapens lei dus nie noodwendig, soos die teenstanders daarvan aanvoer, tot gewapende konflik nie maar dit kan streekstabiliteit benadeel en bestaande konflikte vererger, soos wat die twee supermoondhede gedurende die Koue Oorlog by herhaling, deur wapenverskaffing en militêre steun aan hulle bondgenote, bewys het.²⁶

Daar is vanselfsprekend 'n duidelike verband tussen die aanvraag vir wapens en die voorkoms van militêre konflikte tussen state. Die aanvraag vir wapens sal styg met 'n toename in konflikte en vererger sodoende die probleem van proliferasie. State wat in 'n militêre konflik gewikkel is wil ten alle koste as oorwinnaar uit die stryd tree. Hulle sal dus van alle beskikbare metodes gebruik maak om wapens te bekom. Indien hulle dit nie deur die wettige kanale kan bekom nie sal hulle, indien nodig, in so 'n situasie in die belang van landsveiligheid en selfbehoud, ook van onwettige en koverte metodes om wapens te bekom, gebruik maak. Só 'n situasie bemoeilik vanselfsprekend enige wapenbeheer of ontwapeningspogings aansienlik. Die verspreiding van veral konvensionele wapens ry ook pogings om dit te beheer of af te skaf in die wiele. Ten spyte van talle pogings om dit te beperk gaan wapenhandel, wettig en onwettig, steeds wêreldwyd voort. State wat wapens vervaardig is onder interne druk om dit uit te voer want dit verdien buitelandse valuta en streeksvyandighede veroorsaak dat state meer wapens wil aanskaf. Oorplasinge van wapens van een staat na 'n ander kan selfs as 'n vorm van afskrikking, om sodoende vrede en stabiliteit te handhaaf, bedoel wees.²⁷

Die groeiende probleem om die nakoming van wapenbeheer- en ontwapeningsooreenkomste te bevestig, is 'n verdere faktor wat hierdie ooreenkomste bemoeilik. Sommige van die oorsake hiervan is die koste verbonde aan indringende verifikasie; nuwe wapenvervaardigingstegnieke, die miniaturisering van elektroniese komponente; en wapenontwikkelingsprogramme en wapenvermoëns wat makliker word om te verberg en dus moeiliker om op te spoor en te verifieer.²⁸

Soos later in hierdie hoofstuk bespreek sal word, is die koste verbonde aan die vernietiging van veral kern- en chemiese wapens van so 'n astronomiese omvang dat dit jare sal neem om die ooreenkomste wat reeds hieroor bereik is na te kom. Rusland is byvoorbeeld afhanklik van buitelandse finansiële ondersteuning vir die vernietiging van sy chemiese wapenarsenaal. Hierdie aspek het dus ook 'n negatiewe invloed op wapenbeheer en ontwapening.

In die nuwe internasionale politieke omgewing is die belangrikste uitdaging ten opsigte van wapenbeheer en ontwapening sekerlik om die proliferasie van wapens, tegnologiese en lansierstelsels te verhoed of ten minste te probeer beperk. Hierdie aspek word vervolgens in oënskoue geneem.

2. Proliferasie van wapens en lansierstelsels

Die proliferasie van wapens geld in eweveel mate vir konvensionele, chemiese, biologiese en kernwapens. 'n Nuwe-effek van die Sowjet-Unie se verbod was byvoorbeeld dat behalwe Rusland, drie ander state van die Gemenebes van Onafhanklike State, naamlik Oekraïne, Belarus en Kazachstan ook oor kernwapens en hul afleweringstelsels beskik het.²⁹

In 1992 het die direkteure van die Sentrale en Verdedigings Intelligensie Agentskappe van die VSA die Kongres daarop gewys dat die proliferasie van kern-, chemiese- en biologiese wapens besig was om 'n al groter bedreiging vir wêreldvrede te word. Kommer oor kernontwikkelings in Noord-Korea en die VN inspeksies van Irak se militêre en kernaanlegte het wêreldwyd prominente aandag geniet. Pakistan het reeds in 1991 erken dat hy oor al die komponente vir kernwapenvervaardiging beskik. Soortgelyke verklarings deur Indië het gevolg.³⁰ Soos welbekend is het hierdie twee state gedurende Mei 1998 suksesvolle kernwapentoeë uitgevoer.³¹

Streeks pogings om kern, chemiese, bakteriologiese en biologiese wapens, ballistiese missiele en gevorderde konvensionele wapens te bekom, bedreig nie alleen streekstabiliteit nie maar ook globale stabiliteit.³² Ter versterking van hierdie argument noem John Deutch, direkteur van die Sentrale Intelligensie Agentskap (SIA), in sy verslag getiteld World Wide Threat Assessment, aan die Kongres van die VSA in 1996, veral vier bedreigings in die ná-Koue Oorlogwêreld: etniese konflikte en humanitêre krisis; die proses van transformasie en "metamorfose" wat in Rusland en die Volksrepubliek van Sjina aan die gang is; en dan twee belangrike bedreigings wat op proliferasie van wapens betrekking het: die sogenaamde "skurkstate" soos Iran, Irak, Libië en Noord-Korea wat formidabele militêre magte vir hulself opgebou het, en wat naastiglik poog om wapens van grootskaalse vernietiging te bekom; en proliferasie van wapens van grootskaalse vernietiging, terrorisme, dwelms en misdaad. Veiligheidskundiges van een van die mees vooraanstaande navorsingsentra in post-Sowjet Rusland deel hierdie siening van risiko's vir, en prioriteite van, veiligheidsbeleid.³³ Indien hierdie "skurkstate" wapens van grootskaalse vernietiging sou bekom, sal veral die aangrensende state bedreig voel en kan dit daartoe lei dat dié state ook pogings sal begin aanwend om wapens van grootskaalse vernietiging te bekom, sodat dit as afskrikmiddel kan



dien. "Skurkstate" soos Libië en Iran borg internasionale terrorisme, wat die saak verder vererger indien terroriste wapens van grootskaalse vernietiging sou bekom.³⁴

Die proliferasie van kern, chemiese en biologiese wapens, ballistiese missiele en vliegtuie wat hierdie wapens kan aflewer, en konvensionele wapens, word vervolgens bespreek.

2.1 Die proliferasie van kernwapens

In 1995 was daar nog 'n geskatte 40 000 kernplofkoppe wêreldwyd, met 'n vernietigingskrag van een miljoen keer dié van die Hiroshima bom. Teen die jaar 2003 sal hierdie arsenele nog nie tot minder as 10 000 verminder wees nie. Dit is ietwat vergesog om te hoop op 'n kernwapenvrye wêreld in die toekoms. Politieke en burgerlike leiers in die Weste glo steeds dat kernafskrikking oorlog verhoed.³⁵

Onlangse verklarings van al die kernwapenstate bevestig dat kernwapens steeds die basis vir verdediging en afskrikking vir die afsienbare toekoms sal bly. Die Russiese Federasie se militêre magte is tans gedemoraliseer en swak toegerus en hulle konvensionele wapens is ontoereikend. Hulle het totaal weg beweeg van Gorbatsjof se visie van 'n kernwapenvrye wêreld teen die jaar 2000, en die noodsaaklikheid van kernwapens herbevestig. Kern en konvensionele doktrines en magte in die Weste is in die proses om aangepas te word om bedreigings soos terrorisme, fundamentalisme en humanitêre krisisse die hoof te kan bied, maar steeds met groot nadruk om hulpbronne op die tradisionele wyse aan te wend om militêre meerderwaardigheid te bekom.³⁶

Ten spyte van kommer wat wêreldwyd ten opsigte van die proliferasie van wapens van grootskaalse vernietiging bestaan, is dit bemoedigend en insiggewend om te let op hoe kernontploffings wêreldwyd afgeneem het na die Koue Oorlog. In vergelyking met die Gorbatsjof-era (1985-1991) toe daar, ten spyte van 'n radikale positiewe verandering in internasionale verhoudinge, steeds 206 kernontploffings plaasgevind het, het die aantal kernontploffings na die Koue Oorlog, tussen 1992 tot 1998, dramaties tot net 25 verminder. Die Volksrepubliek van Sjina was vir nege van hierdie ontploffings verantwoordelik, die VSA vir ses en Frankryk vir ses. Vanaf 1993 het Rusland, die VSA en die Verenigde Koninkryk geen kernontploffings laat plaasvind nie. Soos reeds genoem het Indië en Pakistan egter gedurende 1998 elk twee kernwapentoetse uitgevoer.³⁷

Met vredestrydse kernkragprogramme soos die van Japan word groot hoeveelhede plutonium en wapengehalte kernbrandstof egter steeds vervaardig. Geen ten volle betroubare globale monitering, verantwoordingdoening of rapporteringstelsel ten opsigte van produksie, berging, en verspreiding van sulke brandstof bestaan tans nie. Dié take val buite die huidige

beskikbare hulpbronne van die IAEA. Dit word geskat dat teen vyf tot sewe kilogram plutonium per bom, die potensiaal vir die vervaardiging van basiese kernwapens as gevolg van plutoniumproduksie, sowel as die hersirkulering van plutonium afkomstig van afgetakelde kernwapens, wêreldwyd bestaan.³⁸ Plutonium word ook wêreldwyd beskikbaar gemaak as gevolg van kernprosesseringsaanlegte wat plutonium uit gebruikte kernreaktorbrandstof onttrek. Daar is reeds 44 state wêreldwyd wat van kernreaktors gebruik maak.³⁹

Plutonium en hoogs verrykte uraan wat afkomstig is van kernwapens verwissel ook hande wanneer dit van militêre beheer na burgerlike beheer oorgeplaas word vir aftakeling. Tien kilogram plutoniumoksied en 'n groot hoeveelheid konvensionele plofstof is genoeg om 'n eenvoudige kernploftoestel te vervaardig. Tegniëse inligting om so 'n ploftoestel te vervaardig is vrylik in ope literatuur beskikbaar, en een bevoegde tegnikus kan die werk verrig. Materiaal en toerusting wat by 'n hardewarewinkel en by 'n verskaffer van wetenskaplike toerusting aan studente, gekoop kan word vir hierdie toestel gebruik word. So 'n kernploftoestel kan 'n plofkrag van 100 tot 1 000 ton trinitrotoluene (TNT) hê en kan in 'n mediumgrootte afleweringvoertuig of 'n kleinerige motorboot vervoer word. Dit is van die voorgaande duidelik dat indien kernmateriaal in die hande van subnasionale groepe soos terroriste en smokkelaars moet val, dit geweldige gevare vir die hele wêreld inhou. Internasionale kernterrorisme en smokkelhandel in kernmateriaal op die swartmark is dus 'n wesenlike gevaar.⁴⁰

2.2 Die proliferasie van chemiese en biologiese wapens

In 1995 het die vermoede reeds bestaan dat vyftien state in die wêreld óf reeds chemiese wapens besit óf oor die vermoë beskik om dit te bekom. Soveel as elf ander state beskik waarskynlik ook oor die vermoë om chemiese wapens te vervaardig of is in die proses om die vermoë te ontwikkel. Globale voorrade van hierdie wapens en die materiaal daarvoor is baie groot en dit is nie seker wanneer en met watter sekerheid dit vernietig sal kan word nie.⁴¹

Kommer oor die proliferasie van chemiese en biologiese wapens is geregverdig as gevolg van die aantreklikheid daarvan vir sekere state. Dié wapens verbeter 'n staat se militêre vermoë aansienlik; dit word beskou as wapens wat vir afskrikkings- en strategiese doeleindes gebruik kan word; ("n arm man se kernwapen"); dit kan teen lae koste ontwikkel word en is relatief eenvoudig om te vervaardig; en die relatief vrylike beskikbaarheid van afleweringstelsels verhoog die moontlikheid van effektiewe gebruik daarvan.⁴² Baie van die chemiese stowwe en vervaardigingstoerusting wat nodig is om dié wapens te vervaardig is vrylik in die wettige handel beskikbaar. Die wapens kan afgelewer word deur middel van 'n mortierbom, artilleriebom, vuurpyl, missiel of selfs 'n spreiproses in die atmosfeer deur van 'n

vliegtuig gebruik te maak. Prosedures wat gevolg kan word om só 'n bom te vervaardig is vrylik in die ope literatuur beskikbaar. Dit kan maklik in teeninsurgensie operasies aangewend word.⁴³ 'n Verdere oorweging wat dié wapens vir diegene wat dit wil gebruik aantreklik maak, is die feit dat die wapens mense uitwis sonder om byvoorbeeld geboue en wapentuig noemenswaardig te beskadig.

Die relatiewe lae koste en eenvoud van vervaardiging sowel as die eenvoudige metodes van aflewering in vergelyking met kernwapens, maak van hierdie uiters gevaarlike wapens van grootskaalse uitwissing, dus 'n uiters aantreklike instrument in die hande van 'n gewetenlose smokkelaar, internasionale terroris of selfs 'n staatshoof, om bepaalde doelwitte te bereik. Dit is ook uit die voorgaande duidelik dat proliferasie van hierdie wapens 'n geweldige groot gevaar vir die wêreld inhou.

2.3 Die proliferasie van ballistiese missiele en vliegtuie wat kernwapens kan aflewer

Wêreldwyd beskik 25 state reeds oor langafstand ballistiese missiele wat die vermoë het om wapens van grootskaalse vernietiging in hul teenstanders se gebiede af te lewer. Driekwart van hierdie state het reeds, of is in die proses om produksievermoë vir hierdie missiele te bekom. Gedurende 1995 het 20 state wêreldwyd reeds oor die vermoë om ten minste twee van chemiese, biologiese, of kernwapens en ballistiese missiele te vervaardig beskik, of dit reeds besit. Die betrokke state is die vyf permanente lede van die Veiligheidsraad van die VN sowel as Israel, Noord-Korea, Suid-Afrika, Indië, Pakistan, Irak, Iran, Sirië, Egipte, Taiwan, Suid-Korea, Argentinië, Brazilië, Libië en Kuba. Meeste van hierdie state het of die vermoë, of is in die proses om in drie van die vier kategorieë wapens 'n vermoë te ontwikkel.⁴⁴

Westerse en Russiese grond-tot-grond ballistiese missiele kan kernwapens dra en hierdie missiele bestaan reeds in die wapenarsenale van verskeie Derde Wêreldstate. Hierdie missiele is baie effektief om kernwapens oor lang afstande af te lewer. Al meer state bekom ballistiese missiele deur wêreldhandel, en Derde Wêreldstate wat daarvoor beskik voorsien aan state wat dit nie het nie. Hoe meer vervaardigers daar is hoe makliker is dit om die missiele te bekom. Die moontlikheid bestaan ook hier dat subnasionale groepe hierdie missiele in die toekoms op 'n onwettige wyse sal kan bekom.⁴⁵

Al die Derde Wêreldstate soos Indië en Pakistan wat oor kernwapens beskik, sowel as dié wat vermoedelik oor kernwapens beskik of in die proses is om dit te vervaardig, beskik oor vliegtuie wat in staat is om kernwapens af te lewer. 'n Kernwapen is relatief klein, weeg 200 tot 300 kilogram en is ongeveer 60 sentimeter in deursnee. Hierdie wapens is klein genoeg om deur 'n terroristegroep in 'n kleinerige boot in 'n hawe ingesmokkel te word of in 'n



aflewering voertuig in die middel van 'n stad geparkeer te word, en dan met afstandbeheer gedetoneer te word, iets wat nie so vergesog is nie, en glad nie onmoontlik is indien so 'n wapen in die verkeerde hande sou val nie.⁴⁶

2.4 Die proliferasie van konvensionele wapens

'n Sleutelaspek ten opsigte van die proliferasie van wapens na die Koue Oorlog is die wêreldwye oorplasings deur middel van uitvoere van gesofistikeerde konvensionele wapens, veral na die Derde Wêreld. Die genoemde grootskaalse gewapende konflikte wat na die Koue Oorlog oor die wêreld plaasgevind het sowel as dié wat tans aan die gang is word hoofsaaklik met ligte en klein wapens geveg. Die proliferasie van hierdie wapens gaan bykans onbeheersd voort en word wettig in die vrye handel bevorder. In die middel negentigerjare het die Amerikaanse Wapenbeheer en Ontwapeningsagentskap die handel in kleinwapens en ammunisie as gedeelte van wêreld wapenhandel op 13 persent geskat.⁴⁷ Gedurende die Koue Oorlog het die VSA en die Sowjet-Unie wapenoorplasings as 'n metode om politieke steun van strategies geleë Derde Wêreldstate te bekom, gebruik. 'n Kliëntestaat se militêre mag word byvoorbeeld versterk deur wapens aan hom te verskaf en daardeur die magsbalans in 'n streek te probeer verander, wat kan beteken dat dit ten alle koste vermy moet word dat die kliëntestaat tot 'n val kom of 'n militêre konflik verloor. Wapenverskaffing kan ook as middel dien om die ontvangerstaat te manipuleer om politieke besluite te neem wat die verskaffer begunstig. Wapens word dan as "straf" weerhou indien die kliëntestaat nie "saamwerk" nie en as "beloning" verskaf indien die kliëntestaat wel "saamwerk". Kommersiële verskaffers is weer meer ingestel op die inkomste wat hulle deur wapenhandel kan genereer, en die werkskeppende aard daarvan, as om te poog om enige invloed op die kliënt uit te oefen. Hulle is ook minder besorg oor die identiteit van die ontvanger of sy politieke affiliasies, en meer geïnteresseerd in sy kredietwaardigheid en sy vermoë om te betaal. Hulle sal selfs wapens aan albei partye in 'n gewapende konflik verskaf.⁴⁸

Vir baie Wes-Europese state en Derde Wêreldvoorsiensers soos die Volksrepubliek van Sjina en Brasilië gaan dit om ekonomiese oorwegings. Ekonomiese oorwegings het in die laat tagtigerjare vir die Sowjet-Unie ook belangriker geword. Die aanvraag na wapens was egter ook groot en veral state in die Derde Wêreld het aangehou om wapens te koop. Een van die belangrikste redes hiervoor was en is steeds die betrokkenheid van state by interne en eksterne konflikte.⁴⁹

Nie alle wapenoorplasings vind deur regerings en legitieme handelskanale plaas nie. Wapenhandel is ook vir terroriste, smokkelaars en ander soortgelyke belangegroepes, sowel as koverte regeringsagentskappe wat betrokke is by geheime lewering van wapens, 'n baie

aanloklike en winsgewende besigheid. Die omset van onwettige of koverte wapenhandel wêreldwyd, beloop tussen vyf en tien biljoen dollars per jaar. Wapens soos gevorderde helikopters, klosbomme, missiele en volledige straalvegvliegtuie is hierby betrokke.

Hierdie wapenhandel bestaan uit twee marksegmente, naamlik die grysmark en die swartmark. Die grysmark behels regeringsgoedgekeurde of koverte wapentransaksies wat internasionale sanksies en embargo's omseil. Die swartmark behels onwettige of nie-goedgekeurde oorplasinge van wapens deur privaat wapenhandelaars en smokkelaars. Hierdie wapens is gewoonlik kleiner van aard weens die probleme verbonde aan die onopsigtelike verpakking of verberging van groot wapens soos tenks en kanonne. Vele Derde Wêreldstate wat in konfliktsituasies betrokke raak bekom hulle wapens deur hierdie markte.⁵⁰

Die vloeï van wapens van uitvoerders na invoerders ná die Koue Oorlog, is die gevolg van ontwapeningsooreenkomste en wapenverminderinge wat voortspruit uit die ineenstorting van die ekonomieë van state soos Rusland, Oekraïne en ander voormalige Sowjet republieke. Toetrede tot die wapennywerheid en -mark sal deur Sentraal en Oos-Europese state gesien word as 'n metode om hulle binnelandse ekonomiese probleme op te los. In die geval van die VSA, wat die grootste uitvoerder van gesofistikeerde konvensionele wapens en tegnologie is, geld ekonomiese redes sowel as die beskerming van sy belange binne sy invloedsfere seer sekerlik steeds.⁵¹

Gedurende die tydperk 1987 tot 1991 is gesofistikeerde konvensionele wapens ten bedrae van 174 532 miljoen dollar wêreldwyd uitgevoer. Die ses grootste uitvoerders (in volgorde), naamlik die Sowjet-Unie, die VSA, Frankryk, die Verenigde Koninkryk, die Volksrepubliek van Sjina en Duitsland, was verantwoordelik vir 89 persent van hierdie uitvoere. Die ses grootste invoerders (in volgorde) was Indië, Saoedi-Arabië, Irak, Japan, Afghanistan en Turkye.⁵²

Gedurende die ná-Koue Oorlogtydperk vanaf 1992 tot 1999 is gesofistikeerde konvensionele wapens ten bedrae van 189 312 miljoen dollar wêreldwyd uitgevoer. Die ses grootste uitvoerders, naamlik die VSA, Rusland, Duitsland, die Verenigde Koninkryk, Frankryk en die Volksrepubliek van Sjina, (Nederland vanaf 1997-1999) was vir 87 persent van hierdie uitvoere verantwoordelik. Van die grootste invoerders was onder andere Saoedi-Arabië, Turkye, Egipte, Taiwan, Japan, die Volksrepubliek van Sjina, Indië en Suid-Korea. Alhoewel die uitvoere van hierdie wapens ná die Koue Oorlog met bykans 32 persent (1992-1996 in vergelyking met 1987-1991) afgeneem het, is dit uit bostaande statistiek duidelik dat wapenhandel steeds, ten spyte van die Koue Oorlog wat iets van die verlede is, 'n uiters winsgewende besigheid is en dat daar steeds 'n groot aanvraag vir wapens wêreldwyd bestaan.⁵³

Ten opsigte van die proliferasie van gevorderde tegnologie en wapens, sal



strategieë om die aanbodkant aan te spreek faal indien die aanvraagkant nie ook met soortgelyke intensiteit aangespreek word nie. Teen die einde van 1993 is die tradisionele nie-proliferasie agenda, met die klem op die beheer van die verspreiding van wapens en tegnologie, met 'n nuwe dimensie, naamlik deproliferasie, aangevul. Deproliferasie, veral van kernwapens, het dit ten doel dat die proses van proliferasie omgekeer word waar dit reeds begin het.

Wapenbeheer, ontwapening en 'n internasionale koöperatiewe veiligheidstelsel sal internasionale nie-proliferasie norme kan skep en versterk en sodoende 'n bydrae lewer tot vertroueversterking wat die behoefte aan nuwe wapens en tegnologie kan verminder.⁵⁴ In die lig van die voorgaande situasie ten opsigte van die proliferasie van alle kategorieë wapens, is dit duidelik dat die noodsaaklikheid van doeltreffende wapenbeheer- en ontwapeningsmaatreëls geensins afgeneem het na die beëindiging van die Koue Oorlog nie.

Behalwe die militêre aspekte, het die klem egter ná die Koue Oorlog ook op aspekte soos konflikvoorkoming, konflikoplossing, krisisbestuur, sowel as ekonomiese, ekologiese, demografiese, kommunikasie, humanitêre en tegnologiese dimensies van die internasionale veiligheidsituasie begin val. Nasionale en internasionale veiligheid het dus sonder twyfel baie meer multidimensioneel geword nadat die Koue Oorlog tot 'n einde gekom het. Die belangrikste wapenbeheer- en ontwapeningsooreenkomste en verdrae wat ná die Koue Oorlog, veral gedurende die tydperk 1992 tot 1999 gesluit, geratifiseer en in werking gestel is word vervolgens bespreek.

3. Die belangrikste wapenbeheer- en ontwapeningsooreenkomste wat ná die Koue Oorlog gesluit is

In die lig van die proliferasie van alle kategorieë wapens, soos in die voorafgaande afdeling geskets, is dit duidelik dat wapenbeheer en ontwapening in die ná-Koue Oorlogtydperk steeds 'n belangrike rol in die strewende na internasionale vrede en veiligheid het, om te vervul. Die belangrikste ooreenkomste ten opsigte van wapenbeheer en ontwapening met verwysing na kernwapens, chemiese en biologiese wapens, langafstand ballistiese missiele, en konvensionele wapens, insluitende ligte en kleinwapens, word vervolgens bespreek. Ten slotte word die vordering wat daar na die Koue Oorlog ten opsigte van CSBM's gemaak is, bespreek.

3.1 Ooreenkomste wat ten opsigte van kernwapens gesluit is

Aan die begin van 2001 was die stand van kernmagte van die vyf verklaarde kernwapsstate soos volg:

Staat	Strategiee Bomwerpers	IKBM's	DGBM's	Nie-Strategiese Magte	Defensiewe Strategiese Magte	Totale aantal Kernplofkoppe
VSA	115/72	550	432	325 SGKM's en bomme (1 670 kernplofkoppe)	0	8 876
Rusland	78	738	284	480 vliegtuie, SGKM'S en torpedo's (2 390 kernplofkoppe)	1 200 GLM's (1 200 Kernplofkoppe)	9 196
Frankryk	84	0	48	0	0	348
Verenigde Koninkryk (VK)	0	0	48	0	0	185
Volksrepubliek van Sjina	150	128 LGM's	12	Getalle onbekend (120 kernplofkoppe)	0	410

Bron : Kristensen, H M, and Handler, J M, "Tables of nuclear forces", in SIPRI Yearbook 2001: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 2001, pp.457-486. IKBM: Inter-Kontinentale Ballistiese Missiel; DGBM: Duikboot-Gelanseerde Ballistiese Missiel; SGKM's: See-Gelanseerde Kruiser Missiele; GLM's: Grond-tot-lug Missiele; LGM's: Landgebaseerde Missiele.

Die VSA se getalle bomwerpers word aangetoon as 'n totaal van 115 waarvan 72 vir operasionele aanwending beskikbaar is. Die VSA se aantal bomme wat vir nie-strategiese doeleindes aangewend kan word is onbekend maar verteenwoordig 1 350 kernplofkoppe. Die Volksrepubliek van Sjina se nie-strategiese magte bestaan uit missiele, bomme en "Atomic Demolition Mines".

Benewens bogemeelde beskik Indië oor 'n geskatte 30 kernwapens; Pakistan oor 'n geskatte 15-20 kernkomponente; en Israel vermoedelik oor 'n geskatte 200 kernplofkoppe. Aldrie hierdie state beskik ook oor vliegtuie en missiele wat hierdie wapens kan aflewer.⁵⁵

Alhoewel die gevaar van 'n kernkonflik tussen die VSA en Rusland na die beëindiging van die Koue Oorlog grootliks verdwyn het, is die toekoms onvoorspelbaar en hou die proliferasie van kernwapens en verwante tegnologieë steeds 'n groot bedreiging vir die wêreld



in. Soos reeds aangetoon bestaan daar steeds groot kernarsenale en Indië, Pakistan, en na bewering Israel, besit ook kernwapens.

Pogings om kernwapens te verminder en kernproliferasie teë te werk gaan dus onverpoosd voort ná die Koue Oorlog. Hierdie ooreenkomste en onderhandelinge vind hoofsaaklik op 'n bilaterale basis tussen die VSA en Rusland plaas, want dié twee state beskik oor die grootste getalle kernwapens in die wêreld. Behalwe hierdie bilaterale ooreenkomste is daar egter ook, soos onder andere vervolgens aangedui sal word, 'n aantal multilaterale ooreenkomste na die Koue Oorlog gesluit.

3.1.1 Die 1991-1992 VSA-Russiese unilaterale vermindering van kernwapens

In opvolging van die aankondigings oor unilaterale vermindering van kernmagte wat Presidente Bush van die VSA en Gorbatsjof van die voormalige Sowjet-Unie gedurende 1991 gemaak het, het President Bush en President B Yeltsin van Rusland hulself in 1992 op 'n informele wyse tot verdere kernontwapening verbind. Op 28 Januarie 1992 het President Bush die volgende unilaterale maatreëls aangekondig: die "Midgetman" enkelplofkop IKBM program is gekanselleer en produksie van die B-2 strategiese bomwerper en die MX IKBM is gestaak; en geen gevorderde kruisermisiele sou meer aangekoop word nie. Hierdie unilaterale maatreëls was vergesel van voorstelle om land-gebaseerde ballistiese misiele met veelvuldige plofkoppe af te takel. Om hierdie voorstel aantreklik te maak vir die Gemenebes van Onafhanklike State (GOS) het Bush onderneem om die 50 MX misiele wat reeds ontplooi was te vernietig; om 500 drieplofkop "Minuteman" misiele se plofkoppe met twee elk te verminder; en om die VSA se DGBM plofkoppe met 'n derde onder die START I vlak te verminder. Hy was verder bereid om 'n substantiewe aantal strategiese bomwerpers aan te pas om primêr vir konvensionele doeleindes aangewend te word. President Bush was bereid tot laasgenoemde addisionele toegewings indien die GOS sou instem om hulle land-gebaseerde MIRV's af te takel.⁵⁶

Op 29 Januarie 1992 het President Yeltsin die volgende unilaterale maatreëls aangaande die vermindering van strategiese kernmagte deur Rusland aangekondig: ongeveer 600 land- en seegebaseerde strategiese ballistiese misiele, verteenwoordigend van bykans 1 250 kernplofkoppe, is van operasionele gereedheid verwyder; 'n totaal van 130 interkontinentale ballistiese missiellanseersilos is vernietig of is in die proses van voorbereiding vir vernietiging; ses kernduikbote is voorberei vir die aftakeling van hul missiellanseerstelsels; en programme vir die ontwikkeling en modernisering van verskeie tipes offensiewe strategiese wapens is gestaak.⁵⁷

Verdere maatreëls wat President Yeltsin aangekondig het is die volgende: die



produksie van die TU-160 EN TU-95MS swaar bomwerpers is gestaak; en die produksie van lug-gelanseerde langafstand kruisermisiele en see-gebaseerde langafstand kernkruisermisiele is in die proses om gestaak te word; die aantal kernduikbote wat met DGBM'S toegerus is, en wat op gevegspatrolliedienste gebruik word, sal gehalveer word en sal verder verminder word. Verder het Yeltsin aangekondig dat Rusland ten gunste daarvan is dat strategiese offensiewe kernwapens aan beide kante nie meer op VSA en Russiese teikens onderskeidelik gerig moet wees nie. (Vir so 'n reëling om in die praktyk sinvol te wees sou dit beteken dat alle ontplooië strategiese offensiewe kernwapens aan beide kante verifieerbaar afgetakel sou moes word). President Yeltsin het verder aangekondig dat voorstelle reeds voorberei is om verdere vermindering van offensiewe strategiese kernwapens tot die vlak van 2 000-2 500 aan elke kant te bewerkstellig.⁵⁸

Die atmosfeer van welwillendheid, wat deur hierdie aankondigings van informele unilaterale vermindering van strategiese kernmagte deur die presidente van onderskeidelik die VSA en Rusland geskep is, het 'n groot bydrae gelewer tot die uiteindelijke ratifikasie van die Strategic Arms Reduction Talks (START I) Verdrag in 1994. Die START I Verdrag word vervolgens bespreek.

3.1.2 Die START I Verdrag

Toe die START I Verdrag gedurende Julie 1991 deur die voormalige Sowjet-Unie en die VSA gesluit is het dit die einde van nege jaar se onderhandelinge beteken. Soos in hoofstuk 2 aangedui, het die verbrokkeling van die Sowjet-Unie en die politieke veranderinge wat in Sentraal en Oos-Europa daarmee gepaard gegaan het, egter onder andere veroorsaak dat die START I Verdrag nie geratifiseer en in werking gestel kon word nie.⁵⁹

Artikel II van die START I Verdrag plaas beperkings op die totale aantal strategiese kernafleweringstelsels (SKA's) en die wapens wat hulle dra. Dié vermindering moet binne 'n tydperk van sewe jaar bereik word. Die SKA's (IKBM's, Duikboot-Gelanseerde Ballistiese Missiele (DGBM's) en swaar bomwerpers) aan beide kante moet volgens die Verdrag na 1 600 verminder word. Die kernplofkoppe wat deur hierdie afleweringstelsels gedra kan word moet tot 6 000 verminder word, met die volgende sublimiete: 4 900 plofkoppe op ballistiese misiele; 1 100 op IKBM's met mobiele lanseerstelsels; en 1 540 op swaar IKBM's. Sewe jaar nadat die Verdrag gesluit is mag die totale ballistiese missiel werpgewig vir ontplooië IKBM's en DGBM's nie 3 600 metrieke ton oorskry nie. Hierdie bepaling moet in drie fases, naamlik na 36, 60 en 84 maande geïmplementeer word en die verminderingproses moet gestruktureerd en verifieerbaar wees.⁶⁰

Die START I Verdrag was die eerste formele kernontwapeningsverdrag tussen die

eertydse twee supermoondhede wat langafstand offensiewe kernwapens aan beide kante verminder het. Die Verdrag se mees indrukwekkende kenmerk is die skepping van 'n verifikasieregime. Nog nooit in die geskiedenis van kernwapenbeheer was die voorsiening vir verifikasie so ambisieus soos in die START I Verdrag nie.⁶¹ Dit maak 'n onvergelyklike standaard van deursigtigheid van kernmagte en hul vermoëns moontlik. Die START I Verdrag is die laaste Koue Oorlog kernwapenbeheerverdrag, maar is ook die eerste ná-Koue Oorlog verdrag wat tussen die supermoondhede gesluit is.⁶²

Vyf aspekte is hier van belang: (a) Die vermindering eerder as die beperking tot 'n sekere aantal kernwapens is hier ter sprake, want beperking laat die moontlikheid toe dat wapens vermeerder mag word. Met die START I Verdrag in werking sal dit uiters moeilik vir die betrokke partye wees om 'n toename in strategiese kernmagte in 'n na-Koue Oorlog omgewing te regverdig; (b) Die Verdrag maak voorsiening vir deursigtigheid van bestaande en voorspelbaarheid van toekomstige strategiese magte op die voormalige Sowjet-Unie se grondgebied, op 'n stadium nadat die Sowjet-Unie verbrokkel het; (c) Die Verdrag kan dien as 'n basis vir toekomstige verdere vermindering van kernwapens; 'n opvolgverdrag sal makliker gesluit kan word en die bepalings sal ge-akkommodeer kan word in die START verifikasie regime; (d) Ratifikasie van die Verdrag deur Rusland en die ander drie republieke, naamlik Belarus, Kazakhstan en Oekraïne, wat voorheen Sowjet republieke was, op wie se grondgebied daar ook kernwapens ontplooi was, sou 'n geweldige bydrae lewer tot Westerse vertroue dat Rusland nou 'n volwaardige betroubare internasionale vennoot is; en (e) Sonder ratifikasie sou dit uiters moeilik vir die republieke wees om Westerse ekonomiese hulp te verkry. Westerse state het dit ten tye duidelik gestel dat ekonomiese hulp afhanklik sou wees van die nakoming deur die genoemde republieke van internasionale verdragsverpligtinge.⁶³

Ten tye van die START I onderhandelinge het daar groot kommer by Westerse state geheers oor die situasie ten opsigte van kernwapens wat na die Sowjet-Unie se verbrokkeling in die republieke Belarus, Kazakhstan en Oekraïne ontplooi was. Soos reeds genoem was hierdie state voorheen deel van die voormalige Sowjet-Unie. Met verreikende transformasieprosesse wat ten tye op politieke, ekonomiese en militêre gebied in hierdie republieke aan die gang was, sou dit uiters moeilik wees om 'n verdrag met die omvang van die START I Verdrag deur hulle aanvaar en geïmplementeer te kry.⁶⁴ Ten tye van die onderhandelinge was daar 352 IKBM's buite Rusland in die ander drie republieke ontplooi.⁶⁵ Na onderhandelinge het die vier betrokke republieke hulself op 21 Desember 1991 te Alma-Ata tot 'n ooreenkoms aangaande die beheer van kernwapens verbind.⁶⁶

Na verdere onderhandeling tussen die VSA en die vier republieke is die Lissabon Protokol tot die START I Verdrag op 23 Mei 1992 deur die vyf partye onderteken. Hierdeur het hulle hul gesamentlike steun aan die START I Verdrag gegee en het hulle onderneem



om hulle te onderwerp aan die voorwaardes en bepalings van die Verdrag. Die republieke van Belarus, Kazakhstan en Oekraïne het ook onderneem om hulle te hou by die bepalings van die Kernsperverdrag van 1968 en in die kortste moontlike tydsbestek nie-kernwapenstate te word. Hulle het onderneem om onmiddellik te begin met die nodige stappe om dié doel te bereik. Volgens artikel VI van die Protokol vorm die Protokol 'n integrale deel van die START I Verdrag en sal dit so bly vir solank as die Verdrag bly voortbestaan. Volgens dieselfde artikel sal die Verdrag in werking tree met die finale uitruil van instrumente van ratifikasie tussen die vyf partye.⁶⁷

Kazakhstan het die START I Verdrag op 2 Julie 1992 geratifiseer⁶⁸ en op 14 Februarie 1994 homself finaal as 'n nie-kernwapenstaat tot die Kernsperverdrag verbind.⁶⁹ Belarus het die START I Verdrag op 4 Februarie 1993 geratifiseer⁷⁰ en op 22 Julie 1993 homself finaal as 'n nie-kernwapenstaat tot die Kernsperverdrag verbind.⁷¹ Oekraïne het die START I Verdrag op 18 November 1993 geratifiseer⁷² en hul instrumente van onderwerping aan die bepalings van die Kernsperverdrag op 5 Desember 1994 by wyse van 'n seremonie by die CSCE spitsberaad te Budapest, Hongarye ingedien.⁷³ Op dieselfde dag het die leiers van die VSA, Rusland, Oekraïne, Kazakhstan en Belarus, 'n protokol tot die START I Verdrag geteken, waardeur die START I Verdrag geratifiseer is.⁷⁴

Op 1 Junie 1996 het Oekraïne se president aangekondig dat alle kernplofkoppe wat in Oekraïne ontplooi was na Rusland oorgeplaas is vir aftakeling. Kazakhstan het gedurende April 1995 die laaste van 898 kernplofkoppe na Rusland oorgeplaas. Op 29 Augustus 1996 is die laaste van 104 SS-18 IKBM silos in Kazakhstan vernietig en op 27 November 1996 het Belarus die laaste van 81 kernplofkoppe wat te Mozyr en Lida gebaseer was na Rusland oorgeplaas. Na dié oorplasing is Rusland nou die enigste kernwapenstaat op die grondgebied van die voormalige Sowjet-Unie.⁷⁵ Die START I Verdrag is ook uniek in dié sin dat die onderhandelinge op 'n bilaterale grondslag begin het tussen die destydse Sowjet-Unie en die VSA, maar uiteindelik as 'n multilaterale verdrag geratifiseer is. Die limiete vir SKA's, kernplofkoppe en sub-limiete vir kernplofkoppe van IKBM's en SLBM's, soos deur die START I Verdrag bepaal, en die datums waarteen hierdie limiete bereik moes word, is soos volg:

	5 Des 1997	5 Des 1999	5 Des 2001
SKA's	2 100	1 900	1 600
Totale kernplofkoppe	9 150	7 950	6 000
Sub-limiete (IKBM's en SLBM's)	8 050	6 750	4 900

Bron: Kile, S, "Nuclear arms control", in SIPRI Yearbook 1998: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 1998, p.405.

Aan die einde van 1997 was die aantal SKA's van beide die VSA en Rusland reeds binne die 2001 limiet. Ten opsigte van die totale aantal kernplofkoppe was Rusland reeds binne die 1999 limiet terwyl die VSA 36 meer kernplofkoppe as dié limiet gehad het. Ten opsigte van sub-limiete vir kernplofkoppe vir IKBM's en SLBM's was albei die state reeds binne die 1999 limiet.⁷⁶

3.1.3 Die START II Verdrag

Presidente Bush en Yeltsin het die START II Verdrag formeel op 3 Januarie 1993 te Moskou onderteken. Die START II Verdrag is 'n bilaterale ontwapeningsooreenkoms. Een van die bepalings was dat die START II Verdrag nie in werking sal tree voordat die START I Verdrag in werking getree het nie. Die START II Verdrag sluit onder andere die volgende in: die VSA en Rusland moet al hulle MIRV toegeruste IKBM's vernietig; ontplooië strategiese kernplofkoppe moet deur elke party tot 3 000-3 500 verminder word; en dié vermindering moet afgehandel wees teen die jaar 2003 of teen die einde van die jaar 2000, indien die VSA vir Rusland finansieel van hulp kan wees om strategiese offensiewe kernwapens in Rusland te elimineer. Die Verdrag plaas ook perke op plofkoppe vir DGBM's tot 1 700-1 750 elk.⁷⁷ Die Verdrag tel strategiese bomwerpers asof hulle wel oor die kernwapens beskik waarvoor hulle toegerus is. Elke party sal egter toegelaat word om 100 strategiese bomwerpers, wat vir kernwapens, anders as langafstand luggelanseerde kruisermisiele toegerus is, en wat nie reeds ingevolge START I as swaar bomwerpers in berekening gebring is nie, vir konvensionele gebruik aan te pas.⁷⁸

Die Verdrag sal die VSA verbind tot 'n vermindering van sy ontplooië strategiese kernplofkoppe met meer as 70 persent van die September 1990 vlak en met bykans 60 persent van die aantal wat die VSA beplan het om te ontplooi volgens die START I Verdrag. Volgens die START I Verdrag word dit van Rusland verwag om sy strategiese kernmagte met 70 persent van die September 1990 vlak te verminder en met 50 persent van wat die "Defence Intelligence Agency" (DIA) van die VSA geprojekteer het dat Rusland volgens die START I Verdrag ontplooi sou hê.⁷⁹

Al die START I bepalings, insluitende die verifikasie regime, is van toepassing op START II (behalwe vir spesifieke modifikasies soos die reeds genoemde bomwerper telreëls).⁸⁰ Op 26 Januarie 1996 het die Amerikaanse Senaat die START II Verdrag geratifiseer- meer as drie jaar nadat President Bush dit voorgelê het vir ratifisering. Die Senaat se resoluë van ratifikasie het egter agt bindende voorwaardes en 12 nie-bindende verklarings bevat. Van die belangrikste voorbehoude was dat die Senaat se ratifikasie van die START II Verdrag niks



verander aan die twee partye se regte ten opsigte van die bepalings van die ABM Verdrag nie. Dié voorwaarde is gestel weens die vermoede dat Rusland die ratifikasie van die START II Verdrag moontlik sou wou koppel aan 'n ABM ooreenkoms wat die VSA se ballistiese missielverdedigingsopsies streng sou beperk. 'n Verdere voorwaarde was dat ratifikasie van die START II Verdrag nie afhanklik moet wees van waarborge dat die VSA vir Rusland se implementering van die Verdrag sal betaal nie. Die Amerikaanse Senaat het verder gestipuleer dat indien Rusland nie die START II Verdrag sou ratifiseer nie, die President van die VSA eers die Senaat moes raadpleeg voordat die VSA se strategiese kernmagte tot onder die START I vlakke verminder sou word.⁸¹

Teen Augustus 1997 was die START II Verdrag nog nie deur die Russiese Parlement geratifiseer nie.⁸² Sommige van die belangrikste redes hiervoor was: Rusland se kommer oor Westerse planne om NAVO te vergroot deur Sentraal-Europese state wat voorheen aan die WVO behoort het tot NAVO toe te laat; en kommer by Rusland oor moontlike pogings deur die VSA om van die ABM Verdrag te onttrek, ten einde vrylik te kan voortgaan om 'n landwye ballistiese missielverdedigingstelsel te ontplooi. Een van die mees omstrede besware is dat die START II Verdrag bepaal dat alle MIRV IKBM's tot niet gemaak moet word.

Hierdie kernwapens is die kragtigste en belangrikste van die Russiese strategiese kernmagte. Indien dié wapens geheel-en-al vernietig sou moes word, sal dit 'n omvattende herstrukturering van die Russiese strategiese magte binne 'n kort tydsbestek beteken. Dit sou ook in 'n tyd moes plaasvind wanneer die Russiese regering dit nie kon bekostig nie. Die VSA sou in teenstelling hiermee nie so 'n herstrukturering hoef te doen nie, wat die VSA bo Rusland sou bevoordeel. Rusland sou nie die implementeringstydtafel kon nakom nie want sy ekonomie sou dit nie kon bekostig nie. Die tydtafel was in elk geval opgestel met die veronderstelling dat dit in die jaar (1993) waarin die Verdrag onderteken is, in werking sou tree. Dit sou die Russiese regering vanuit 'n finansiële en veiligheidsoogpunt beter pas indien die tydtafel met drie tot vyf jaar uitgestel kon word.⁸³ Op 26 September 1997 het die twee partye 'n Protokol tot die Verdrag onderteken wat uitstel tot 2007 vir die vermindering van hul offensiewe strategiese kernmagte verleen. Die Russiese Duma en die Federale Raad het die Verdrag op 14 en 19 April 2000 onderskeidelik geratifiseer.⁸⁴

Kernwapenpariteit is vir Rusland van die uiterste belang en die enigste oorblywende nalatenskap van sy eertydse supermoondheid status. Dit word gesien as die enigste waarborg dat die VSA Rusland met agting en respek sal behandel. Indien genoemde tydtafel uitgestel kon word sou Rusland meer tyd tot sy beskikking hê om 500 nuwe enkel plofkop SS-27 IKBM's te vervaardig om pariteit met die VSA se strategiese magte onder die START II "plafon" te bewerkstellig.⁸⁵



3.1.4 Die Omvattende Kerntoetsverbod

Die Engelse benaming van hierdie Verdrag is die Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT). Die afkorting sal voortaan gebruik word. Hierdie Verdrag is op 24 September 1996 deur 71 state onderteken en teen die einde van 2000 het 160 state die Verdrag reeds onderteken en 76 het dit teen 15 April 2001 geratifiseer.⁸⁶

In die aanhef van die Verdrag word dit bevestig dat die doel met die Verdrag is dat state dit sal nakom en sodoende 'n bydrae sal lewer tot die effektiewe nie-proliferasie van kernwapens; die proses van kernontwapening; en daardeur tot die bevordering van internasionale vrede en veiligheid.⁸⁷

Volgens artikel I van die Verdrag onderneem die betrokke partye om geen kerwapen toetsontploffing, of enige ander kernontploffing uit te voer op enige plek onder die betrokke staat se jurisdiksie of beheer nie. Hulle onderneem ook om nie so 'n ontploffing op hul grondgebied toe te laat nie en 'n verbod daarop te plaas. Die betrokke staat onderneem ook om geen deel te hê aan die uitvoer van sulke ontploffings, of dit aan te moedig nie.⁸⁸

Vir die Verdrag om in werking te tree moet 44 sleutelstate wat oor kernreaktors beskik dit ratifiseer. Indië, Pakistan en Noord-Korea sal dit ook moet onderteken en ratifiseer voordat die Verdrag in werking kan tree. Soos reeds genoem, het Indië en Pakistan gedurende Mei 1998 kernwapentoeuse uitgevoer en kom dit dus voor asof dié twee state die Verdrag op hierdie stadium nie maklik sal onderteken nie.⁸⁹

Hierdie Verdrag is 'n uitbreiding van die Gedeeltelike Kerntoetsverbod (PTBT) wat in 1963 gesluit is in die sin dat dit 'n globale multilaterale ooreenkoms is, terwyl die PTBT net tussen die VSA, die Verenigde Koninkryk en die voormalige Sowjet-Unie aangegaan is. Hierdie Verdrag is formeel van aard, is globaal van toepassing en is 'n multilaterale teen-proliferasie ooreenkoms.

3.1.5 Die Kernsperverdrag

Die Kernsperverdrag vorm die basis van die kern nie-proliferasie regime; is die enigste formele, globale, en wettige instrument waardeur 'n staat homself tot nie-kernwapen status kan verbind; en is dus ook 'n ontwapeningsverdrag. Sedert 1975 is daar elke vyf jaar 'n hersieningskonferensie gehou om die implementering van die Verdrag te hersien.⁹⁰ Op 11 Mei 1995 het die Kernspersieningskonferensie sonder om te stem, besluit dat die meerderheid van die betrokke partye ten gunste van 'n onbepaalde verlenging van die geldigheidsduur van die Verdrag is. Hierdie was een van drie besluite wat gelyktydig geneem

is. Die ander twee besluite het onderskeidelik betrekking gehad op amendamente tot die proses om die implementering van die Verdrag in die toekoms te hersien, en 'n stel gedetailleerde beginsels en doelwitte om implementering in die toekoms sover moontlik te verseker. Die konferensie het ook die VN resolusies dat 'n sone vry van kernwapens en ander wapens van grootskaalse vernietiging in die Midde-Ooste geskep word, sowel as die Midde-Oosterse vredesproses, onderskryf.⁹¹

Aan die einde van 2000 het 188 state reeds die Verdrag geratifiseer. Suid-Korea, Noord-Korea, Kuba, Indië, Pakistan en Israel was teen 1 Januarie 2001 nog nie partye tot die Verdrag nie.⁹²

Drie belangrike implikasies wat die besluit dat die Kernsperverdrag vir 'n onbepaalde tyd geldig moet bly vir die nie-proliferasie regime inhou, is die volgende: dit het verseker dat kern nie-proliferasie vir 'n onbepaalde tyd in die toekoms 'n internasionale norm sal bly; dat IAEA veiligheidsmaatreëls steeds aktief en van krag sal bly; en dat kernontwapening op 'n stabiele basis sal kan voortgaan.⁹³

Kernontwapening en nie-proliferasie aktiwiteite is in die proses om mekaar tot so 'n mate te komplementeer dat 'n universele dinamiese nie-proliferasie regime 'n sterk moontlikheid geword het vir die toekoms. 'n Deurlopende proses van kernontwapening is ook besig om veld te wen. Die aangepaste hersieningsproses van die Kernsperverdrag het die potensiaal om tekortkominge van die verlede ten opsigte van leidinggewing en die ontwikkeling van nuwe inisiatiewe om die nie-proliferasie regime in staat te stel om by veranderde omstandighede aan te pas, te oorkom.⁹⁴

3.1.6 Kernwapenvrye sones

Die toenemende aantal kernwapenvrye sones wat reeds in die wêreld bestaan, sowel as dié wat onder oorweging is, reflekteer die internasionale gemeenskap se afkeur van die aanskaffing, gebruik of bedreiging van die gebruik van kernwapens. Streeks pogings om sulke sones te skep vorm belangrike komponente in die globale nie-proliferasie regime en versterk die internasionale pogings om die ontstaan van nuwe kernwapenstate teë te werk. Daar is reeds vyf kernwapenvrye sones geskep: Latyns-Amerika, die Suid-Atlantiese streek, die Koreaanse skiereiland, Suid-Oos Asië en Afrika. Eersgenoemde vier streke se ooreenkomste het reeds in werking getree.⁹⁵ Die Pelindaba Verdrag, ten opsigte van Afrika, is op 11 April 1996 vir ondertekening beskikbaar gestel maar het teen 1 Januarie 2001 nog nie in werking getree nie.⁹⁶ Die Verdrag van Bangkok ten opsigte van 'n kernwapenvrye sone in Suid-Oos Asië is op 15 Desember 1995 onderteken en het op 27 Maart 1997 in werking getree.⁹⁷ Die Verklaring aangaande die "ontkerning" ("denuclearisation") van die Koreaanse skiereiland het

op 19 Februarie 1992 in werking getree.⁹⁸ Laasgenoemde drie ooreenkomste het dus almal na die Koue Oorlog tot stand gekom.

Onderhandelinge is reeds aan die gang met die oog op kernwapenvrye sones in Sentraal-Asië, Noord-Oos Asië, Suid-Asië, Sentraal en Oos-Europa, die Midde-Ooste en die suidelike halfrond.⁹⁹

Die belangrikste aspekte wat deur hierdie ooreenkomste gedek word is die volgende: die ontwikkeling, vervaardiging, aanskaffing of toets van kernwapens binne of buite die sonegebied, sowel as die plasing en vervoer van kernwapens in of deur die sone word verbied. Die partye onderneem om geen radio-aktiewe materiaal of afval in die see of in die atmosfeer binne die sone vry te stel, of van radio-aktiewe materiaal op land ontslae te raak nie. Die sones sluit die kontinentale plat en die eksklusiewe ekonomiese sones van die betrokke state in. Volgens 'n protokol wat gewoonlik tot hierdie verdrae toegevoeg word, onderneem die vyf erkende kernwapenstate, naamlik die VSA, Rusland, Frankryk, Brittanje en die Volksrepubliek van Sjina, om nie 'n kernwapen teen enige van die state wat 'n party tot die Verdrag is, te gebruik of te dreig om dit te doen nie.¹⁰⁰ Hierdie ooreenkomste is formeel van aard, het betrekking op spesifieke streke, en is multilaterale nie-proliferasie ooreenkomste. Verdere maatreëls, om die proliferasie van kernwapens teë te werk soos ná die Koue Oorlog toegepas, word vervolgens bespreek.

3.2 Inspeksie- en uitvoerbeheermaatreëls om kernwapenproliferasie teë te werk

Die aktiwiteite van die IAEA, ten opsigte van maatreëls wat moet verseker dat kernmateriaal en komponente wat bedoel is vir vreedsame aanwending nie misbruik word vir die vervaardiging van kernwapens nie, word eerstens bespreek. Daarna volg 'n bespreking van

die werksaamhede van die Zangger Komitee en die Kernverskaffersgroep (KVG) ten opsigte van uitvoerbeheer van kernmateriaal en komponente.

3.2.1 Die Internasionale Atoom Energie Agentskap (IAEA)

Tot 1991 was die aktiwiteite van die IAEA hoofsaaklik gerig op berekeningsprosedures van verklaarde kernmateriaal, in 'n poging om vas te stel of dié materiaal nie vir ander as vreedsame doeleindes aangewend word nie.¹⁰¹

Irak se klandestiene kernwapenprogram wat in 1991 blootgelê is het egter ernstige

tekortkominge in die IAEA se werkswyses en prosedures blootgelê. Gedurende 1992 en 1993 het die Raad van Direkteure van die IAEA dus verskeie maatreëls ingestel om die vertroue in die IAEA se werksaamhede te herstel. Die maatreëls sluit die volgende in: bevestiging van die reg van die Agentskap om spesiale inspeksies uit te voer; die betrokke partye te verplig om ontwerpinligting ten opsigte van fasiliteite wat onder konstruksie is of veranderinge ondergaan, beskikbaar te stel; die inisiëring van 'n stelsel van rapportering aan die Agentskap van alle uitvoere en invoere van gespesifiseerde toerusting en kern en nie-kern materiaal van militêre aard; verbeterde inspeksie- en dataversamelingstegnieke; neem van lugmonsters by verklaarde fasiliteite waar die Agentskap reg tot toegang het; en beskikbaarstelling deur alle betrokke state van data aangaande uraanontginning, prosessering en omsettingsaanlegte, en detail van kernaktiwiteite van die verlede.¹⁰² In 1997 het die Raad van Direkteure van die IAEA 'n addisionele Protokol, wat bestaande veiligheidsmaatreëls aanvul, aanvaar. Hierdie Protokol staan bekend as die Program 93+2 veiligheidsmaatreëls en is bedoel om 'n swakheid in vorige maatreëls aan te spreek. Vorige maatreëls het nie vasgestel of IAEA lidstate volledige verklarings van hul kernaktiwiteite gegee het nie. Die Program 93+2 maak daarvoor voorsiening. Die nuwe Protokol dek veral drie belangrike aspekte, naamlik maatreëls om IAEA toegang tot inligting te versterk; makliker fisiese toegang tot persele; en 'n rasionalisering van die voorsorgmaatreëlstelsel, deur nouer samewerking tussen die IAEA, sy lidstate en internasionale organisasies.¹⁰³

3.2.2 Die Zangger Komitee en die KVG

Soos reeds genoem bestaan die Zangger Komitee reeds vanaf 1971. In 1992 het die Zangger Komitee hulle lys van kernmateriaal, komponente en toerusting weereens opnuut uiteengesit en verduidelik om te verseker dat daar geen twyfel sal ontstaan van watter kernmateriaal, komponente en toerusting IAEA veiligheidsmaatreëls moet inisieer wanneer dit uitgevoer word nie. In 1995 is die lys weereens aangepas.¹⁰⁴

In 1997 het die Volksrepubliek van Sjina, Suid-Korea en Oekraïne partye tot die Zangger Komitee geword.¹⁰⁵ Op 1 Januarie 2001 het die Zangger Komitee uit 35 lede bestaan.¹⁰⁶ Gedurende Maart-April 1992 het die KVG riglyne vir die oorplasing van kernverwante dubbeldoelige toerusting, materiaal en verwante tegnologie, aanvaar. Dié reëls het in Januarie 1993 van krag geword. 'n Spesiale lys is ook vir hierdie items saamgestel. Die verskaffers het besluit om geen oorplasings vir kernverwante dubbeldoelige toerusting, materiaal of tegnologie vir gebruik deur nie-kernwapenstate goed te keur indien die volgende risiko's bestaan nie: 'n kernplofbare situasie; onveilige kernbrandstof siklus aktiwiteite; in die algemeen indien daar enigsins 'n risiko van 'n afwyking na so 'n aktiwiteit bestaan; of indien

die oorplasing in stryd met die doelstellings van nie-proliferasie van kernwapens plaasvind. Die belangrikste aspek wat in ag geneem moet word is of die ontvangerstaat 'n party tot die Kernsperverdrag, of 'n soortgelyke internasionale wettig bindende nie-proliferasie ooreenkoms is, en of die staat se vreedsame kernaktiwiteite onderworpe is aan 'n IAEA veiligheidsvoorsorgooreenkoms.¹⁰⁷

In 1995 het die KVG besluit dat hul riglyne in die toekoms nie net die lys van kernmateriaal en -toerusting sal bevat wat na state, wat omvattende IAEA voorsorgmaatreëls aanvaar het uitgevoer mag word nie, maar ook die verwante tegnologie.¹⁰⁸ Deurdat die KVG die reeds genoemde streng reëls van toepassing gemaak het, het die Zangger Komitee weens duplisering van verantwoordelikhede eintlik oorbodig geword. Die Zangger Komitee kan egter die KVG komplementeer deur tegniese ondersteuning met die samestelling van genoemde lys te hou en dit op datum te hou soos en wanneer nodig.¹⁰⁹ Op 1 Januarie 2001 het die KVG uit 39 lede bestaan. Al die lede van die KVG, behalwe Brasilië, Belarus, Nieu-Seeland, Latvië en Ciprus is ook lede van die Zangger Komitee. Dit is opmerklik dat state soos die Volksrepubliek van Sjina, Noord-Korea, Libië, Sirië, Irak, Iran, Indië, Pakistan en Israel nie lidstate van die KVG is nie.¹¹⁰

Hierdie twee organisasies is albei multilateraal en informeel van aard, maar lewer tog 'n bydrae tot globale kernwapenbeheer deur beheer uit te oefen oor die oorplasing van kernmateriaal, komponente en tegnologie na nie-kernwapenstate, in 'n poging om te verhoed dat dit vir kernwapenvervaardiging aangewend word.

Die seleksie van verdrae/ooreenkomste en ander maatreëls, soos in die voorgaande beskrywing aangetoon, is gemaak om al die belangrikste aspekte van kernwapenbeheer en -ontwapening, soos dit na die Koue Oorlog toegepas is, in te sluit. Die START verdrae en die Kernsperverdrag is almal kernwapenbeheerverdrae, waarin 'n sekere mate van ontwapening ook 'n rol speel terwyl die Omvattende Kerntoetsverbod soos die naam aandui 'n verbod op kerntoetse plaas. Die IAEA, die Zangger Komitee en die KVG is almal organisasies wat deur hul werksaamhede bydraes tot globale kernwapenbeheer lewer.

Alhoewel die VSA en Rusland se kernwapens na die Koue Oorlog aansienlik verminder is, is die arsenaal wat steeds bestaan van so 'n aard dat kernafskrikking in werklikheid steeds 'n realiteit is. Alhoewel die Koue Oorlog iets van die verlede is, en die wedywering tussen hierdie twee state, ideologies en polities gesproke, as gevolg van die val van Kommunisme en verbeterde verhoudinge, grootliks verdwyn het, beskou Rusland sy kernarsenaal as die enigste waarborg dat die VSA Rusland steeds met agting en respek sal behandel.

Terwyl hierdie twee state besig is om hulle kernarsenale kleiner te maak, is state soos Indië en Pakistan besig om 'n kernafskrikkingspotensiaal te ontwikkel. Met die IAEA en

UNSCOM wat tans deur die Irakse owerheid toegang tot Irak geweier word, is Irak vry om met moontlike kernwapenaktiwiteite voort te gaan. Soos meer kernwapenstate ontstaan sal dit noodwendig 'n nadelige uitwerking op pogings om globale kernwapenbeheer en ontwapening toe te pas hê en dwing dit bestaande kernwapenstate om hul kernwapens te behou. Kernwapenbeheer en -ontwapening se belangrikheid het dus ná die Koue Oorlog geensins afgeneem nie.

Die START I en START II Verdrae; die besluit in 1995 dat die Kernsperverdrag vir 'n onbepaalde tydperk geldig moet bly; die ondertekening in 1996 van die Omvattende Kerntoetsverbod; en die IAEA se betrokkenheid saam met UNSCOM, na die Golf-oorlog, om Irak te dwing om sy kernaanlegte en kernmateriaal te vernietig, is genoeg bewys hiervan. Die skouspelagtige vermindering van die VSA en Rusland se kernarsenale, en die skepping van drie bykomende kernwapenvrye sones na die Koue Oorlog, is verdere bewyse van die erns waarmee kernwapenbeheer en -ontwapening na die Koue Oorlog bejeën word.

3.3 Ooreenkomste wat ten opsigte van chemiese en biologiese wapens gesluit is

Soos reeds genoem word chemiese en biologiese wapens, naas kernwapens, as uiters gevaarlike wapens van grootskaalse uitwissing beskou. Weens genoemde redes is chemiese en/of biologiese wapens, veral vir state wat nie oor kernwapens beskik nie, en deur ander state of 'n spesifieke staat bedreig word, 'n uiters aantreklike plaasvervanger vir kernwapens om as afskrikmiddel te dien. Die nie-proliferasie van hierdie wapens is dus van groot belang vir internasionale veiligheid. Die Chemiese Wapenkonvensie (CWK), die Biologiese en Toksiese Wapenkonvensie (BTWK), en enkele ander pogings wat internasionaal aangewend word om die proliferasie van hierdie wapens te verhoed, word vervolgens bespreek.

3.3.1 Die Chemiese Wapenkonvensie (CWK)

Die Konvensie aangaande die verbod op die ontwikkeling, vervaardiging, berging en gebruik van chemiese wapens en hul vernietiging is op 13 Januarie 1993 te Parys vir ondertekening oopgestel. Twee dekades se werk en onderhandelinge het dit vooraf gegaan. 'n Aantal internasionale politieke gebeure het tot die finalisering van die CWK bygedra. Die beëindiging van die Koue Oorlog het wedersydse vertroue tussen state verbeter; die ineenstorting van die Sowjet-Unie; die uitslag van die 1991 Golf-oorlog; en die duidelike politieke wil van state om chemiese wapens totaal te verbied, was belangrik in dié verband. Die CWK is 'n geskiedkundige ooreenkoms in die sin dat dit chemiese wapens wêreldwyd verbied; 'n wye

spektrum van inspeksies om verifikasie van die verbod te verseker impliseer; enige gebruik van chemiese wapens onwettig verklaar; en alle aktiwiteite om nuwe chemiese wapens te ontwikkel of dit te vervaardig, streng verbied.¹¹¹

Die CWK is 'n formele multilaterale ontwapeningsooreenkoms wat globaal van toepassing is en wat 'n balans tussen regte en voorregte aan die een kant en verpligtinge en koste aan die ander kant bewerkstellig. Enersyds sal lidstate hul aktiwiteite, en dit waaroor hulle ten opsigte van chemiese wapens beskik, moet verklaar; algemene maatreëls vir bekendmaking moet aanvaar; hul chemiese nywerhede moet oopstel vir inspeksie; die reëls vir onverwagte inspeksies moet aanvaar; die koste van die Konvensie moet help betaal; en self die koste vir die vernietiging van die wapens moet dra. Volgens raming sal die koste vir die vernietiging van 'n chemiese wapen tien keer die vervaardigingskoste beloop. Andersyds sal lidstate by verbeterde veiligheidstoestande, 'n hoër vlak van internasionale vertroue, en by internasionale optrede in gevalle waar die CWK verontagsaam word, kan baat. Verdere voordele is beter handelsvooruitsigte in chemiese produkte en tegnologie, spesifieke beskerming teen chemiese wapens en die beskikbaarheid van internasionale bystand in dié verband.¹¹² Op 31 Oktober 1996 het die vyf-en-sestigste staat, naamlik Hongarye, die CWK geratifiseer.¹¹³ Op 29 April 1997 het die Konvensie van krag geword. Teen 1 Januarie 2001 het 143 state, waaronder Rusland en die VSA, reeds die Konvensie geratifiseer en was daar reeds 172 state wat dit onderteken het.¹¹⁴

Die vernietiging van chemiese wapens moet nie later nie as twee jaar nadat die Konvensie vir 'n spesifieke party in werking getree het, 'n aanvang neem. Binne drie jaar moet een persent van die voorraad vernietig wees; 20 persent binne vyf jaar; 45 persent binne sewe jaar; en 100 persent binne tien jaar.¹¹⁵

Rusland het 'n verklaarde chemiese wapenvoorraad van 40 000 ton en het gedurende 1996 nog nie met vernietigingsaktiwiteite begin nie. Fasiliteite was toe nog nie beskikbaar nie, daar is politieke teenkating in Rusland daarteen, en daar is 'n tekort aan fondse om met die vernietigingsproses te begin. Rusland maak staat op buitelandse finansiële hulp vir 35-50 persent van die totale koste van 3,3-5 biljoen dollar vir die vernietiging van chemiese wapens, en dit sal ongeveer 10 tot 15 jaar neem om Rusland se chemiese wapens te vernietig.¹¹⁶ Groot skaalse vernietiging van die VSA se chemiese wapens, wat op nege plekke geberg is, het op 22 Augustus 1996 begin. Die totale geskatte koste verbonde aan die vernietigingsproses van die VSA se chemiese wapens is 12,4 biljoen dollar,¹¹⁷ en die sperdatum vir die vernietiging van dié wapens is 31 Desember 2004.¹¹⁸

3.3.2 Hersieningskonferensies van die Biologiese en Toksiese Wapenkonvensie (BTWK)

Die BTWK is 'n formele multilaterale nie-proliferasie konvensie wat, soos reeds genoem, gedurende 1975 in werking getree het en globaal van toepassing is. Twee hersieningskonferensies van die BTWK, is in die negentigerjare, naamlik gedurende 1991 en 1996 gehou. Alhoewel artikel IV van die Konvensie bepaal dat partye nasionale wetgewing moet instel wat die ontwikkeling, vervaardiging, beskikking oor, en berging van biologiese en toksiese wapens verbied, en wat proliferasie van hierdie wapens verhoed, het net 'n minderheid van die betrokke state dit teen 1991 nodig geag om die BTWK se verbintenisse in nasionale wetgewing te vervat. Die hersieningskonferensie van 1991 het dit dus beklemtoon dat state dit so gou doenlik moet doen. Daar is ook besluit dat partye jaarliks verklarings moet doen van wetgewing, regulasies en CSBM's wat ingestel is om proliferasie van biologiese en toksiese wapens teen te werk. Gedurende die 1991 hersieningskonferensie is daar ook besluit om 'n *ad hoc* groep van deskundiges saam te stel om die moontlikheid van verifikasie van die BTWK te ondersoek.¹¹⁹

Dié *Ad Hoc* Groep is ten tye van 'n spesiale konferensie in September 1994 gestig. Die opdrag aan die groep was dat hulle vanuit 'n tegniese en wetenskaplike oogpunt ondersoek moes instel na die moontlikheid om 'n verifikasieproses wat die BTWK kon versterk in te stel wat in 'n wettige bindende dokument saamgevat kan word.¹²⁰

Artikel 10 (1) van die BTWK maak voorsiening vir die vreedsame aanwending van toerusting, materiaal en tegnologie sowel as bakteriologiese reageermiddels en toksiene. Dié artikel bepaal ook dat die Konvensie se toepassing nie internasionale samewerking op die gebied van vreedsame bakteriologiese aktiwiteite sal verhinder nie.¹²¹

Die vierde hersieningskonferensie van die BTWK is gedurende November/ Desember 1996 gehou. Die konferensie het die werksaamhede van die *Ad Hoc* Groep onderskryf. Alhoewel daar groot probleme is wat oorkom moet word, bestaan die hoop dat die BTWK vroeg in die 21 ste eeu 'n verifieerbare ontwapeningsverdrag kan word.¹²²

3.4 Die Australië Groep (AG)

Soos reeds genoem is hierdie Groep in 1985 deur 'n groep state gestig. Oorspronklik was die Groep se doel om die proliferasie van CW's te verhoed terwyl onderhandelinge vir die CWK nog aan die gang was. Dit het ook opgetree om BW's se proliferasie te verhoed terwyl onderhandelinge vir verbeterde maatreëls vir die BTWK aan die gang was.¹²³ In Junie 1992 het die Groep hul lys van 50 chemiese stowwe wat aan uitvoerbeheermaatreëls onderworpe

is tot 54 verleng. Verder is 'n lys van 65 biologiese reageermiddels en 'n lys van dubbeldoelige toerusting wat ook aan uitvoerbeheermaatreëls onderworpe is ook bekend gestel.¹²⁴

In Junie 1993 het die AG 'n sogenaamde 'no undercut' beleid aanvaar. Dié beleid probeer 'n situasie verhoed waarin 'n AG lidstaat wat in kompetisie is met 'n ander AG lidstaat vir 'n aantreklike transaksie wat 'n potensiele uitvoerder aanbied, 'n lisensie aan so 'n uitvoerder toe te staan uit vrees dat indien hy dit nie doen nie, die ander AG lidstaat dit wel sal doen. Die AG lidstate eerbiedig mekaar se uitvoerbeheer besluite en stel mekaar in kennis wanneer 'n uitvoerlisensie nie toegestaan word nie, asook oor die redes daarvoor, die aard van die goedere, die bestemming en die eindgebruiker.¹²⁵

Ten spyte van die feit dat hierdie Groep op 'n informele wyse optree is die aktiwiteite van die Groep van waarde as 'n addisionele meganisme om proliferasie te verhoed en is die Groep se optrede komplementêr tot die CWK, BTWK en die werksaamhede van die "United Nations Special Commission on Iraq" (UNSCOM). Al die lede van die Groep het ook die CWK en die BTWK onderteken, maar hulle voel sterk dat die instandhouding van effektiewe uitvoerbeheer 'n essensiële praktiese metode is om verpligtinge onder die CWK en die BTWK na te kom.¹²⁶

3.5 UNSCOM

UNSCOM is in Mei 1991 ingevolge resolusie 687 van die VN gestig. Die onmiddellike doel van hierdie kommissie was om op-perseel inspeksies van Irak se chemiese en biologiese wapens sowel as missielvermoëns uit te voer; voorsiening te maak vir die vernietiging van hierdie vermoëns; en ander funksies soos voorgeskryf deur die VN in hierdie verband te verrig. UNSCOM verrig hierdie funksies in samewerking met en aanvullend tot die IAEA. Die IAEA se primêre verantwoordelikheid, met die ondersteuning en samewerking van UNSCOM, is om toe te sien dat Irak se kernwapenvermoë vernietig word.¹²⁷

UNSCOM, wat 'n suborgaan van die VN Veiligheidsraad is, bestaan uit 21 individue wat deur die VN se Sekretaris-Generaal aangestel is. Hulle is van verskillende nasionaliteite en vanoor die hele wêreld en is almal kundiges op die gebied van chemiese, biologiese, en kernwapens sowel as ballistiese missiele.¹²⁸

Sedert die begin van UNSCOM se aktiwiteite in Irak was daar herhaaldelik probleme met Irak wat nie wil saamwerk met inspeksiespanne nie, inligting weerhou en die inspeksiespanne verhinder om hulle pligte uit te voer. In Maart 1996 het die voorsitter van UNSCOM, Rolf Ekúes aangedui dat die VN se deurlopende monitering- en verifikasie-programme van Irak se aktiwiteite moontlik vir nog 15-20 jaar sal moet voortgaan. In 1996

was UNSCOM nog nie oortuig dat Irak al sy fasiliteite vir die ontwikkeling van wapens van grootskaalse vernietiging en ballistiese missiele afgetakel en vernietig het nie. Ongeveer 115 fasiliteite is gemoniteer vir CW-verwante aktiwiteite en 86 persele vir BW-verwante aktiwiteite. In Julie 1996 was daar nog tussen ses en sestien langafstand missiele, wat die vermoë het om chemiese of biologiese wapenplofkoppe te dra, waarvan nog nie deur Irak rekenskap gegee is nie.¹²⁹

Op 27 Maart 1996 het die VN Veiligheidsraad resolusie 1051, waardeur die invoere en uitvoere van materiaal en tegnologie deur Irak gemoniteer word, aanvaar. Dié VN stelsel het op 10 Oktober 1996 in werking getree.¹³⁰

3.6 Langafstand ballistiese missiele

Soos reeds genoem is die Missieltegnologie Beheerregime (MTBR) in 1987 deur Brittanje, Kanada, Frankryk, Wes-Duitsland, Italië, Japan en die VSA tot stand gebring. Teen 1 Januarie 2001 het die MTBR uit 32 lidstate bestaan.¹³¹

Die doel van die MTBR is om die proliferasie van missiele, onbemande vliegtuie, en verwante tegnologie vir dié stelsels wat die vermoë het om 500 kilogram gewig ten minste 300 kilometer ver te dra, deur uitvoerbeheer te beperk. Die regime is in 1993 uitgebrei om alle stelsels, wat die vermoë het om 'n kern, chemiese of biologiese wapen af te lewer, in te sluit.¹³²

In 1995 het die MTBR se lidstate 'n 'no undercut' beleid aanvaar. Volgens dié beleid moet MTBR lidstate mekaar in kennis stel en besonderhede verskaf wanneer 'n uitvoerlisensie vir beheerde goedere geweier is. Die ander lidstate onderneem dan om nie 'n uitvoerlisensie aan dieselfde staat vir dieselfde goedere toe te staan nie. Dié maatreël verhoed dat lidstate 'n onregverdige voordeel op handelsgebied oor mekaar verkry, deurdat riglyne verskillend geïnterpreteer word.¹³³

Die riglyne van die MTBR is sensitief vir die feit dat ballistiese missiel en ruimtelanseringstelseltegnologie feitlik identies is. Die riglyne is so saamgestel dat dit nie 'n staat se ruimteprogram sal kortwiek nie, tensy die ruimteprogram 'n bydrae tot die ontwikkeling van afleweringstelsels vir wapens van grootskaalse vernietiging lewer. Lidmaatskap van die MTBR is oop vir enige staat wat verbind is tot die beginsel van nie-proliferasie en wat 'n rekord van effektiewe uitvoerbeheer het. 'n Reeds gevestigde uitvoerbeheer sal slegs aangepas hoef te word vir MTBR doeleindes terwyl in die geval waar daar geen uitvoerbeheer of swak uitvoerbeheer aan die orde is, die gevaar sou bestaan dat die MTBR se uitvoerbeheermaatreëls nie effektief toegepas sou kon word nie. Die MTBR is die enigste bestaande multilaterale missiel nie-proliferasie regime.¹³⁴

Alhoewel hierdie regime op 'n vrywillige basis, sonder monitering of verifikasie bedryf word, is dit bemoedigend dat state bereid is om hulle by die riglyne van die regime te hou. Selfs state soos die Volksrepubliek van Sjina, Israel, en Oekraïne, wat nie-lede is, is bereid om by die MTBR riglyne te bly.¹³⁵ In die afwesigheid van 'n volwaardige ooreenkoms of verdrag om die proliferasie van missiele te beperk, lewer hierdie regime 'n waardevolle bydrae om proliferasie teë te werk en dit ten minste te vertraag.

3.7 Ooreenkomste wat ten opsigte van konvensionele magte en wapens gesluit is

Konvensionele magte en wapens word vanaf die vroegste tye deur die oorgrote meerderheid van state in die wêreld gebruik om hulself te beskerm teen aanvalle deur ander state van buite hul grense sowel as om binnelandse veiligheid te handhaaf. Juis as gevolg van hierdie redes sal 'n soewereine staat nie maklik instem om sy konvensionele magte en/of wapens ten koste van sy eie veiligheid te verminder of te vernietig nie. Hy sal dit inderwaarheid net oorweeg indien sy eie veiligheid nie in gevaar gestel word nie. Die meeste state in die wêreld se konvensionele magte is die enigste middel tot hul beskikking om hul eie veiligheid te verseker en hulself te verdedig indien nodig. Sommige van die pogings wat na die Koue Oorlog op die gebied van wapenbeheer en ontwapening aangewend is om konvensionele magte en wapens te beperk en selfs af te skaf, word vervolgens bespreek. Soos gesien sal word ontstaan daar wel omstandighede waar wapenbeheer toegepas kan word. Sommige van die ooreenkomste is op 'n streeksgrondslag gesluit en ander is globaal van toepassing. Soos ook duidelik sal word is sommige ooreenkomste op 'n informele wyse aangegaan en ander op 'n baie meer formele wyse. Die ooreenkomste wat bespreek sal word het betrekking op konvensionele magte sowel as konvensionele wapens.

3.7.1 Die “Conventional Forces in Europe” (CFE) Verdrag

Soos reeds in hoofstuk 2 aangedui is die CFE Verdrag in November 1990 onderteken. Dit het egter nie 'n einde gebring aan die debat daaroor nie. Ratifikasie van die Verdrag is vertraag deur die implikasies wat die ineenstorting van die Sowjet-Unie vir internasionale verhoudinge ingehou het, sowel as deur die Westerse state se ontevredenheid met die inligting wat die Sowjet-Unie in verband met getalle wapens waaroor die Sowjet-Unie en die Warschau Verdragsorganisasie se lidstate binne die ATTU sone beskik het, verstrek het. Westerse state was ook ongelukkig oor groot hoeveelhede wapens wat die Sowjet-Unie uit die ATTU gebied na 'n gebied oos van die Oeral gebergtes verskuif het, sowel as oor die indeling van

leërenehede deur die Sowjet-Unie by die vloot. In laasgenoemde geval was die Sowjet-Unie se standpunt dat die Verdrag vlootmagte uitgesluit het. Alhoewel die Sowjet-Unie drie divisies infanteriesoldate en hul toerusting, insluitende 800 tenks en pantservoertuie, voordat die Verdrag gesluit is na die vloot oorgeplaas het, het die Weste dit as teenstrydig met die gees en letter van die Verdrag gesien. Hiedie probleme wat die Weste met die optrede van die Sowjet-Unie gehad het, het die ratifikasie van die Verdrag vertraag.¹³⁶

Gedurende Maart 1991 het die Sowjet-Unie egter 'n toegewing gemaak dat hulle vloot verdedigingsmagte ook ingesluit kan word in die Verdrag, en gedurende Mei 1991 het hulle 'n verdere toegewing gemaak dat hulle vloot infanterie ook ingesluit kan word. Na die verbokkeling van die Sowjet-Unie was daar onder andere sewe state binne die ATTU gebied wat hulle onafhanklikheid binne die Gemenebes van Onafhanklike State (GOS), (die voormalige Sowjet-Unie) verkry het. Hierdie state moes instem om deel aan die CFE Verdrag te hê, anders sou die integriteit van die Verdrag in die gedrang kom. Op 10 Januarie 1992 het die sewe state ingestem om partye tot die Verdrag te word sonder dat die bepalings verander hoef te word. Aangaande die ontevredenheid aan Westerse kant oor toerusting wat deur die Verdrag beperk word en wat nie deur die Sowjet-Unie verklaar is nie, het die Amerikaanse Intelligensiediens geraam dat die items ongeveer 40 000 in getal is. Hierdie raming is later na 10 000 verminder. Die Weste het daarna dié beswaar basies laat vaar. Verduidelikings deur die Sowjet-Unie van hoe daar oor die toerusting en wapentuig wat na die oostekant van die Oeral gebergte verskuif is, beskik sou word, hoofsaaklik dat groot getalle daarvan vernietig sou word, het die Weste ook grootliks tevrede gestel.¹³⁷

Na verdere onderhandelinge is die Verdrag verander om die betrokke eertydse Sowjet republieke as onafhanklike state in te sluit. Nege-en-twintig state het partye tot die Verdrag wat op 5 Junie 1992 te Oslo onderteken is, geword. Rusland het die Verdrag op 8 Julie 1992 geratifiseer. Op 10 Julie 1992 het 16 NAVO state, ses voormalige WVO state en sewe voormalige Sowjet republieke twee ooreenkomste geteken: die voorlopige toepassing van die CFE Verdrag en die CFE 1A Ooreenkoms. Die CFE Verdrag het op 17 Julie 1992 in werking getree. Al die wapens en toerusting wat by die Verdrag ingesluit is, is onderworpe aan verifikasie en die basiese inspeksiefase van 120 dae het op 17 Julie 1992 'n aanvang geneem.¹³⁸ Die CFE Verdrag is dus 'n formele multilaterale wapenbeheerverdrag wat regionaal van toepassing is. Die CFE 1A Ooreenkoms wat beperkings op militêre mannekrag binne die ATTU gebied geplaas het, word vervolgens bespreek.

3.7.2 Die CFE 1A Ooreenkoms

Onderhandelinge oor die CFE 1A Ooreenkoms het reeds in Februarie 1991 begin. Die probleme wat die CFE Verdrag voorafgegaan en die ratifikasie daarvan vertraag het, het egter veroorsaak dat onderhandelinge ten opsigte van die CFE 1A Ooreenkoms agterweë gebly het. Na die ratifikasie van die CFE Verdrag kon daar dus voortgegaan word met onderhandelinge met die oog op die sluiting van die CFE 1A Ooreenkoms.¹³⁹

Die CFE 1A Ooreenkoms is, soos reeds genoem, op 10 Julie 1992 formeel deur 29 state tydens 'n CSCE vergadering te Helsinki onderteken. Omdat verskeie state (Armenië, Azerbaidjan en Moldova) egter ten tye van die ondertekening van die Ooreenkoms in oorloë betrokke was, kon hulle nie perke op hul militêre mannekrag plaas nie.¹⁴⁰

Die perke van toepassing op mannekrag van sommige van die groter state is soos volg: die VSA 250 000; Rusland 1 450 000; Frankryk 325 000; Brittanje 260 000; Oekraïne 450 000; Spanje 300 000; en Turkye 530 000.¹⁴¹ Hierdie magte het alle landgebaseerde magte, insluitende leër, lugmag en reserviste wat vir langer as negentig dae opgeroep is, ingesluit.¹⁴²

Die perke wat deur 'n spesifieke staat vasgestel is kon nie sonder konsensus instemming deur die ander state aangepas word nie. Die ondertekening van die CFE 1A Ooreenkoms het na drie jaar en vier maande 'n einde aan die CFE onderhandelingsproses gebring.¹⁴³

Die CFE 1A Ooreenkoms is 'n multilaterale ooreenkoms wat regionaal van toepassing is.

3.7.3 Die Onmenslike Wapenkonvensie

Protokol II van die Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be Deemed to Be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects (Die Onmenslike Wapenkonvensie) wat, soos reeds genoem, in 1983 in werking getree het, plaas sekere beperkings op die gebruik van landmyne, fopmyne en ander soortgelyke toestelle wat sterftes beserings en verminking van militêre personeel kan veroorsaak. Dié Protokol is ook daarop ingestel om sterftes, beserings en verminking van burgerlikes, gedurende en ná vyandighede, wat deur hierdie wapens veroorsaak word, te verhoed of ten minste te verminder. Teen 1 Januarie 2001 het 84 state hierdie Konvensie reeds geratifiseer.¹⁴⁴

3.7.3.1 Laserwapens

Gedurende September-Oktober 1995 is 'n hersieningskonferensie van die Onmenslike Wapenkonvensie te Wenen gehou. Die hoofdoel van die konferensie was om die bepalings van Protokol II te versterk en om 'n addisionele protokol aangaande die gebruik van laserwapens te oorweeg. Net die tweede taak is voltooi en op 13 Oktober 1995 is Protokol IV tot die Konvensie toegevoeg.¹⁴⁵ Dié Protokol verbied die gebruik van laserwapens wat ontwerp is om permanente blindheid by mense te veroorsaak. Dit verbied ook die oorplasing van laserwapens wat permanente blindheid kan veroorsaak na enige ontvangers. Laserstelsels wat nie spesifiek bedoel is om blindheid te veroorsaak nie, is van die verbod uitgesluit.¹⁴⁶

Vir die eerste keer sedert die 1868 Deklarasie van Petersburg is 'n nuwe wapen wat reeds ontwikkel en getoets was, verbied voordat dit op die slagveld gebruik kon word. Dit was ook die eerste keer dat beide die gebruik en die oorplasing van 'n spesifieke wapen deur internasionale humanitêre wetgewing verbied is. Alhoewel hierdie Protokol 'n belangrike deurbraak verteenwoordig het, het dit tog sekere tekortkominge waarvan die belangrikste die volgende is:¹⁴⁷

- (a) Die vervaardiging van sulke wapens is nie verbied nie;
- (b) Verblindings van persone wat verkykers of periskope gebruik is nie verbied nie;
- (c) Protokol IV maak nie voorsiening vir verifikasiemaatreëls nie; en
- (d) Die Protokol is net op internasionale gewapende konflikte van toepassing en nie op interne konflikte nie.

Die Protokol het op 30 Julie 1998 in werking getree en teen 1 Januarie 2001 het 56 state die protokol reeds geratifiseer.¹⁴⁸

3.7.3.2 Landmyne

Dit is hoofsaaklik aan nie-regeringsorganisasies te danke dat die internasionale openbare mening teen landmyne so hewig geword het dat dit regerings verplig het om te begin onderhandel, met die doel om 'n wêreldwye totale verbod op landmyne te bewerkstellig. Van hierdie organisasies is onder andere die "International Campaign to Ban Landmines" (ICBL) en die "International Committee of the Red Cross" (ICRC). In 1996 het die getal state wat so 'n verbod steun, tot 53 gestyg.¹⁴⁹

Die hersieningskonferensies van die Onmenslike Wapenkonvensie wat in 1996 gehou is het tot gevolg gehad dat Protokol II van die Konvensie verander is en deur 55 state aanvaar is. Die vernaamste veranderings aan die Protokol is soos volg:¹⁵⁰

- (a) Die internasionale reëls wat ten opsigte van teen-personeelmyne geld is nou, behalwe vir internasionale konflikte, ook op interne konflikte van toepassing.
- (b) Alle onopspoorbare teen-personeelmyne is verbied. Teen-personeelmyne wat na 1 Januarie 1997 vervaardig is, en nog in voorraad is, moet toestelle of materiaal wat die ekwivalent van 'n agt gram stukkie yster is, bevat om dit opspoorbaar te maak. Myne wat vóór dié datum vervaardig is moet binne nege jaar nadat die Protokol in werking getree het gemodifiseer word om hulle opspoorbaar te maak.
- (c) Die verantwoordelikheid vir die instandhouding of verwydering van landmyne wat in 'n gebied gelê is, berus by die party wat dit gelê het.
- (d) 'n Algehele verbod is op die oorplasing van verbode landmyne van een staat na 'n ander geplaas. Verskaffing van teen-personeelmyne aan state wat nie 'n party tot dié Protokol is nie is strafbaar en word verbied.
- (e) Vergaderings sal jaarliks gehou word om die vordering met die implementering van die Protokol te bespreek. Die volgende hersieningskonferensie is vir 2001 beplan.
- (f) Streng vereistes ten opsigte van opspoorbaarheid, merking, montering en verwydering van nie-self-vernietigbare myne is neergelê. Alle teen-personeelmyne moet óf in gemerkte óf beveiligde mynvelde gehou word of toegerus word met selfvernietigende of self-aktiverende meganismes om te verseker dat hulle nie 'n langtermyn bedreiging vir burgerlikes inhou nie. Afstandbeheerde teen-personeelmyne word verbied tensy rekord gehou word van hulle geskatte posisie, die aantal en tipes wat gelê is, en die datum en tyd toe dit gelê is. Die Protokol het op 3 Desember 1998 in werking getree en 57 state het dit teen 1 Januarie 2001 reeds geratifiseer.¹⁵¹

Die belangrikste tekortkominge van die Protokol is die volgende:¹⁵²

- (a) State mag steeds voortgaan om landmyne, behalwe dié waarop 'n verbod geplaas is, te vervaardig en dit uit te voer, op voorwaarde dat daar by die bepalings van die Protokol gehou word.
- (b) Daar is geen voorsiening gemaak vir 'n verifikasieprosedure nie, en die nege jaar periode verswak die ooreenkoms.

Genoemde twee Protokolle (II en IV) is globaal van toepassing en die Onmenslike Wapenkonvensie is 'n multilaterale ooreenkoms. Voortspruitend uit Protokol II het die Teen-personeelmyne (TPM) Konvensie tot stand gekom. Dié Konvensie word vervolgens bespreek.

3.7.4 Die Teen-Personeelmyne (TPM) Konvensie

In opvolging van die hersieningskonferensie van die Onmenslike Wapenkonvensie wat in 1996 gehou is, is die Teen-personeelmyne (TPM) Konvensie Op 3-4 Desember 1997 deur 121

state onderteken. Dit plaas 'n verbod op die gebruik, berging, vervaardiging en oorplasing van teen-personeelmyne en bepaal verder dat bestaande teen-personeelmyne vernietig moet word. Die Konvensie is die eindresultaat van die Ottawa proses waartydens die Kanadese regering die inisiatief geneem het en sterk deur nie-regeringsorganisasies ondersteun is. Die VSA het sekere voorwaardes gestel voordat hulle bereid sou wees om die Konvensie te onderteken. Die finale voorwaardes van die VSA was dat nege jaar toegelaat moet word vir die vernietiging van landmyne in Korea; dat partye toegelaat moes word om van die Konvensie te onttrek in tye van oorlog; en dat 'n uitsondering vir die gebruik van ploftoestelle, gekombineerd met tenk afweermyn in metaalhouers, gemaak moes word. Hierdie voowaardes is suksesvol deur die meerderheid state teengestaan. Dit het daartoe gelei dat die VSA uiteindelik van die TPM Konvensie onttrek het en dit dus nie onderteken het nie. Die TPM Konvensie is 'n multilaterale ontwapeningsooreenkoms waarvan die doel is om 'n spesifieke kategorie van wapens, naamlik teen-personeelmyne, op 'n globale grondslag geheel en al te elimineer en nie net te beperk nie.¹⁵³ Die Konvensie het op 1 Maart 1999 in werking getree en teen 23 Februarie 2001 het 111 state die Konvensie reeds geratifiseer en 137 dit onderteken. Die VSA en Rusland het die Konvensie teen 23 Februarie 2001 nog nie onderteken nie.¹⁵⁴

3.8 Die Wassenaar Reëling

Na twee jaar van samesprekings het die verteenwoordigers van 28 state op 19 Desember 1995 die Wassenaar Reëling ten opsigte van die uitvoerbeheer van konvensionele wapens en dubbeldoelige goedere en tegnologieë te Wassenaar, in die Nederlande, onderteken. Voorwaardes vir lidmaatskap van die Reëling sluit die volgende in: die betrokke staat moet oor nasionale wetlike en administratiewe meganismes beskik om besluite wat deur die groep geneem word te kan implementeer; die staat moet internasionale nie-proliferasie verdrae en ooreenkomste eerbiedig; en konsensus besluitneming moet aanvaarbaar wees vir aspirant lede.¹⁵⁵ Tydens 'n vergadering wat gedurende September 1995 deur die 28 state gehou is om die regime te stig het hulle op die volgende riglyne vir optrede deur die regime besluit:¹⁵⁶

- (a) Bevordering van groter deursigtigheid ten opsigte van oorplasing van wapens en sensitiewe dubbeldoelige goedere en tegnologieë.
- (b) Om te verhoed dat state wie se gedrag en optrede 'n bron van kommer vir die deelnemende state is, wapens, dubbeldoelige goedere en tegnologieë bekom.
- (c) Waak teen bedreigings van internasionale vrede en veiligheid, wat as gevolg van die oorplasing van wapens en sensitiewe dubbeldoelige goedere en tegnologieë kan ontstaan. So 'n reëling moet egter nie teen enige staat of groep state gerig wees nie; nie

bona fide burgerlike transaksies ondermyn nie; en nie met die reg van state om op legitieme wyses middele vir selfverdediging te bekom, in te meng nie.

(d) Om voorsiening te maak vir die toepaslike uitruil van inligting, op 'n vrywillige basis, en die moontlikheid van die koördinerende van nasionale uitvoerbeheerbeleide vasstel, om te verseker dat handel in wapens en dubbeldoelige goedere en tegnologieë verantwoordelik bedryf word.

(e) Lede moet die ooreengekome kriteria op 'n globale en nie-diskriminerende basis aanvaar.

Die aanbevelings van die regime moet deur nasionale uitvoerbeheer geïmplementeer word, maar die besluit om wapens of goedere te weier of oor te plaas berus by elke individuele staat.¹⁵⁷

Die Wassenaar Reëling het in die plek van die “Co-ordinating Committee on Multilateral Export Controls for Conventional Weapons” (COCOM), wat in Maart 1994 ontbind is, gekom,¹⁵⁸ en het in Julie 1996 te Wenen formeel van krag geword. Die regime het geen kollektiewe besluitnemingsmagte nie. Die lede ruil inligting uit en bespreek beleidsbenaderings. 'n Lys van wapens, goedere en tegnologieë waarop die regime betrekking het is deur 'n span kundiges vanuit die ledestate saamgestel en word deur hulle op datum gehou.¹⁵⁹

Op 1 Januarie 2000 het die regime uit verteenwoordigers van 33 state bestaan, maar state uit die Derde Wêreld ondersteun dit nie juis nie.¹⁶⁰

3.9 Die Europese Unie Regulاسie (EU Regulاسie)

Die Europese Unie het ingevolge die Maastricht Verdrag in November 1993 tot stand gekom. Volgens dié Verdrag onderneem die 12 lidstate om 'n gemeenskaplike buitelandse- en veiligheidsbeleid te definieer. Die 12 lidstate is Duitsland, Frankryk, die Verenigde Koninkryk, Spanje, Portugal, Luxemburg, Nederland, Denemarke, België, Ierland, Griekeland en Italië. Die doelstellings van die beleid is soos volg gedefinieer: om die gemeenskaplike waardes, fundamentele belange en onafhanklikheid van die Unie te beskerm; om die veiligheid van die Unie en sy lidstate op alle moontlike wyses te versterk; om vrede te onderhou en internasionale veiligheid ingevolge die Handves van die Verenigde Nasies, die Helsinki Final Act, en die Handves van Parys te versterk; om internasionale samewerking te bevorder; om demokrasie, die oppergesag van die reg, en respek vir menseregte en fundamentele vryhede te ontwikkel en te konsolideer. Die Maastricht Verdrag verplig lidstate om die Unie se buitelandse en veiligheidsbeleid in 'n gees van lojaliteit en solidariteit aktief en ongereserveerd te ondersteun.¹⁶¹

Die Europese Unie (EU) se Raad van Ministers het op 19 Desember 1994 die EU

Regulasie ten opsigte van die beheer oor uitvoere van dubbeldoelige goedere aanvaar. Die Regulasie is deur die EU Kommissie in konsultasie met deskundiges van die lidstate saamgestel.¹⁶²

Dié uitvoerbeheerstelsel vir dubbeldoelige goedere het op 1 Julie 1995 in werking getree. Die EU state het vir dié doel mekaar se nasionale uitvoerbeheerstelsels vir spesifieke goedere en tegnologieë erken. Dit verteenwoordig die eerste stap na 'n gemeenskaplike stelsel vir beheer oor die uitvoer van dubbeldoelige goedere, met ander woorde goedere wat vir siviele én militêre doeleindes in die lidstate van die EU aangewend kan word. Alhoewel die doel van die EU Regulasie is om 'n eenvormige toepassing van uitvoerbeheer deur lidstate na derde state te verseker, word die spesifieke besluite en beheermaatreëls, soos die uitreiking van lisensies, aan lidstate oorgelaat. Die doel is om doeltreffend te wees as 'n nie-proliferasie instrument, terwyl die minimum beperkings op intragemeenskaplike verkope van dubbeldoelige items geplaas word.¹⁶³

Ingesluit in die EU Regulasie is 'n aantal aanhangsels wat die volgende inligting bevat: 'n Lys van produkte wat onderworpe is aan uitvoerbeheer; state waarheen hierdie uitvoere oor die algemeen goedgekeur word; riglyne oor uitvoerbeleid waaroor die lidstate ooreengekom het; en hoogs sensitiewe goedere wat tussen lidstate aan beheermaatreëls onderworpe is.¹⁶⁴ Veranderinge aan of amendamente tot hierdie lys, kan net deur lidstate gedoen word, en dan net ná 'n konsensus besluit. Die EU Kommissie monitor die implementering van die Regulasie en mag te enige tyd amendamente voorstel.¹⁶⁵

Hierdie Regulasie is 'n verdere poging van die Europese gemeenskap om proliferasie van goedere en tegnologieë wat vir militêre doeleindes aangewend kan word, teë te werk. Tot hoe 'n mate dit suksesvol sal wees sal net die tyd leer.

4. CSBM's

Soos reeds in hoofstuk 2 genoem is die norme van gedrag ten opsigte van wapenbeheer gedurende die sewentigerjare deur die toevoeging van vertroue en veiligheidsversterkende maatreëls (CSBM's) verbreed. 'n Aantal van hierdie maatreëls wat na die Koue Oorlog ingestel is word vervolgens bespreek.

4.1 Die “Conference for Security and Co-operation in Europe” (CSCE) en die “Forum for Security Co-operation” (FSC)

Soos reeds genoem het die CSCE in 1975 tot stand gekom toe die sogenaamde Final Act van die Helsinki CBM Dokument deur 35 deelnemende state, wat die VSA, Kanada en die

Sowjet-Unie ingesluit het, aanvaar is. Na die beëindiging van die Koue Oorlog, met die hereniging van Duitsland, die verbrokkeling van die Sowjet-Unie, die Federasie van Joego-Slawië, en die Tsjeggiese en Slowaakse Federale Republieke, en die aanvaarding van Albanië deur die CSCE, het die aantal state in die CSCE van 35 na 50 (insluitende verskeie van die voormalige Sowjet Asiatiese republieke) toegeneem.¹⁶⁶ Aan die einde van 'n spitsberaad wat die CSCE vanaf 19-21 November 1990 te Parys gehou het, het hulle die Charter for a New Europe, ook die Handves van Parys genoem, geteken. Dié Handves het riglyne neergelê vir die toekomstige werksaamhede van die CSCE. As deel van die verandering is die volgende strukture geskep: 'n Komitee van Senior Beampptes (KSB) wat die vergaderings van die Raad moet reël en die besluite moet uitvoer; 'n Konflik Voorkomingsentrum (KVS) is te Wenen tot stand gebring; en 'n Kantoor vir Vrye Verkiegings (KVV) is te Warschau geopen.¹⁶⁷

Tydens 'n spitsberaad wat deur die CSCE op 9 en 10 Julie 1992 te Helsinki gehou is, is die Forum vir Veiligheidsamewerking ("Forum for Security Co-operation"(FSC)) deur die CSCE gestig. Die FSC moes onderhandelinge oor wapenbeheer en CSBM's inisieer; gereelde beraadslaging en samewerking tussen state oor veiligheidsake bevorder; en voortgaan met die proses om die risiko van konflik te verminder.¹⁶⁸

Die werksaamhede van die Forum word deur die Program van Onmiddellike Aksie wat by voormelde spitsberaad in die Helsinki Dokument opgeneem is, bepaal. Dié dokument het die instellings en die strukture van die CSCE bevestig. Die program vir die FSC dek 14 prioriteitsareas vir wapenbeheer, CSBM's en konflikvoorkoming¹⁶⁹ en sluit onder andere die volgende in: harmonisering en koördinerings van die verpligtinge van state wat by wapenbeheer en CSBM's betrokke is; bevordering van militêre stabiliteit deur maatreëls vir militêre beheersdheid te bevorder; uitruil van militêre inligting; streeksveiligheidsmaatreëls; samewerking om nie-proliferasie te bevorder; die vestiging van 'n gedragskode tussen state ten opsigte van veiligheidsbestuur; en samewerking op die gebied van verifikasie.¹⁷⁰ Die Forum is die enigste multilaterale wapenbeheer onderhandelingsinstelling in Europa.¹⁷¹

Sedert die spitsberaad van die CSCE te Budapest tot die Lissabon spitsberaad in 1996 het die Forum egter nie oor een enkele dokument ooreengekom en 'n besluit geneem nie.¹⁷² In Desember 1994 het die CSCE 'n naamsverandering ondergaan, en is dit na die "Organisation for Security and Co-operation in Europe" (OSCE) verander.¹⁷³

By die spitsberaad van die OSCE te Lissabon in 1996 het dit geblyk dat nóg die Program van Onmiddellike Aksie, vir die FSC, soos uiteengesit in die 1992 Helsinki Dokument, nóg die verdere take soos uiteengesit in hoofstuk V van die 1994 spitsberaad van die CSCE te Budapest, genoegsaam was vir die nuwe uitdagings wat na die Koue Oorlog in Europa ontstaan het.¹⁷⁴



Die deelnemende state het dus in 1996 by die Lissabon spitsberaad besluit dat die FSC sy prioriteite moes hersien en op 'n nuwe agenda moes fokus. Volgens die Lissabon Dokument is daar by dié spitsberaad besluit dat die FSC voortaan op die volgende aspekte sal konsentreer:¹⁷⁵

- (a) Opvolging om die volle implementering van alle ooreengekome wapenbeheerooreenkomste, verpligtinge en verbintenisse te verseker.
- (b) Om streekmaatreëls aan te spreek waar implementering nie na wense was tot op datum nie, of 'n konseptuele raamwerk nog nie bestaan nie.
- (c) Om 'n netwerk van wapenbeheerooreenkomste deur middel van die OSCE raamwerk vir wapenbeheer te ontwikkel, om koöperatiewe benaderings te ondersteun en veiligheidskwessies aan te spreek.
- (d) Ooreengekome maatreëls versterk en nuwe maatreëls ontwikkel om CSBM regimes te bevorder, deursigtigheid en voorspelbaarheid te verhoog, en ondersoek in te stel na wyses waarop dit in voorkomende diplomatie, krisisbestuur en post-konflik rehabilitasie aangewend kan word.

Die raamwerk vir wapenbeheer wat tydens die Lissabon spitsberaad deur die OSCE aanvaar is, sal in die toekoms as gids vir alle wapenbeheeronderhandelinge en ander wapenbeheeraktiwiteite dien. Dit sal ook die OSCE se deurlopende werksaamhede komplementeer om 'n veiligheidsmodel vir Europa vir die een-en-twintigste eeu te ontwikkel. Die volgende is van die belangrikste aspekte wat onder andere deur genoemde raamwerk vir wapenbeheer gedek word: militêre wanbalanse; interstaat konflikte en spanninge; groot internasionale dispute; bevordering van deursigtigheid en voorspelbaarheid aangaande militêre aktiwiteite; die bevordering van demokratiese politieke beheer oor militêre, paramilitêre en veiligheidsmagte; verseker dat geen staat sy veiligheidsituasie ten koste van 'n ander versterk nie; versekering van die volle implementering van wapenbeheerooreenkomste; verseker dat wapenbeheerooreenkomste aan veiligheidsbehoefte voldoen; versekering van volle samewerking om terrorisme te beveg; verbetering van bestaande verifikasieprosedures en die ontwikkeling van nuwes.¹⁷⁶

Die OSCE is 'n formele organisasie waarvan die wersaamhede en aktiwiteite, soos die naam aandui, regionaal van toepassing is.

4.2 Die Weense Dokumente

Op 17 November 1990 is die Weense Dokument aangaande onderhandelinge oor CSBM's deur die CSCE state aanvaar. Dié dokument het die tradisionele én nuwe CSBM's bevat. Met die bedreiging van 'n massiewe verrassingsaanval in Europa iets van die verlede, moes

CSBM's aangepas word om 'n nuwe funksie te verrig. CSBM's moes nou enersyds nuwe positiewe samewerkingsverhoudinge skep, en andersyds moes dit nuwe bedreigings vir veiligheid voorkom, ontloot en bestuur. Bedreigings het na die Koue Oorlog van 'n Oos-Wes konfrontasie na interne konflikte binne individuele state en oorgrens bedreigings tussen buurstate, op etniese en nasionale gronde, verander.¹⁷⁷

Die Weense Dokument van 1990 is eerder 'n uitbreiding van die klassieke CSBM benadering as 'n geheel nuwe innovasie. Die nuwe CSBM ooreenkoms sluit maatreëls van die 1986 Stockholm Dokument in maar voeg 'n aantal nuwe aspekte ten opsigte van risiko vermindering; deursigtigheid van militêre organisasie; kontak tussen state op militêre gebied; en kommunikasie by. Die Weense Dokument van 1990 was eerder polities as wetlik bindend op die deelnemende state, en het op 1 Januarie 1991 in werking getree. Ten opsigte van kommunikasie is 'n direkte verbindingsnetwerk tussen die hoofstede van die deelnemende CSCE state in die vooruitsig gestel. Onder beskerming van die Konflik Voorkomingsentrum wat in 1990 by die spitsberaad te Parys deur die CSCE state tot stand gebring is, sal daar jaarliks 'n vergadering gehou word om die implementering van CSBM's te hersien. Die Konflik Voorkomingsentrum speel 'n belangrike ondersteunende rol hierin.¹⁷⁸

Die Weense Dokument van 1990 het nie net die bestek van die Stockholm Dokument verder ontwikkel en uitgebrei nie, maar het die proses om inligting te verskaf en samewerking oor militêre bedrywighede tussen state, geïnstusionaliseer.¹⁷⁹

Op 1 Mei 1992 het die Weense Dokument van 1992, soos deur die CSCE state besluit, in werking getree. Hierdie dokument was 'n verfyning van die 1990 Dokument om dit meer relevant te maak in die ná-Koue Oorlog omgewing, sowel as om vertroue tussen state te verhoog en veiligheid te bevorder.¹⁸⁰

In 1992 het 53 state die Weense Dokument van 1992 reeds onderskryf. Die toepasingsgebied is ook in 1992 uitgebrei om verskeie voormalige Sowjet republieke in te sluit.¹⁸¹ Die Weense Dokument van 1994, is op 28 November 1994 deur die Spesiale Komitee van die FSC aanvaar. Die Dokument het onder andere die organisatoriese herstrukturering sedert die Weense Dokument van 1992 gereflekteer. Dié verandering was die volgende: die stigting van die FSC se Spesiale Komitee; die CSCE se Permanente Komitee; en die skepping van 'n pos van CSCE Sekretaris-Generaal.¹⁸² Die vernaamste bepalings wat deur die deelnemende CSCE state aanvaar is en uiteengesit word in die Weense Dokument van 1994, is soos volg:¹⁸³

- (a) Die jaarlikse uitruiling van militêre inligting tussen state oor die aard en grootte van militêre magte; belangrike wapens en toerustingstelsels; die ontplooiing daarvan; verdedigingsbeplanning; en verdedigingsbegrotings.
- (b) Die vermindering van risiko's deur die uitruiling van inligting met betrekking tot ongewone

militêre aktiwiteite; gevaarlike insidente wat plaasgevind het; en wedersydse besoeke om onsekerhede en twyfel met betrekking tot militêre aktiwiteite uit die weg te ruim.

- (c) Kontak en samewerking tussen weermagpersoneel van deelnemende state.
- (d) Vroeë kennisgewing van sekere groot militêre maneuvres en oefeninge.
- (e) Wedersydse observasie van militêre aktiwiteite wat 'n moontlike veiligheidsrisiko inhou.
- (f) Jaarlikse wedersydse beskikbaarstelling van kalenders van alle militêre aktiwiteite wat onderworpe is aan vooraf kennisgewing deur alle deelnemende state.
- (g) Beperkings op grootte van magte wat vir militêre oefeninge aangewend mag word sowel as die aantal militêre oefeninge per jaar.
- (h) Doeltreffende direkte kommunikasie tussen die hoofstede van alle deelnemende state.
- (i) Nakoming en verifikasie van bepalinge.
- (j) Jaarlikse vergaderings om die doeltreffendheid van, en die vordering met, implementering van die maatreëls te bepaal en waar nodig besluite aangaande regstellende stappe te neem.

Gedurende 1995-96 het die FSC verdere verbeterings aan die 1994 Weense Dokument voorgestel om die implementering van CSBM's in Europa te verbeter. Daar is aktief voortgegaan om CSBM's by bestaande omstandighede aan te pas en te verbeter.¹⁸⁴

4.3 Die Verdrag op Oop Lugruime

Die konsep van oop lugruime is oorspronklik deur President Eisenhower van die VSA in 1955 by die Geneefse Konferensie van staatshoofde aangeroer. In 1989 het President Bush van die VSA 'n nuwe oop lugruim inisiatief voorgestel.¹⁸⁵ So 'n ooreenkoms sou beteken dat ongewapende verkenningsvlugte oor die grondgebied van die VSA, die Sowjet-Unie en hul bondgenote onderneem sou kon word. Dit het verder die potensiaal gehad om militêre openheid en deursigtigheid te verbeter; om die monitering van bestaande en toekomstige wapenbeheer- en ontwapeningsooreenkomste te fasiliteer; en om die kapasiteit vir konflikvoorkoming en krisisbestuur binne die raamwerk van die "Conference on Security and Co-operation in Europe" (CSCE) en ander instansies te versterk. Die Verdrag op Oop Lugruime is dan ook op 24 Maart 1992 onderteken. Die totale aantal oorspronklike ondertekenaars van die Verdrag was 25. Dit is 'n multilaterale verdrag wat regionaal van toepassing is.¹⁸⁶ Die "Open Skies Consultative Committee" (OSCC) is volgens artikel X van die Verdrag in die lewe geroep om sake soos nakomingskwessies, dubbelsinnighede in die Verdrag, aansoeke deur state om te deel in die Verdrag, en tegniese en administratiewe reëlings aangaande die insluiting van addisionele state te hanteer.¹⁸⁷ Gedurende 1992 is daar reeds met proefvlugte vir opleidings- en oriënteringsdoeleindes oor die grondgebiede van

verskeie state begin.¹⁸⁸

Hierdie Verdrag is een van die mees verreikende vertroueskeppende maatreëls wat binne die raamwerk van wapenbeheeronderhandelinge in die ná-Koue Oorlog-era aangegaan is. Dit sal openheid en deursigtigheid bevorder deurdat dit partye sal toelaat om observasievlugte oor mekaar se grondgebied te onderneem. Hierdie vlugte is bedoel om onder andere inligting oor moontlike verrassingsaanvalle te verskaf; misverstande uit die weg te ruim; en om wedersydse vertroue te bevorder. Die Verdrag is van groot waarde vir state wat nie oor ander meer gesofistikeerde metodes van observasie beskik of dit kan bekostig nie. Die inligting wat aan alle state wat deel het aan die Verdrag beskikbaar gestel kan word, maak die potensiële Oop Lugruim regime veral vir kleiner state besonder waardevol. Die Verdrag dek 'n geografiese gebied wat strek van Vladivostok tot by Vancouver.¹⁸⁹ Volgens artikel XVII kan die Verdrag 60 dae nadat die 20ste staat dit geratifiseer het, in werking tree. Dié getal moet egter alle state wat 'n "passiewe kwota" van agt of meer oorvlugte het, insluit.¹⁹⁰ Teen 1 Januarie 2001 het 24 state, waaronder die VSA, Brittanje en Frankryk die Verdrag reeds geratifiseer maar die Verdrag was toe nog nie in werking nie.¹⁹¹

4.4 Die VN Register van Konvensionele Wapens

Op 9 Desember 1991 het die Algemene Vergadering van die VN ingevolge Resolusie 46/36L besluit om 'n universele, nie-diskriminerende Register van Konvensionele Wapens in te stel. VN lidstate word hierdeur versoek om jaarliks 'n verslag van invoere en uitvoere van sekere kategorieë wapens na die VN in te dien. Die volgende kategorieë wapens is betrokke: tenks, gepantserde gevegsvoertuie, groot kaliber artilleriestelsels, vegvliegtuie, aanvalshelikopters, oorlogsskepe, missiele, en missiellanseerders. Alhoewel die doel van die Register nie is om die vloeï van wapens te beheer nie, beteken dit die openbare beskikbaarstelling van inligting aangaande watter state na watter state wapens oorplaas en watter tipe wapens dit is. Dit op sigself sal oormatige en destabiliserende vermeerdering van wapens deur individuele state aan bande lê en dus op dié wyse 'n indirekte bydrae tot wapenbeheer lewer. Die Register se doelstellings is onder andere verbeterde openheid en deursigtigheid; vermindering van wantroue en spanning tussen state; ondersteuning aan state om konflikte op te los; ondersteuning aan state met die beheer van uitvoere en invoere van konvensionele wapens; en die bevordering van internasionale vrede en stabiliteit. Die Register is op 1 Januarie 1992 in werking gestel.¹⁹²

In 1992 het 93 van die 186 state wat deur die VN versoek is om inligting in te stuur, wel inligting van die in- en uitvoere van konvensionele wapens ingestuur. Meeste van die state wat nie gereageer het nie, het waarskynlik nie in genoemde kategorieë wapens handel

gedryf nie. Sleutelgroepe soos regerings van die Midde-Ooste en Asië het egter nie gereageer nie. Vir die kalenderjare 1992-1996 het meer as 90 state jaarliks verslae ingestuur. Nege-en-veertig state het op daardie stadium egter nog nooit 'n verslag ingestuur nie.¹⁹³

In meeste gevalle het verskaffers en ontvangers nie hulle inligting gekoördineer nie. Net 51 van die 192 opgawes wat deur verskaffers en ontvangers in 1992 voorsien is het ooreengekom. Honderd ses-en-twintig kon nie geverifieer word nie omdat een van die partye óf nie deelgeneem het nie, óf nie gerapporteer het nie. Sewentien verslae het weersprekende inligting verskaf. Oorsake vir die lae persentasie van verifikasie, naamlik opgawes van verskaffers en ontvangers wat nie ooreengekom het nie, is nie-rapportering deur state; verskillende prosedures wat deur state gevolg word om spesifieke wapenkategorieë en eienaarskap te definieer en afleweringdatums aan te dui.¹⁹⁴

Die volgende is tipiese probleme wat met die implementering van die Register ervaar word:¹⁹⁵

- (a) Data vir net 'n relatief klein gedeelte van wapens en militêre toerusting word deur sommige state verskaf.
- (b) Die inligting word vrywillig deur state verskaf en dit gee aanleiding daartoe dat sommige state dit nie as 'n prioriteit beskou nie, en dus nie verplig voel om inligting beskikbaar te stel nie. Terwyl die Register gesien word as 'n funksie wat in goeie trou verrig word, is dit moontlik dat vele state dit as niks meer as een van 'n reeks bruikbare aanwysers van wapenverkryging beskou nie.
- (c) Sommige state verstrek skynbaar opsetlik nie die ware toedrag van sake nie.
- (d) Omdat plaaslike produksie nie in die Register aangetoon word nie, is verifikasie daarvan nie moontlik nie.
- (e) Weens die feit dat verskillende instansies binne 'n spesifieke staat betrokke is by die insameling van inligting van wapens wat uit- en ingevoer word, lewer dit probleme op om die verslag saam te stel.

Die vraag wat noodwendig ontstaan is van watter waarde die Register in werklikheid is. Dit is duidelik uit die voorgaande dat die Register by heelwat state nie 'n saak van erns is nie; foutiewe en onvolledige inligting verskaf word; verskaffers en ontvangers se inligting nie ooreenkom nie; en sommige state nie moeite doen om verslae in te dien nie. Daar bestaan nie afdwingingsmaatreëls nie en daar word bloot staat gemaak op die goeie trou van state wat deel het aan die Register. Die Register sal nie oorleef indien onakkurate en misleidende inligting opsetlik verskaf word en indien die state wat veronderstel is om inligting te verskaf, dit nie stiptelik en met sorg en toewyding doen nie.

5. Samevatting

Die beëindiging van die Koue Oorlog is gekenmerk deur 'n aantal gebeurtenisse wat 'n radikale invloed op internasionale politieke verhoudinge gehad het. Saam met die verbroekeling van die Sowjet-Unie, die WVO wat tot 'n einde gekom het en Duitsland wat herenig is, het 'n aantal soewerein onafhanklike state binne 'n kort tydsbestek in Europa ontstaan. Hierdie proses is verhaas deur die val van Kommunisme in die Sowjet-Unie en in Oos-Europa, want die Sowjet-Unie se invloed het binne 'n kort tydsbestek, in Sentraal en Oos-Europa verdwyn. Die bipolêre ideologiese verhouding van konfrontasie tussen die Ooste en die Weste het verander na 'n multilaterale benadering, van samewerking, ook ten opsigte van wapenbeheer en ontwapening.

Met die nuwe veiligheidsstelsel het state baie meer ingestel geraak op gemeenskaplike waardes soos konflikvoorkoming, konflikoplossing en krisisbestuur eerder as 'n balans van mag en vrees. Die basiese skeidslyn in die wêreld het van 'n ideologiese tussen Oos en Wes verander na 'n groeiende ekonomiese gaping tussen Noord en Suid. Die hoofdryvere, veral in Europa, is nou die strewe na legitieme regerings, demokrasie en handhawing van menseregte. Nuwe bedreigings soos ekonomiese krisis, etniese konflikte, misdaad, internasionale terrorisme en besoedeling van die omgewing, het prioriteit geword en sal in die toekoms 'n groot invloed hê op samesprekings oor wapenbeheer en ontwapening.

Verskeie faktore het na die Koue Oorlog wapenbeheer en ontwapening bevorder. Die primêre dryfkrag vir stabiliteit en veiligheidskepping ná die Koue Oorlog is interafhanklikheid van nasionale belange en samewerking om koöperatiewe veiligheid te bevorder. Daarvoor is openheid, deursigtigheid, vertroue, en voorspelbaarheid nodig. Baie van hierdie elemente funksioneer reeds binne veiligheidstrukture soos die VN, OSCE, NAVO, die WEU, en die EU; steun vir die handhawing van menseregte en moraliteit het tot 'n groter mate 'n internasionale norm geword; verswakkende ekonomiese toestande, in veral Sentraal en Oos-Europa, het tot 'n vermindering in verdedigingsuitgawes gelei; en die bipolêre ideologiese Oos-Wes verdeling wat verdwyn het, het die gevaar van 'n moontlike wêreldwye militêre konfrontasie grootliks verminder.

In teenstelling met die voorgaande, is daar ook 'n aantal faktore wat wapenbeheer en ontwapening na die Koue Oorlog nadelig beïnvloed het, byvoorbeeld, die voorkoms van konflikte, hoofsaaklik in die Derde Wêreld, wat primêr intrastaal van aard is. Die redes vir dié konflikte is onder andere etniese verskille, oorgrens migrasie, grensgeskille, godsdienstige verskille en skending van menseregte; proliferasie van wapens en wapenhandel wat onverpoosd voortgaan; probleme met die toepassing van doeltreffende

verifikasie van wapenbeheer- en ontwapeningsooreenkomste; en die koste verbonde aan die vernietiging van wapens.

Daar is egter ná die Koue Oorlog op verskeie gebiede merkwaardige vordering met wapenbeheer en ontwapening gemaak. Op die gebied van kernwapenbeheer en ontwapening is die START I Verdrag die eerste multilaterale verdrag wat langafstand offensiewe kernwapens verifieerbaar aan beide kante, dit wil sê die VSA aan die een kant en Rusland aan die ander kant, verminder het. Die onderhandelinge met betrekking tot die START I Verdrag was aanvanklik bilateraal van aard, maar die Verdrag is uiteindelik tussen vyf partye, naamlik Rusland, Belarus, Kazahkstan, Oekraïne en die VSA gesluit. Die betrokke kernwapens is uiteindelik net in Rusland en die VSA ontplooi en die ander vernietig. Die ander drie state beskik ingevolge die Verdrag oor geen kernwapens nie. Dit skep 'n besondere situasie van deursigtigheid van kernmagte aan beide kante. Die onbepaalde verlenging van die geldigheid van die Kernspenverdrag en, wanneer geratifiseer, die Omvattende Kerntoetsverbod, is twee lofwaardige pogings om globale kernwapenproliferasie teë te werk.

Ten opsigte van chemiese wapens is die mees uitstaande ooreenkoms na die Koue Oorlog, die Chemiese Wapenkonvensie wat in April 1997 van krag geword het. Dit is 'n geskiedkundige ooreenkoms in die sin dat dit chemiese wapens wêreldwyd verbied; 'n wye spektrum van inspeksies om verifikasie van die verbod te verseker, impliseer; en alle aktiwiteite om nuwe chemiese wapens te ontwikkel of dit te vervaardig, streng verbied. Die CWK is 'n multilaterale ooreenkoms wat reeds deur 170 state, waaronder Rusland en die VSA, geratifiseer is en wat globaal van toepassing is.

'n Voorbeeld van internasionale optrede teen 'n enkele staat, ná die Koue Oorlog, is die totstandkoming van UNSCOM en die gedwonge ontwapening van Irak na die Golf oorlog. Behalwe vir die gedwonge ontwapening van Irak is streng ekonomiese sanksies ook deur die VN teen dié staat ingestel.

In die afwesigheid van 'n multilaterale ooreenkoms wat die proliferasie van missiele beperk, lewer die MTBR steeds 'n waardevolle bydrae om proliferasie van missiele teë te werk, veral indien in ag geneem word dat state soos Brittanje, Kanada, Frankryk, Wes-Duitsland, Japan en die VSA stigterslede van dié regime is. State soos die Volksrepubliek van Sjina, Israel, Roemenië en Oekraïne, wat nie lede is nie, is verder bereid om hulle by die riglyne van die regime te hou.

Op die gebied van konvensionele wapenbeheer en ontwapening is daar ook na die Koue Oorlog 'n aantal deurbreke gemaak. Die CFE Verdrag wat reeds in 1990 geteken is, is ná die Koue Oorlog geratifiseer. Dit is 'n regionale multilaterale ooreenkoms waarvolgens konvensionele wapens in die betrokke gebied, naamlik die ATTU sone, drasties verminder is.

Die opvolgende CFE 1A Ooreenkoms het die gevegsmagte van Europese state in genoemde sone ook drasties verminder.

Protokol IV wat in 1995 tot die Onmenslike Wapenkonvensie toegevoeg is verbied wapens, naamlik laserwapens, wat ontwerp is om permanente blindheid by mense te veroorsaak. Vir die eerste keer sedert die 1868 Deklarasie van Petersburg is 'n nuwe wapen wat reeds ontwikkel en getoets is, verbied voordat dit op die slagveld gebruik kon word. Protokol II van dieselfde Konvensie is ten opsigte van teen-personeelmyne versterk. Voortspruitend daaruit is die Teen-personeelmyne (TPM) Konvensie op 3-4 Desember 1997 deur 121 state onderteken. Die TPM Konvensie plaas 'n algehele globale verbod op teen-personeelmyne en bepaal verder dat alle bestaande teen-personeelmyne vernietig moet word.

Deur die stigting van die FSC in 1992, het die CSCE state ná die Koue Oorlog voortgegaan om hulle pogings te intensifiseer om op 'n regionale basis CSBM's te inisieer, te verfyn en te bevorder; gereëde beraadslaging tussen state oor veiligheidsake te bevorder; en voortgegaan met die proses om die risikos van konflik te verminder. Die Verdrag op Oop Lugruime wat in 1992 deur 25 state onderteken is, is een van die mees verreikende vertroueskeppende maatreëls wat nóg binne die raamwerk van wapenbeheeronderhandelinge na die Koue Oorlog aangegaan is. Dit sal openheid en deursigtigheid bevorder, deurdat partye observasievlugte oor mekaar se grondgebied sal kan onderneem.

Die VN Register van Konvensionele Wapens lewer ook 'n belangrike bydrae tot die bevordering van deursigtigheid en openheid en is ook 'n CSBM.

Met verwysing na die benaderings tot wapenbeheer, soos in hoofstuk 1 uiteengesit, kan die ná-Koue Oorlog verdrae, ooreenkomste en konvensies soos volg gekategoriseer word:

(a) Wapenbeheer aan die einde van konflikte.

Die START I Verdrag, die VSA-Russiese unilaterale vermindering van kernwapens en die CFE Verdrag resorteer onder hierdie kategorie. Die instelling van UNSCOM na die Golf-oorlog is 'n ontwapeningsmaatreël wat op 'n spesifieke staat van toepassing gemaak is. Die *foedus inaequum* beginsel is hier van toepassing.

(b) Wapenbeheer en ontwapening om proliferasie te bestuur en dit te beheer.

Alle genoemde verdrae, konvensies en ooreenkomste behalwe die CFE 1A Ooreenkoms, die VN Register van Konvensionele wapens, CSBM's en die Verdrag op Oop Lugruime resorteer onder hierdie kategorie.

(c) Wapenbeheer om gedragsnorme te skep en te bepaal.

Die CFE 1A Ooreenkoms, die Verdrag op Oop Lugruime, die VN Register van Konvensionele Wapens en CSBM's is in hierdie opsig bepalend vir gedragsnorme. Die Verdrag op Oop Lugruime en die VN Register van Konvensionele Wapens is ook voorbeelde van CSBM's.

(d) Wapenbeheer deur internasionale organisasie.

Alhoewel die VN Register van Konvensionele Wapens op hierdie stadium nie afgedwing word op lidstate van die VN nie kan dit as 'n maatreël, wat 'n indirekte invloed op wapenbeheer uitoefen gesien word, aangesien dit deursigtigheid bevorder en dus 'n bydrae lewer tot veiligheid en vertroueskeppende maatreëls.

UNSCOM is 'n instelling wat deur die VN ingestel is vir 'n spesifieke doel, naamlik om te verseker dat Irak van sy kern, chemiese, en biologiese wapens sowel as enige aanlegte ontslae raak. Die IAEA se aktiwiteite is ook 'n voorbeeld van wapenbeheer deur internasionale organisasie.

(e) Wapenbeheer om strategiese stabiliteit te versterk.

Die volgende ooreenkomste resorteer onder hierdie kategorie: die START I Verdrag; die VSA-Russiese unilaterale vermindering van kernmagte; die START II Verdrag; die CFE Verdrag ; die CFE 1A Ooreenkoms; kernvrye sones; UNSCOM; die CSCE state se CSBM's; en die Verdrag op Oop Lugruime.

Alhoewel die fokus ná die Koue Oorlog verander het, en ander aspekte, behalwe die militêre, ten opsigte van internasionale veiligheid belangriker geword het, geld die onderliggende argumente ten opsigte van wapenbeheer en ontwapening steeds. Probleme soos intra-staatlike konflikte, veral in die Derde Wêreld en proliferasie van wapens, wat vroeër deur die Oos-Wes polarisasie oorheers is, geniet tans groter prominensie in die internasionale politiek. Die belangrikheid van globale wapenbeheer en ontwapening het ná die Koue Oorlog nie werklik verminder nie. Skouspelagtige vordering is in teendeel ná die Koue Oorlog met wapenbeheer en ontwapening gemaak.

In die volgende hoofstuk word wapenbeheer en ontwapening, soos dit gedurende die Koue Oorlog in Afrika gemanifesteer het, bespreek. Die tydperk wat gedek word strek vanaf 1960 toe meeste state in Afrika hul onafhanklikheid verkry het, tot 1991 aan die einde van die Koue Oorlog. Bydraes wat deur Afrika ten opsigte van wapenbeheer en ontwapening op die globale front gelewer is word ook in oënskou geneem.

VERWYSINGS

- 1 Rotfeld, A D, "Introduction: The fundamental changes and the new security agenda", in SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1992, p.1.
- 2 Ibid, p.3.
- 3 Jaquet, P, "From Co-existence to interdependence", Survival, 34/1, Spring 1992, pp.90-105.
- 4 Ibid, pp.98-99.
- 5 Rotfeld, A D, in SIPRI Yearbook 1992, op.cit, p.2.
- 6 Boutros Boutros-Ghali, An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace Keeping, United Nations, New York, 1992, pp.7-8; en "Arms Control: The agenda transformed", Strategic Survey, 1991/1992, Brassey's, London, 1993, pp.196-197.
- 7 Rotfeld, A D, "Introduction: the search for a new security system", in SIPRI Yearbook 1994: World Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 1994 op.cit, pp.3-5.
- 8 Ibid, p.5.
- 9 Reynolds, D, "Beyond Bipolarity in Space and Time", in Hogan, M J, (ed), The End of the Cold War: Its Meaning and Implications, Cambridge University Press, New York, 1992, p.245.
- 10 Klare, M T, and Thomas, D C, World Security: Challenges for a New Century, St Martin's Press, New York, 1994, pp.228 en 37.
- 11 Ibid, pp. 247-248.
- 12 Ibid.
- 13 Rotfeld, A D, SIPRI Yearbook 1992, op.cit, pp.3 en 9.
- 14 Sen, S, " Economic incentives for demilitarization", in Klein, L R, et al, (ed) Arms Reduction: Economic Implications in the Post Cold War Era, United Nations University Press, Tokyo, New York, Paris, 1995, pp.324-325.
- 15 Ibid.
- 16 Rotfeld, A D, "Introduction: Towards a pluralistic security system", in SIPRI Yearbook 1996, op.cit, pp.1 en 8.
- 17 Sollenberg, M, and Wallensteen, P, " Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 1997: World Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 1997, pp.17-22; Seybolt, T B, "Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 2000, op.cit, pp.15-18; en Sollenberg, M, et al, "Major armed conflicts in 1999", in SIPRI Yearbook 2000, op.cit, pp.50-58.

- 18 Heldt, B, and Melander, E, " Major armed conflicts 1992", in SIPRI 1993: World Armaments and Disarmament, 1993, Oxford University Press, Oxford, 1993, pp. 119-130; Wallensteen, P, and Axell, K, " Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 1994 Oxford University Press, Oxford, 1994, p. 81; Sollenberg, M, and Wallensteen, P, " Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 1995: Armament, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 1995, p.21; Sollenberg, M, and Wallensteen, P, "Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 1996, *op cit*, p.15; Sollenberg, M, and Wallensteen, P, " Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, p.21; Sollenberg, M, and Wallensteen, P, " Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 1998, *op cit*, pp.17-30; T B, Seybolt, "Major armed conflicts", in SIPRI Yearbook 2000, *op cit*, pp.15-18; en Sollenberg, M, *et al*, "Major armed conflicts", in 1999", in SIPRI Yearbook 2000, *op cit*, pp.50-58.
- 19 Heldt, B, and Melander, E, "Major armed conflicts in 1992", in SIPRI Yearbook 1993, *op cit*, p.121.
- 20 McNamara, R S, "A new international order and its implications for arms reductions", in Klein, L R, *et al*, (ed), *op cit*, p.268.
- 21 Davis, M J, Security Issues in the Post-Cold War World, Edward Elgar, Cheltenham, U K, Brookfield, U S, 1996, pp.167-168.
- 22 Betts, R K, Conflict After the Cold War: Arguments on Causes of War and Peace, Macmillan Publishing Company, New York, 1994, pp.383-385.
- 23 McNamara, R S, *op cit*, p.268.
- 24 Rotfeld, A D, SIPRI Yearbook 1996, *op cit*, p.1.
- 25 Rotfeld, A D, " The search for a new security system", in SIPRI Yearbook 1994, *op cit*, pp.2-3.
- 26 Pearson, F S, The Global Spread of Arms: Political Economy of International Security, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, 1994, pp.62-63.
- 27 Larsen, J A, and Rattray G J, (ed), Arms Control: Toward the 21st Century, Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, 1996, p.290.
- 28 *Ibid*, p.289.
- 29 Rotfeld, A D, " Introduction: Parameters of change", in SIPRI Yearbook 1993: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 1993, p.6.
- 30 "Arms Control: The agenda transformed", Strategic Survey 1991-1992, The International
31 *Beeld*, (Pretoria), 03/07/98, p.11.
- 32 Strategic Survey 1991-1992, *op cit*, p.201.
- 33 Rotfeld, A D, SIPRI Yearbook 1996, *op cit*, p.5
- 34 Tanter, R, Rogue Regimes : Terrorism and Proliferation, St Martin's Press, New York, 1998, pp. 245-246, 131-135, en 67.

- 35 McNamara, R S, op cit, pp.271-272.
- 36 Johnson, R, "Post-Cold War Security : The Lost Opportunities", Disarmament Forum one 1999 : The New Security Debate, United Nations Institute for Disarmament Research, United Nations Publication, Geneva, Dec. 1998, pp.8-9.
- 37 Ferm, R, "Nuclear Explosions 1945-1998", in SIPRI Yearbook 1999, op cit, pp.562-563.
- 38 Pearson, F S, op cit, pp.82-83.
- 39 Arnett, E, "The Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty" in SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.404,408-409,en 544.
- 40 Barnaby, F, How Nuclear Weapons Spread: Nuclear Weapon Proliferation in the 1990's, Routledge, London and New York, 1993, pp.118-123.
- 41 McNamara, R S, op cit, p.273.
- 42 Latter, R, An End to Chemical and Biological Weapons?, Wilton Paper 63, London, HSMO, October 1992, p.2; en Pearson, F S, op cit, p.69.
- 43 Spiers, E M, " The Role of Chemical Weapons in the Military Doctrines of Third World Armies", in Krause, J, (ed) Security Implications of a Global Chemical Weapons Ban, Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford, 1991 pp.41- 45.
- 44 McNamara, R S, op cit, pp.273-274.
- 45 Barnaby, F, op cit, pp.129-131.
- 46 Ibid, pp.129 en 131-132.
- 47 Mathiak, L, "The Light Weapons Trade at the End of the Century", in Gamba, V, (ed) Society Under Siege: Crime, Violence and Illegal Weapons, Vol 1, Institute for Security Studies,Halfway House, South Africa, pp.73-75.
- 48 McNamara, R S, op cit, pp.275-276; en Pearson, F S, op cit, pp.53-55.
- 49 McNamara, R S, op cit, pp.275-276.
- 50 Pearson, F S, op cit, pp. 60-61.
- 51 Rotfeld, A D, SIPRI Yearbook, 1993, op cit, p.7.
- 52 Anthony, I, et al, " The trade in major conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1992, op cit, pp.272-273.
- 53 Anthony, I, et al, " The trade in major conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.267-274; Hagelin, B, et al, "The volume of transfers of major conventional weapons by recipients and suppliers, 1995-99", in SIPRI Yearbook 2000, op cit, pp.368-373; en Anthony, I, et al, "Tables of the value of the trade in major conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1992, p.309.

- 54 "From Arms Control to Non-Proliferation", in Strategic Survey 1993 -1994, The International Institute for Strategic Studies, Brassey's, London, 1994, pp.50-51 en 59.
- 55 Norris, R S, and Arkin, W M, " Tables of nuclear forces", in SIPRI Yearbook 2000, op cit, pp.491-495.
- 56 Karp, R C, " The START Treaty and the future of strategic nuclear arms control", in SIPRI Yearbook 1992, op cit, pp.36-37; en "The 1991-1992 US, Soviet and Russian unilateral nuclear reduction initiatives", in SIPRI Yearbook 1992, op cit, pp. 88-92.
- 57 SIPRI Yearbook 1992, op cit, pp.88-92
- 58 Ibid.
- 59 Karp, R C, in SIPRI Yearbook 1992, op cit, p.13.
- 60 UN: "Treaty Between the United States and the Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms", in United Nations Disarmament Yearbook Vol.16 1991, United Nations Publication, New York, 1992, pp.450-476.
- 61 Karp, R C, op cit, pp.26-28.
- 62 Ibid, pp.30-31.
- 63 Ibid, pp.31-32.
- 64 Ibid, p.32.
- 65 Ibid, pp.32-33.
- 66 UN: "Nuclear arms limitation and disarmament", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol 16, 1991, op cit, p.109.
- 67 UN: "Lisbon Protokol to the START I Treaty", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.17,1992, United Nations Publication, New York, 1993, pp.328-330.
- 68 UN: "Nuclear arms limitation and related issues", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.17, 1992, op cit, p.122.
- 69 UN: "Non-Proliferation issues", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.19, 1994, United Nations Publication, New York, 1995, p.14.
- 70 UN: United Nations Disarmament Yearbook, Vol.17, 1992, op cit, p.122.
- 71 UN: "Non-Proliferation", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.18, 1993, United Nations Publication, New York, 1994, p.12.
- 72 UN: "United Nations arms limitation, disarmament and related issues", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.18, 1993, op cit, p.135.
- 73 UN: "Non-Proliferation issues", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.19, 1994, op cit, p.14.
- 74 Goodby, J E, et al, " Nuclear arms control", in SIPRI Yearbook 1995, op cit, p.638.

- 75 Kile, S, " Nuclear arms control", in SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp.368-370; en "Nuclear non-proliferation and disarmament", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.21 1996, United Nations Publication, New York, 1997, pp.34-35.
- 76 Norris, R S, and Arkin, W M,"Tables of nuclear forces", in SIPRI Yearbook 1998, *op cit*, pp.434-437.
- 77 UN: "Nuclear Arms limitation, disarmament and related issues", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.17, 1992, *op cit*, p.122-123.
- 78 UN: "Treaty between the United States of America and the Russian Federation on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START II)", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 18, 1993, *op cit*, pp.319-320.
- 79 Lockwood, D, "Nuclear arms control", in SIPRI Yearbook 1993, *op cit*, pp.554-555.
- 80 UN: "Treaty between the United States of America and the Russian Federation on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (START II)", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.18, 1993, *op cit*, pp.319-321.
- 81 Kile, S, " Nuclear arms control", in SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, p.371.
- 82 UN: "Nuclear disarmament issues", in The United Nations Disarmament Yearbook, Vol 22, 1997, United Nations Publication, New York, 1998, p.6.
- 83 Kile, S, SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp.374-377.
- 84 *Ibid*, pp.376-377.
- 85 Ferm, R, SIPRI Yearbook 2000, *op cit*, p.708
- 86 Ferm, R, and Berggren, C, "Arms control and disarmament agreements", in SIPRI Yearbook 2001, *op cit*, p.668; en UN: "Status of multilateral arms regulation and disarmament", in The United Nations Disarmament Yearbook, Vol 24, 1999, *op cit* , pp.192-193.
- 87 "The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty", in SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp.414-431.
- 88 UN: "The Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.21, 1996, *op cit*, p.24.
- 89 Arnett, E, SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp.404 en 408-409.
- 90 Simpson, J, " The nuclear non-proliferation regime after the NPT Review and Extension Conference ", in SIPRI Yearbook 1996, *op cit*, pp.561-573.
- 91 UN:"Documents of the 1995 NPT Review and Extension Conference", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol. 20, 1995, United Nations Publication, New York, 1996, pp.22-29.
- 92 Ferm, R, and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, *op cit*, pp.654-655.

- 93 UN: "The 1995 Review and Extension Conference of the Non-Proliferation Treaty", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.20, 1995, op cit, pp.22-29.
- 94 Simpson, J, SIPRI Yearbook 1996, op cit, pp.572-573.
- 95 Acharya, A and Ogunbanwo, S, "The nuclear weapon-free zones in South East Asia and Africa", in SIPRI Yearbook 1998, op cit, p.443.
- 96 Ferm, R, and Berggren, C, "Arms control and disarmament agreements", in SIPRI Yearbook 2001: Armaments Disarmament and International Security, Oxford University Press, Oxford, 2001, p.666.
- 97 UN: "Status of multilateral arms regulation and disarmament agreements", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol 24, 1999, United Nations Publication, New York, 2000, p.192.
- 98 Lockwood, D, and Wolfsthal, J B, "Nuclear weapon developments and proliferation", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, p.245.
- 99 Acharya, A, and Ogunbanwo, S, in SIPRI Yearbook 1998, op cit, p.443.
- 100 Ferm, R, "Arms control and disarmament agreements", in SIPRI Yearbook 1998, op cit, pp.582-595.
- 101 Simpson, J, SIPRI Yearbook 1996, op cit, p.585.
- 102 Ibid, pp.585-586.
- 103 Anthony, I, and Zanders, J P, "Multilateral security-related export controls", in SIPRI Yearbook 1998, op cit, pp.381-382.
- 104 Anthony, I, et al, "Multilateral weapon-related export control measures", in SIPRI Yearbook 1995, op cit, p.601; en Anthony, I and Stock, T, "Multilateral military-related export control measures", in SIPRI Yearbook 1996, op cit, p.546.
- 105 Rotfeld, A D, "Introduction: Transformation of the world security system", in SIPRI Yearbook 1998, op cit, p.12.
- 106 Anthony, I, " Multilateral weapon technology export controls" in SIPRI Yearbook 2001, op cit, p.616.
- 107 Goldblat, J, Arms Control: A Guide to Negotiations and Agreements, Sage Publications, London, Thousand Oakes, New Delhi, 1996, p.87.
- 108 Simpson, J, in SIPRI Yearbook 1996, op cit, p.587.
- 109 Goldblat, J , op cit, p.88.
- 110 Anthony, I, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, p.616.
- 111 Robinson, J P P, et al, " The Chemical Weapons Convention: the success of chemical disarmament negotiations", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, p.705.
- 112 Ibid, pp.705-707.

- 113 UN: "Status of multilateral arms regulation and disarmament agreements", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.21, 1996, op cit, p.186.
- 114 Ferm, R, and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, pp.664-665; en UN: "Status of multilateral arms regulation and disarmament agreements", in United Nations Disarmament Yearbook , Vol 24 ,1999, op cit, pp.191-192.
- 115 Goldblat, J, op cit, pp.105-106.
- 116 Zanders, J P, et al. "Chemical and biological weapon developments and arms control", in SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.445-449.
- 117 Ibid., p.451.
- 118 Stock, T, and de Geer, A, "Chemical and biological weapons: developments and destruction", in SIPRI Yearbook 1995, op cit, p.344.
- 119 UN: " Third Review Conference of the Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling Of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and their Destruction", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.16, 1991, op cit, pp.289-297.
- 120 UN: "Special Conference of the States Parties to the Biological Weapons Convention", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.19, 1994, op cit, pp.123-128.
- 121 Osmanczyk, E J, Encyclopedia of the United Nations and International Agreements, Taylor and Francis, New York, Philadelphia, London, 1990, pp.127-128; en UN: Yearbook of the United Nations, 1971, Vol 25, United Nations Publication, Office of Public Information, United Nations, New York, 1974, pp.19-22.
- 122 Zanders, J P, et al. SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.453 en 468.
- 123 Anthony, I, et al. " Multilateral military-related export control measures", in SIPRI Yearbook 1997, op cit, p.351.
- 124 Stock, T, "Chemical and biological weapons: developments and proliferation", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, p.269
- 125 Anthony, I, and Zanders, J P, "Multilateral security related export controls", in SIPRI Yearbook 1998, op cit, pp.387-388.
- 126 Anthony, I, et al. SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.351-354.
- 127 UN: "Iraq- Action under Section C of Security Council Resolution 687 (1991)", in United Nations Disarmament Yearbook Vol.16,1991, op cit, pp.32-36.
- 128 Ibid.
- 129 Zanders, J P, et al. SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.457-458.
- 130 UN: Resolution S/Res./1051 of the Security Council, United Nations, New York, 1996.

- 131 "Assessing the Cruise Missile Threat", in Strategic Survey 1996-1997, The International Institute for Strategic Studies, Oxford University Press, London, 1997, p.21; en Anthony, I, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, p.616.
- 132 Strategic Survey 1996-1997, op cit, p.21.
- 133 Anthony, I, and Stock, T, "Multilateral military-related export control measures", in SIPRI Yearbook 1996, op cit, p.551.
- 134 Larsen, J A, and Rattray, G J, op cit, p.324.
- 135 Strategic Survey 1996-1997, op cit, p.21.
- 136 Croft, S, (ed) The Conventional Armed Forces in Europe Treaty: The Cold War Endgame, Dartmouth Publishing Co., Aldershot, Brookfield, USA, 1994, pp.241, 244 en 246.
- 137 Ibid, pp.248-251 en pp.243-247.
- 138 Ibid, p.254.
- 139 Ibid.
- 140 Ibid, p.256.
- 141 Ibid, pp.256-257.
- 142 Croft, S, Strategies of arms control: A history and typology, Manchester University Press, Manchester and New York, 1996, pp.128-129.
- 143 Croft, S, The Conventional Armed Forces in Europe Treaty: The Cold War End Game, op cit, pp.256 en 258.
- 144 Ferm, R and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, pp. 660-661; en Goldblat, J, op cit, pp.486-490.
- 145 UN: "Convention on certain conventional weapons", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.20, 1995, op cit, pp.164-169.
- 146 Goldblat, J, " Landmines and blinding laser weapons: the Inhumane Weapons Convention Review Conference", in SIPRI Yearbook 1996, op cit, pp.761-764.
- 147 Ibid, pp.762-763.
- 148 Ferm, R, and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, p.661.
- 149 Lachowski, Z, "Conventional arms control" in SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.495-497.
- 150 Ibid,
- 151 Ferm, R, and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, pp.660-661.
- 152 Lachowski, Z, "Conventional arms control", in SIPRI Yearbook 1997, op cit, p.497.
- 153 Lachowski, Z, "A Ban on anti-personnel mines", in SIPRI Yearbook 1998, op cit, pp.554-558.
- 154 Ferm, R, and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, pp.668-669.

- 155 Anthony, I, and Stock, T, " Multilateral military-related export control measures", in SIPRI Yearbook 1996, *op cit*, pp.542-544.
- 156 *Ibid*, pp.543-544.
- 157 *Ibid*.
- 158 UN: "Conventional weapons", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.20, 1995,*op cit*, p.144; en " Conventional Weapons: global and regional approaches", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol.21, 1996, *op cit*, pp.96-97.
- 159 Anthony, I, *et al*, SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp.345-348.
- 160 UN: "Conventional weapons issues", in The United Nations Disarmament Yearbook Vol 24, 1999, *op cit*, p.97.
- 161 Rotfeld, A D, "Europe: towards a new regional security regime", in SIPRI Yearbook 1994, *op cit*, p.217; en Deger, S, "World military expenditure", in SIPRI Yearbook 1993, *op cit*, p.384
- 162 Anthony, I, and Stock, T, in SIPRI Yearbook 1996, *op cit*, p.545.
- 163 Anthony, I, *et al*, SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp.359-363.
- 164 *Ibid*, p.360.
- 165 *Ibid*, pp.360-362.
- 166 Goldblat, J, *op cit*, p.7.
- 167 *Ibid*, p.166.
- 168 Bloed, A, (ed) Conference on Security and Co-operation in Europe: Analysis and Basic Documents 1972-1993, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1993, pp.733-736.
- 169 *Ibid*, pp.736-739.
- 170 *Ibid*, pp.739-743.
- 171 Lachowski, Z, "Conventional arms control and security dialogue in Europe", in SIPRI Yearbook 1995, *op cit*, p.783.
- 172 Lachowski, Z, "Conventional arms control", in SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, p.491.
- 173 Holmes, J W, The United States and Europe after the Cold War, University of South Carolina Press, Columbia, 1997, pp.40 en 167.
- 174 Lachowski, Z, SIPRI Yearbook 1997,*op cit*, p.491.
- 175 *Ibid*, pp.491-492.
- 176 *Ibid*, p.493 ; "Documents on European Security", in SIPRI Yearbook 1997, *op cit*, pp155-156.
- 177 Lachowski, Z, "Implementation of the Vienna Document 1990 in 1991", in SIPRI Yearbook 1992, *op cit*, pp.480-481.
- 178 Bloed, A, *op cit*, pp.69-71, 489-532 en 553-558.

- 179 Ibid, pp.69-71 en 489-532.
- 180 Ibid, p.71.
- 181 Lachowski, Z, "The Vienna confidence-and security building measures in 1992", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, pp.618-620.
- 182 Lachowski, Z, "The Vienna confidence-and security building measures", in SIPRI Yearbook 1995, op cit, p.795.
- 183 Vienna Document 1994 of the Negotiations on Confidence- and Security Building Measures, CSCE Document 1113/94, Vienna, 1994.
- 184 Lachowski, Z, "Confidence-and security building measures in Europe", in SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.503-504.
- 185 Croft, S, op cit, pp.121-122; en "A Vintage Year for Arms Control", in Strategic Survey 1989-1990, Brassey's, London, 1990, p.209.
- 186 Bloed, A, op cit, pp.78-79.
- 187 Ibid, pp.1301-1302.
- 188 Ibid, p.79.
- 189 Bailer, S, " The Treaty on Open Skies", in SIPRI Yearbook 1995, op cit, pp.821-824; en Goldblat, J, op cit, pp.657-665.
- 190 Bloed, A, op cit, p.1306.
- 191 Ferm, R, and Berggren, C, in SIPRI Yearbook 2001, op cit, pp.663-664.
- 192 Wulf, H, " The United Nations Register of Conventional Arms", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, pp.533-534.
- 193 Laurance, E J, et al, Arms Watch: SIPRI Report on the First Year of the UN Register of Conventional Arms, Oxford University Press, Oxford, 1993, pp.1-2; en UN: "Global approaches to conventional weapons issues", in United Nations Disarmament Yearbook, Vol 22, 1997, op cit, pp.81-86.
- 194 Laurance, EJ, op cit, pp.3-4.
- 195 Anthony, I, et al, "The trade in major conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1996, op cit, pp.478-479 en 472; en Anthony, I, et al, SIPRI Yearbook 1997, op cit, pp.281-291.

HOOFSTUK 4

'N HISTORIESE OORSIG OOR WAPENBEHEER EN ONTWAPENING IN AFRIKA GEDURENDE DIE KOUE OORLOG

In hierdie hoofstuk word wapenbeheer en ontwapening, soos dit gedurende die Koue Oorlog in Afrika gemanifesteer het, sowel as Afrika se betrokkenheid by globale multilaterale ooreenkomste, bespreek. Die bespreking sal op die groter gedeelte van die streek, naamlik swart of sub-Sahara Afrika, wat uit 47 state bestaan, fokus. Dit word algemeen aanvaar dat die Sahara woestyn die noordelike grens van die sub-Sahara streek is. Alhoewel daar na die Noord-Afrikaanse state verwys sal word, word dié state eerder met die Mediterreense streek, die Midde-Ooste en Mohammedanisme ge-assosieer.¹ Die bevolking is ook oorwegend Arabies-sprekend.² Dié Noord-Afrikaanse state is naamlik Marokko, Algerië, Tunisië, Libië en Egipte. Die tydperk wat gedek word strek vanaf 1960, toe 17 state hul onafhanklikheid verkry het, tot 1991, toe die Koue Oorlog tot 'n einde gekom het.³

Teen die einde van die vorige eeu was bykans die hele Afrika gekolonialiseer deur Europese state, veral Brittanje, Duitsland en Portugal. Gedurende die tweede helfte van die twintigste eeu is Afrika egter gedekolonialiseer toe die Afrikastate, soos reeds genoem, veral vanaf 1960 hul onafhanklikheid verkry het. Dit word dikwels beweer dat Eritrea se onafhanklikwording van Ethiopië en die verkiesing van Nelson Mandela, 'n swart nasionalis, as president van Suid-Afrika in 1994, die kulminasie van Afrika se stryd om onafhanklikheid was.⁴

Twee belangrike aspekte wat 'n negatiewe invloed op wapenbeheer en ontwapening in Afrika gehad het en inderwaarheid teenstrydig is met pogings tot wapenbeheer en ontwapening, is die voorkoms van militêre konflikte en die gevolglike vraag na wapens. Hierdie twee aspekte, soos dit gedurende die Koue Oorlog in Afrika gemanifesteer het, word vervolgens bespreek.

1. Konflik in Afrika gedurende die Koue Oorlog

Gedurende die tydperk wat vanaf 1960 tot 1991 gestrek het, is meeste oorloë in Afrika om onafhanklikheid en dekolonialisering geveg. As gevolg hiervan was meeste van hierdie militêre konflikte intrastaatlik eerder as interstaatlik van aard.⁵ Sedert onafhanklikheid tot 1990 het daar 56 veranderings van regering deur middel van militêre staatsgrepe of paleisrevolusies, en 39 oorgrens konflikte in Afrika plaasgevind.⁶ Die belangrikste rede vir interstaatlike konflikte was grensgeskillte, as gevolg van die koloniale nalatenskap van

grense wat sonder kulturele of natuurlike oorwegings vasgestel is. Sommige grense het ook direk deur toegangsroetes en natuurlike hulpbronne gesny. Interne konflikte het hul oorsprong basies vanuit vier bronne gehad: deurlopende ekonomiese mislukking van 'n staat terwyl die bevolking vermeerder en voedsel al skaarser word; probleme met politieke opvolging afkomstig vanaf charismatiese leiers sowel as vanaf militêre regimes; 'n groeiende onkonvensionele oorlogsbedreiging met insypelaars vanaf oorgrens skuilplekke; en probleme met militêre magte, veral met soldate in die laer range wat gedemobiliseer word, en dié wat in diens bly se persepsie dat hulle byvoorbeeld nie behoorlike betaling, en/of behuising ontvang nie. 'n Verdere bron van konflik in Afrika is die Organisasie van Afrika Eenheid (OAE) se onvermoë om as bemiddelaar in deurlopende dispute tussen Afrikastate op te tree om sodoende 'n bevredigende staat van streeksamewerking op die verdedigingsterrein te bewerkstellig; en om 'n doeltreffende Afrika vredesmag tot stand te bring. So 'n vredesmag sal die OAE se bemiddelingspogings kan afdwing en die operasionele basis vir 'n Afrika verdedigingsmag kan vorm.⁷

Verdere oorsake van spanning en konflik in Afrika gedurende die Koue Oorlog was, en is tot 'n groot mate, steeds die volgende: skending van menseregte, massamigrasie van vlugteling oor staatsgrense, armoede en onstabiliteit wat deur wanbestuur en swak regering veroorsaak word; magstryde van een of ander aard; ekonomiese en godsdiensongelykhede; onderdrukking; die strewe na politieke vryheid; etniese geskille; ideologiese en politieke propaganda en veldtogte; militêre inmenging deur een staat in 'n ander se interne aangeleenthede; interstaat aggressie; en steun deur een staat aan rebelle of separatiste in 'n ander staat.⁸

Gedurende die Koue Oorlog het die Ooste en die Weste meegeding om hul invloedssfeer te vergroot, en dus ook om die guns van nuwe onafhanklike state in Afrika te verkry. Vele Afrikastate het gebaat by hulp, tegnologie, personeel en wapens in ruil vir ideologiese ondersteuning vir die Ooste of die Weste en uitvoer/invoer markte. Sommige Afrikastate se leiers het dit ook gesien as 'n geleentheid om die Ooste teen die Weste of teen hul eertydse koloniale oorheersers af te speel. Afrika is deur die supermoondhede as 'n arena wat vir strategiese, ideologiese en ekonomiese doeleindes verower moes word, gesien. Waar inter- of intrastaatlike konflikte egter ontstaan het, is dit dikwels gedurende die Koue Oorlog as gevolg van inmenging deur die supermoondhede vererger en verleng.⁹

2. Militêre uitgawes en wapenhandel in Afrika gedurende die Koue Oorlog

Sedert die begin van die sestigerjare het militêre uitgawes in Afrika op 'n snelle en wydverspreide basis vermeerder. Hierdie snelle groei in verdedigingsuitgawes kan deels toegeskryf word aan die pogings van nuwe onafhanklike state wat hul eie weermagte moes

uitbou en ontwikkel en deels aan die herbewapening van Suid-Afrika in die vroeë sestigerjare. In die algemeen was die uitgawes aan verdediging van meeste Afrikastate op interne veiligheid eerder as op eksterne bedreigings gerig. Die doel hiermee was hoofsaaklik om sterk militêre ondersteuning vir die regerende party te verseker sodat 'n spesifieke regime aan bewind kon bly. Militêre uitgawes vir Afrika (Suid-Afrika uitgesluit) het van 258.4 miljoen dollar in 1960 skouspelagtig gestyg tot 703.3 miljoen dollar in 1968, 'n styging van 172 persent. Ingesluit in hierdie verdedigingsuitgawes was daar vanselfsprekend uitgawes aan wapenaankope.¹⁰ Die redes vir verhoogde uitgawes aan wapens gedurende hierdie tydperk het die volgende ingesluit: die onvermoë van burgerlike regerings om ekonomiese toestande in hul state te verbeter, wat aanleiding gegee het tot militêre staatsgrepe; onvermoë van burgerlike regerings om wet en orde te handhaaf en onwilligheid om demokratiese prosedures te volg, wat ook aanleiding gegee het tot militêre staatsgrepe; geografiese ligging van 'n staat in verhouding tot die "verdedigingsgrense" van 'n groot moondheid; state wat gevestigde "verdedigingsgrense" van groot moondhede gevorm het, sou deurlopend 'n groot aantrekkingskrag vir uitgawes en wapenverskaffing vanaf die betrokke groot moondhede bly; en wantroue tussen state.¹¹

Soos in die geval met militêre uitgawes, het wapen invoere na Afrika skerp gestyg gedurende die sewentigerjare en gedurende die vroeë tagtigerjare begin verminder.¹² Al hierdie wapens is nie altyd gekoop nie. Soms is dit bloot geskenk óf die skuld deur die verskaffers afgeskryf in ruil vir ideologiese steun, welwillendheid of die beskikbaarstelling van markte deur Afrikastate aan die supermoondhede en ander skenkerstate.¹³ Onderstaande tabel illustreer die jaarlikse gemiddelde uitgawes (miljoene VSA dollars) aan wapen invoere deur sub-Sahara Afrika en Suid-Afrika vir die tydperk wat gestrek het vanaf 1960 tot 1983.

Periode	Sub-Sahara Afrika	Suid-Afrika	Sub-Sahara Afrika en Suid-Afrika
1960-69	61	70	131
1970-74	106	57	163
1975-79	633	148	781
1980-83	533	33	566

Bron: Luckham, R, " Militarization in Africa" in SIPRI Yearbook 1985: World Armaments and Disarmament, Taylor & Francis, London, 1985, p.302.

Voormalige koloniale moondhede soos Frankryk en Brittanje het veral in die vroeë sestigerjare, na onafhanklikheid van die Afrikastate steeds voortgegaan om wapens aan

hulle voormalige kolonies te verskaf. Veral in Frankryk se geval was dit onder andere om Franse belange in Afrika te beskerm.¹⁴

Wapenverkope aan sub-Sahara state in Afrika gedurende die tydperk 1984-1991 sien soos volg daaruit: (die bedrae word in miljoene VSA dollars teen 1990 konstante pryse aangedui).

1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
2 596	2 425	2 282	2 540	1 884	495	1 202	234

Bron: Anthony, I, et al, "Tables of the value of the trade in major conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1993: World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1993, p.476.

Die hoofverskaffers (in volgorde van belangrikheid) vanaf 1984 tot 1987 was die Sowjet-Unie, die Verenigde State van Amerika (VSA), Frankryk, Brittanje, die Sjinese Volksrepubliek en Wes-Duitsland.¹⁵ Vanaf 1988 tot 1991 was die hoofverskaffers (weereens in volgorde van belangrikheid) die Sowjet-Unie, die VSA, die Sjinese Volksrepubliek, Frankryk, Brittanje en Wes-Duitsland.¹⁶ Die totale uitgawes vir die eerste vier jaar beloop 9 843 miljoen dollar. Die laaste vier jaar se verkope het 3 814 miljoen dollar beloop, wat ongeveer 39 persent van die eerste vier jaar se verkope is. Daar was dus 'n groot afname in wapenverkope aan state in sub-Sahara Afrika gedurende die laaste vier jaar van die Koue Oorlog.¹⁷

Die vermindering in uitgawes aan wapens in die laat tagtigerjare deur Afrikastate kan, soos hierna sal blyk, nie werklik toegeskryf word aan doelbewuste pogings tot wapenbeheer en ontwapening nie. Dit kan eerder toegeskryf word aan die Koue Oorlog wat toe al, hoofsaaklik as gevolg van 'n radikale houdingsverandering deur die voormalige Sowjet-Unie, reeds aan die afneem was, sowel as finansiële beperkings wat Afrikastate gedwing het tot verminderde uitgawes aan wapens. 'n Afrika perspektief op wapenbeheer en ontwapening word vervolgens bespreek.

3. Die Afrika perspektief op wapenbeheer en ontwapening

Die Afrika perspektief op wapenbeheer en ontwapening het gedurende die middel tot laat vyftigerjare, met die onafhanklikwording van Ghana, en toe die Onverbonde Beweging (OB) se grondslag gelê is, gestalte gekry. Die OB se grondslag is gedurende 1955, ten tye van 'n konferensie van state afkomstig van Afrika, Asië en die Midde-Ooste, te Bandung gelê. Meeste van Afrika se gebiede was ten tye nog kolonies van Europese moondhede. Afrika is by die Bandung konferensie deur Egipte, Ethiopië, Liberië, Ghana en Soedan

verteenwoordig. Hierdie state het verklaar dat hulle Afrika verteenwoordig in hulle eis om wêreldwye ontwapening. Die Bandung Verklaring, waartoe genoemde Afrikastate hulle ook verbind het, het hulle misnoeë oor die wapenwedloop en die Koue Oorlog uitgespreek en die noodsaaklikheid van vrede en veiligheid beklemtoon.¹⁸

In die na-onafhanklikheid periode, maar voor die stigting van die OB en die Organisasie vir Afrika Eenheid (OAE) het Kwame Nkrumah, president van Ghana, 'n baie belangrike rol in die ontwikkeling van 'n Afrika perspektief op ontwapening gespeel. Die OB en die OAE het later 'n nuwe dimensie aan die vestiging van 'n Afrika perspektief op ontwapening gegee.

3.1 Ghana se rol

Ghana se onafhanklikwording in 1957 het 'n belangrike bydrae tot die verdieping van die Bandung ontwapeningsdoelstellings in Afrika gelewer. Nkrumah het in die laat vyftigerjare twee internasionale konferensies te Accra georganiseer. Die "All African Peoples Conference" en die "First Conference of Independent African States" het aan Afrikastate die geleentheid gebied om 'n basis van konsensus ten opsigte van Afrika se vryheid, veiligheid en sosio-ekonomiese ontwikkeling te skep.¹⁹

Tydens die eerste konferensie van onafhanklike Afrikastate is die siening onder andere bevestig dat die vermindering van konvensionele wapens essensieel in belang van internasionale vrede en veiligheid sou wees, en is die beleid om wapens aan state te verkoop en daardeur druk op regerings uit te oefen of in te meng in die interne sake van 'n staat, veroordeel. Nkrumah se sienswyse aangaande algemene ontwapening was nie net dat dit nodig was as gevolg van die vernietigende effek en kranksinnigheid van die wapenwedloop nie, maar ook dat dit die wêreld se vermoë om probleme soos armoede en onderontwikkeltheid die hoof te bied verminder het. Behalwe Ghana was ander Afrikastate ook gekant teen die wapenwedloop gedurende die Koue Oorlog.

Die Afrikastate wou vrede en orde in die wêreld hê sodat hulle hul tyd en energie aan ekonomiese en maatskaplike ontwikkeling kon bestee. Hulle kon nie bekostig om skaars ekonomiese bronne op wapens te verkwis nie. Die Afrikastate se pogings om globale ontwapening en 'n kernwapenvrye wêreld 'n werklikheid te maak het, soos reeds genoem 'n nuwe dimensie gekry toe die OB in 1961 te Belgrado, en die OAE in 1963 te Addis Ababa gestig is.²⁰

3.2 Die Onverbonde Beweging (OB) en ontwapening

Met die stigting van die OB in 1961 het Afrikastate 'n belangrike forum bekom vanwaar hulle hul doelstellings van globale ontwapening en 'n kernwapenvrye wêreld kon verkondig. Tot op daardie stadium was Ghana bykans alleen in die stryd. Die state wat aan die OB behoort is soewereine onafhanklike state wat ten tye nie deel van die Oos-blok of die Wes-blok wou wees nie. Die OB se hoofmotief gedurende die Koue Oorlog was om vrede in die wêreld te bevorder en te verhoed dat 'n derde wêreldoorlog ontketen word. Daarom was die OB van die begin af diep bekommerd oor die ontwikkeling, vervaardiging, opberging en proliferasie van al hoe meer gesofistikeerde wapens, insluitende kernwapens, sowel as oor die wapenwedloop. Vanaf die OB se eerste sitting wat in 1961 in Belgrado gehou is het die OB 'n veldtog om globale ontwapening te bevorder geloods. Volgens die Belgrado Verklaring is ontwapening as die mees dringende taak van die mensdom aanvaar. Die Belgrado Verklaring het onder andere die volgende ingesluit: 'n oproep om wêreldwye algemene en algehele ontwapening onder effektiewe beheer; die eliminerings van gewapende magte en wapens; 'n totale verbod op die produksie, besit of gebruik van kernwapens, biologiese en chemiese wapens, sowel as enige ander tipes wapens van grootskaalse vernietiging; en 'n onmiddellike moratorium op kernwapentoele. Die konferensie het twee belangrike aanbevelings gemaak, naamlik dat 'n ooreenkoms om alle kernwapentoele en termokerntoele te verbied spoedig bereik moes word; en tweedens dat die Algemene Vergadering van die VN spoedig 'n spesiale sitting oor ontwapening moes hou. Van die 25 stigterstate van die OB was 11 uit Afrika. Dus was die OB se siening oor "ontkerning" en ontwapening ook 'n Afrika siening.²¹

3.3 Die OAE en ontwapening gedurende die Koue Oorlog

Met die stigting van die OAE in 1963 het Afrikastate nog 'n forum bekom waardeur hulle hul doelstellings van globale ontwapening en 'n kernwapenvrye wêreld kon bevorder. By die reeds genoemde eerste konferensie van onafhanklike Afrikastate wat in 1958 te Accra gehou is, is daar sterk standpunt ingeneem teen enige kerntoele op enige plek in die wêreld, maar veral teen die voorgenome kerntoele wat deur Frankryk in die Sahara woestyn uitgevoer sou word. Daar is verder 'n beroep op die groot moondhede gedoen om kernenergie slegs vir vreedsame doeleindes aan te wend.²²

By sy stigtingskonferensie in 1963 het die OAE vir die eerste keer 'n Afrika standpunt, wat deur alle Afrikastate onderskryf is, geformuleer. In die resoluë oor algemene ontwapening het die OAE onder andere soos volg besluit: om deur

onderhandeling die besetting van die Afrikastreek deur militêre magte te beëindig; om 'n beroep op die groot moondhede te doen om konvensionele wapens te verminder, die wapenwedloop te beëindig, en om 'n ooreenkoms oor algemene en algehele ontwapening onder effektiewe internasionale beheer te onderteken. Die OAE het hierdeur die eerste belangrike stap in die rigting van ontwapening geneem, en het duidelik die OB se standpunte oor ontwapening en "ontkerning" beaam.²³

In 1970 is dit egter verklaar dat "It is against this background of growing, not diminishing military strength in southern Africa that the majority of African countries now regard with either ambivalence or outright hostility attempts made to restrict their military capabilities. There was a time in the mid 1950's when many African politicians and leaders looked forward to the emergence of this continent as one of the first truly "disarmed" areas in the world. Few regarded defence expenditure as anything more than a direct burden on their poor economies. This no longer is the prevalent attitude in Africa ... In short, the painful awareness of the realities of power has persuaded several central African countries that unless they have well-trained and well-equipped armed forces, they will be severely handicapped, if not impotent, in their struggle against the southern African regimes. Equally, though, civilian politicians are aware that the statistical record of military *coups* in Africa is very high, and that the dangers of increasing the power of the military are considerable."²⁴

Die aanvraag vir gevorderde wapens deur state in sub-Sahara Afrika was ten tye steeds laag in vergelyking met ander gebiede in die wêreld, terwyl ander minder gevorderde wapens in groot hoeveelhede verkrygbaar was vanaf 'n groeiende lys van wapenverskaffers. Dit sou dus verwag kon word dat enige pogings om die wapenvloei na Afrika teen die wense van Afrikastate te probeer inhibeer, onsuksesvol sou wees.²⁵ 'n Westerse wapenverbod teen Afrika, indien dit moontlik sou wees, sou in elk geval die deur vir groter wapenuitvoere vanaf die Volksrepubliek van Sjina en die Sowjet-Unie geopen het.²⁶

Volgens Hutchful was daar in 1985 steeds nie sprake van ontwapening in Afrika nie. Hy het dit toegeskryf aan die feit dat die klem eerder op wapenbeheer geval het as op die sistemiese kontradiksies wat tot geweld in Afrika lei. Volgens hom het die voorstanders van wapenbeheer en ontwapening te min klem gelê op probleme soos klasonderdrukking, onregverdigheid en ontsegging van politieke regte, as die oorsake van oorloë in Afrika. Hy was van mening dat indien 'n werkbare formule vir onderhandelinge gevind kon word, en eenstemmigheid oor die beperking van wapens in Afrika gevind kon word, oorloë beperk en selfs tot 'n einde gebring kon word.²⁷

Die OAE het deur middel van twee resolusies in onderskeidelik November 1984 en Julie 1985 sy ondersteuning uitgespreek vir die hou van 'n streekskonferensie oor veiligheid, ontwapening en ontwikkeling in Afrika te Lomé, Togo gedurende Augustus 1985.²⁸ Tydens dié konferensie wat toe wel in Augustus 1985 plaasgevind het, is Suid-Afrika uitgesonder as

die grootste bedreiging vir vrede en veiligheid in Afrika en lui die verklaring waartoe tydens die konferensie besluit is, onder andere soos volg: “The conference then defined disarmament as the joint commitment by countries in the region to eliminate rivalries between nations, along with all the various causes behind civil wars, revolts and *coups d’etat*, and to seek the peaceful resolution of all differences. This, plus a unified approach to confront the threat from South Africa and any other menace from outside the continent. While a reduction in military expenditure is considered necessary... cutbacks could only be implemented following agreements on regional and sub-regional military assistance and non-aggression. And as the racist minority regime of South Africa and its policy of apartheid constitutes the major cause of insecurity, aggression and instability on the continent, the conference reiterated its determination to eliminate this regime at all costs”.²⁹ Volgens hierdie verklaring was daar in 1985 nog geen werklike sprake van ontwapening in Afrika nie, ten spyte daarvan dat hierdie konferensie juis daaroor gehandel het. Suid-Afrika sou byvoorbeeld nie “ten alle koste geëlimineer” kon word deur ontwapening in die res van Afrika toe te pas nie.

Volgens Brayton het aktiewe guerilla groepe in sekere gebiede in Afrika teen 1986 sekerlik nie noemenswaardige kommer getoon aangaande wapenbeheer nie. Van groter belang op daardie stadium, was die feit dat ekstremistiese Afrika politieke leiers “have demonstrated a desire to rule with the traditional instruments of military power, reflecting a mixture of ego and the appetite for political control”.³⁰ Wapenbeheer en ontwapening was dus nie ‘n opsie nie.

Azikiwe, op daardie stadium Nigerië se permanente verteenwoordiger by die VN, het dit teen die einde van die Koue Oorlog beklemtoon dat konvensionele ontwapening in Afrika ‘n illusie sal bly totdat Afrikastate genoeg vertroue in ‘n internasionale struktuur, wat hul belange en veiligheid kan beskerm, ontwikkel het. In ‘n atmosfeer waarin sommige state onder ‘n vals indruk van “krag is mag, en mag is reg” verkeer sal wapens nie maklik verminder word nie. Die tyd van donasies en skenkings vanuit die Weste en die Ooste aan Afrika is verby en teen die einde van die Koue Oorlog het die fokus reeds vanaf Afrika na Oos-Europa verskuif. In die tagtigerjare het die meeste Afrikastate se regerings begin besef dat daar ook nie-militêre bedreigings vir veiligheid in Afrika bestaan. Alhoewel militêre uitgawes, as gevolg van allerlei oorloë, steeds relatief hoog gebly het, was daar ‘n geleidelike verandering na ‘n geïntegreerde benadering tot nasiebou by sommige Afrikastate te bespeur. Azikiwe het die hoop uitgespreek dat die doelwit van konvensionele ontwapening uiteindelik in Afrika bereik sou kon word.³¹



3.4 Afrika se betrokkenheid by globale wapenbeheer en ontwapening gedurende die Koue Oorlog

Onderstaande tabel toon aan wat die aard van ondersteuning uit Afrika vir die Onmenslike Wapenkonvensie van 1981, die Geneefse Protokol van 1925; die Biologiese en Toksiese Wapenkonvensie (BTWK), van 1972, en die Environmental Modification (ENMOD) Konvensie van 1977 gedurende die Koue Oorlog was. Hierdie ooreenkomste is die belangrikste nie-kernwapen ooreenkomste waarby Afrikastate sedert die twintigerjare en gedurende die Koue Oorlog betrokke was en steeds is. Die Onmenslike Wapenkonvensie se doel is 'n verbod op sekere tipes konvensionele wapens, soos laserwapens wat permanente blindheid kan veroorsaak en teen-personeelmyne wat vermindering veroorsaak. Die Geneefse Protokol, wat ook as die "Gasprotokol" bekend staan plaas 'n verbod op die gebruik van stikgasse, giftige gasse, en soortgelyke ander materiaal, vloeistowwe of toestelle, sowel as op bakteriologiese metodes van oorlogvoering.

Die ENMOD Konvensie verbied mensgemaakte veranderings in die omgewing indien dit vir militêre of ander vyandige doeleindes aangewend word met die doel om skade, vernietiging of besering aan 'n ander staat en/of sy bevolking te berokken.³²

Verdrag /Ooreenkoms	1925 Geneefse Protokol	1972 BTWK	1977 ENMOD Konvensie	1981 Onmenslike Wapenkonvensie
Geratifiseer	34 (8 voorwaardelik)	25	7	2 (1voorwaardelik)
Geteken maar nie geratifiseer nie	0	13	6	6

Bron: Ferm, R, "Major multilateral arms control agreements", in SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1992, pp. 600-615.

Hierdie tabel toon aan dat, behalwe vir die Geneefse Protokol, 'n groot aantal Afrikastate wapenbeheer en ontwapening ten opsigte van hierdie kategorieë wapens gedurende die Koue Oorlog nie as 'n prioriteit beskou het nie.³³ Soos reeds beskryf het hierdie houding in die algemeen ook ten opsigte van konvensionele wapens gegeld. Die uiters swak ondersteuning van die Onmenslike Wapenkonvensie spruit voort uit die feit dat landmyne, veral teen-personeelmyne, in hulle miljoene in Afrika konflikte gebruik is, en state daarom nie hulself maklik deur so 'n konvensie sou laat bind nie. Die belangstelling in die ENMOD Konvensie was ook baie swak. Die relatiewe groot aantal state wat die BTWK geteken maar nie geratifiseer het nie, wou heelwaarskynlik hulle opsies oophou in geval dit

vir hulle nodig sou word om “die arm man se kernwapen” in een of ander konflik of as ‘n afskrikmiddel te gebruik – veral in die lig van die feit dat die vermoede reeds vanaf die sewentigerjare bestaan het dat Suid-Afrika besig was om ‘n kernwapenvermoë te ontwikkel. Angola en Algerië het net die Geneefse Protokol geratifiseer. Alhoewel Suid-Afrika in die middel tagtigerjare die vermoë om chemiese en biologiese wapens te vervaardig en te ontplooi ontwikkel het³⁴; en Libië in 1987 chemiese wapens teen Tsjaad gebruik het³⁵, het albei hierdie state die BTWK onderskeidelik in 1975 (Suid-Afrika) en 1982 (Libië) onderteken.

Alhoewel Afrika net na onafhanklikwording tot in die sewentigerjare en selfs daarna sterk standpunt ingeneem het oor ontwapening het hierdie standpunt in hoofsaak, ten spyte van die feit dat konvensionele wapens ook genoem is, op kernwapens betrekking gehad. Die teenstrydighede in Afrika se benadering word vervolgens in oënskou geneem.

4. Teenstrydighede in Afrika se pogings tot wapenbeheer en ontwapening gedurende die Koue Oorlog

Alhoewel daar, soos reeds beskryf, by Afrikastate na onafhanklikheid ‘n opregte begeerte na die beskerming en behoud van hulle onafhanklikheid en soewereiniteit deur die verkryging van redelike hoeveelhede wapens was, het dit ongelukkig nie daarby gebly nie en het die volgende teenstrydighede dié goeie voornemens tot ‘n groot mate ongedaan gemaak.³⁶

(a) ‘n Onbeheersde sug na wapens het daartoe gelei dat Afrika se deel aan Derde Wêreld militêre uitgawes van drie persent in 1959 tot 25 persent in 1979 gestyg het .

(b) Die herhaalde oproepe om die instelling van ‘n Afrika Opperbevel in Afrika en herhaalde oproepe vir die verkryging van kernwapens deur state in Afrika.

(c) Etniese konflikte binne state wat regerings verplig om miltêr in te gryp.

(d) Die neiging by state om grensgeskillte eerder met die wapen as met onderhandelinge te besleg.

(e) Die voortbestaan van apartheid in Suid-Afrika het veroorsaak dat veral die frontliniestate, as gevolg van oorgrensaanvalle met teeninsurgensie operasies deur Suid-Afrika, tot ‘n groot mate moes militariseer.

(f) Armoede het veroorsaak dat baie state hulself moes bewapen. Armoede veroorsaak ontevredenheid en dit lei tot konflik.

(g) Outoritêre leiers wat hul eie posisie teen staatsgrepe en onveiligheid moes beskerm, het dit vanselfsprekend met wapens gedoen.

(h) Die supermoondhede se stryd om wêreldoorheersing en hulle pogings om hulle invloed in Afrika uit te brei het noodwendig sommige Afrikastate by die wapenwedloop betrek.

Wapenbeheer en ontwapening gedurende die Koue Oorlog in Afrika, met verwysing na kernwapens, word vervolgens bespreek.

5. 'n Kernwapenvrye sone in Afrika

Die konferensie van onafhanklike Afrikastate wat reeds in 1958 deur Ghana te Accra gereël is het 'n beroep op die groot moondhede gedoen om die vervaardiging van kernwapens te beëindig en om alle kerntoetse in belang van wêreldvrede en menseregte te staak; hulle het alle kerntoetse op enige plek in die wêreld, veral die voorgenome toetse in die Sahara woestyn, sterk veroordeel; en 'n beroep op die groot moondhede gedoen om kernkrag uitsluitlik vir vreedsame doeleindes aan te wend.³⁷

Voorstelle vir die “ontkerning” van Afrika was dan ook die gevolg van Franse kerntoetse wat in 1960 in die Sahara woestyn uitgevoer is. In Desember van daardie jaar sowel as in November 1961 het die VN op aandrang van sommige Afrikastate resolusies aanvaar wat 'n beroep op VN lidstate gedoen het om hulle daarvan te weerhou om enige verdere kerntoetse in Afrika uit te voer. Lidstate is verder versoek om hulle te weerhou daarvan om die gebied, gebiedswaters of lugruim van Afrika vir die toetsing, berging of vervoer van kernwapens te gebruik en om Afrika as 'n “ontkernde” sone te beskou. In 1963 het die Afrika lede van die “Eighteen Nation Committee on Disarmament” (ENDC) 'n resoluëie vir die ontkerning van Afrika by dié organisasie ingedien. In Mei van dieselfde jaar is die resoluëie tydens die spitsberaad van die OAE aanvaar.³⁸ Tydens 'n spitsberaad te Kairo in 1964 het die OAE Afrika tot 'n internasionale ooreenkoms, onder VN beheer, verbind om geen kernwapens te vervaardig, te bekom of onder hulle beheer te hê nie. Met dié verklaring het Afrika die eerste streek geword wat bereid was om 'n ontwapeningsinisiatief van so 'n omvang te onderneem. Dit was eers na hierdie inisiatief dat die idee van 'n kernwapenvrye sone in Latyns-Amerika met die Verdrag van Tlatelolco 'n werklikheid geword het. In die verklaring oor die “ontkerning” van Afrika doen die OAE 'n beroep op alle state om Afrika as 'n kernwapenvrye sone te respekteer. Die Kairo Verklaring kon egter nie geïmplementeer word nie, as gevolg van probleme soos die kernwapenwedloop wat ten tye aan die gang was asook die vermoede dat Suid-Afrika in die proses was om 'n kernwapenvermoë te ontwikkel. Eerder as om voort te gaan om 'n verdrag te sluit het verskeie groepe en individue in Afrika geargumenteer dat sommige Afrikastate ook 'n kernwapenvermoë, wat as teenvoeter vir Suid-Afrika se kernwapenvermoë moes dien, moes ontwikkel.³⁹

Die resoluëie wat egter deur Afrikastate in 1963 by die ENDC ingedien is, is in Desember 1965 deur die VN se Algemene Vergadering deur resoluëie 2033 (XX) aanvaar.⁴⁰

Gerugte het in die laat sewentigerjare die rondte begin doen dat Suid-Afrika 'n kernwapenvermoë sou hê.⁴¹

Die OAE het in 'n resolusie van Julie 1978 hom sterk uitgespreek teen enige staat wat moontlik in die proses was om Suid-Afrika te help om kernwapens te ontwikkel en het terselfdetyd 'n beroep op die VN gedoen om alles moontlik te doen om Suid-Afrika te verhoed om 'n kernwapenvermoë te ontwikkel.⁴² In 'n resolusie van Julie 1979 spreek die OAE hom sterk uit teen Israel se samewerking met Suid-Afrika op kernwetenskaplike gebied en doen hy 'n beroep op Westerse state om nie kernmateriaal en tegnologie aan Suid-Afrika te voorsien nie.⁴³

Vanselfsprekend het die moontlikheid dat Suid-Afrika 'n kernwapenvermoë sou hê 'n vrees by Suid-Afrika se vyande, veral dié in Suider-Afrika, laat ontstaan, wat moontlik die belangrikste rede was waarom 'n kernwapenvrye sone in Afrika toe nie tot stand gekom het nie. Teen die middel tagtigerjare het die volgende state in Afrika oor kerntegnologie wat reeds in werking gestel is, of oor kernprojekte wat onder konstruksie was, beskik: Egipte, Libië, Marokko, Algerië en Suid-Afrika. Van hierdie state was Egipte, Libië en Marokko op daardie stadium partye tot die Kernsperverdrag. Suid-Afrika en Algerië was nie partye tot die Kernsperverdrag nie en Suid-Afrika se kernprogram was op daardie stadium by verre die mees gevorderde in Afrika. Van die state in Afrika wat op daardie stadium beskou is as state wat 'n kernwapenvermoë probeer bekom het, was Suid-Afrika eerste op die lys gevolg deur Libië, ten spyte van die feit dat Libië alreeds in 1975 die Kernsperverdrag geratifiseer het. Nie Nigerië of Egipte het op daardie stadium oor enige noemenswaardige kerntegnologiese vermoë beskik nie en daar het teen 1990 sterk twyfel bestaan of hulle enige voornemens gehad het om met 'n kernwapenprogram te begin.⁴⁴

Dit was reeds sedert 1981 duidelik dat Suid-Afrika oor die vermoë beskik het om kernwapens te vervaardig asook dat Suid-Afrika oor die vermoë beskik het om kernwapens af te lewer. Teen die middel van 1988 was die skatting dat Suid-Afrika oor 'n aantal kernwapens beskik wat gewissel het van nege tot 23.⁴⁵ Ten spyte van die feit dat die OAE tot selfs in die laat tagtigerjare hom deur verskeie resolusies ten gunste van 'n kernwapenvrye sone in Afrika uitgespreek het, is daar by genoemde konferensie oor veiligheid, ontwapening en ontwikkeling wat in Augustus 1985 te Lomé gehou is, 'n beroep op alle Afrika wetenskaplikes, navorsers en die akademiese gemeenskap gedoen om 'n kernnavorsingsprogram vir Afrika te ontwikkel.⁴⁶ Indien in ag geneem word dat kerntegnologie vir die vreedsame gebruik van kernkrag ten tye wel beskikbaar was, asook die feit dat Suid-Afrika by hierdie konferensie as die grootste bedreiging vir vrede in Afrika geïdentifiseer is, is genoemde beroep op wetenskaplikes heelwaarskynlik gedoen met die doel om 'n kernwapenvermoë vir die res van Afrika as 'n teenvoeter vir Suid-Afrika se vermeende kernwapenvermoë te ontwikkel. In hierdie verband is Awua-Asamoa se stelling

van 'n "widely publicized appeal by a number of eminent African scholars for the acquisition of nuclear arms " insiggewend. Hy verklaar verder dat " The merits of such arguments have been extolled in several serious circles in recent times (particularly considering South Africa's acquisition of nuclear arms)".⁴⁷

Die kwessie van 'n teenvoeter vind vir Suid-Afrika se kernvermoë het die Afrika agenda oor "ontkerning" gedurende die sewentiger en tagtigerjare oorheers. Twee insidente het kommer in die res van Afrika oor Suid-Afrika se kernvermoë vererger. Die voormalige Sowjet-Unie het in 1977 na bewering 'n ondergrondse kernwapentoevoerterrein in die Kalahari ontdek. Die tweede insident was die waarneming van, wat vermoed is, 'n Suid-Afrikaanse kernontploffing deur 'n Amerikaanse satelliet. Ondersoeke na hierdie insidente het egter niks opgelewer nie. As gevolg van, onder andere, hierdie gebeure het 'n kernwapenvrye sone in Afrika dus nie gedurende die Koue Oorlog 'n werklikheid geword nie.⁴⁸

Behalwe vir genoemde pogings wat gedurende die Koue Oorlog in Afrika deur die OAE aangewend is om Afrika as 'n kernwapenvrye sone verklaar te kry, het sommige Afrikastate hul steun aan die volgende multilaterale kernverdrae gegee: (soos aan die einde van 1991):

Verdrag	Die Gedeeltelike Kerntoetsverbod (Partial Test Ban Treaty, (PTBT) 1963	Kernsperverdrag 1968	Seebodem Verdrag 1971
Geratificeer	34 (8 voorwaardelik)	45	22
Geteken maar nie geratificeer nie	7	0	12

Bron: Ferm, R, "Major multilateral arms control agreements" in SIPRI Yearbook 1992: World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1992, pp.600-615.

Die baie goeie ondersteuning vanuit Afrika vir die PTBT en die Kernsperverdrag spruit voort uit Afrika se strewe, wat reeds by onafhanklikwording sy oorsprong gehad het, dat Afrika 'n kernwapenvrye sone moet wees sowel as teenkantiing uit Afrika teen kernwapens in die algemeen. Tanzanië, Zimbabwe en Zambië, almal sogenaamde frontliniestate, het almal in 1991 die Kernsperverdrag geratificeer toe Suid-Afrika dit gedoen het. 'n Logiese gevolgtrekking hieruit sou wees dat hierdie state nie vir die ratifisering van 'n kernwapenvrye konvensie vir Afrika te vinde sou wees totdat Suid-Afrika ook gereed sou wees om so 'n konvensie te onderteken nie. Algerië en Angola is die enigste twee state wat nie een van bogemelde verdrae gedurende die Koue Oorlog geratificeer het nie. Angola het die Gedeeltelike Kerntoetsverbod (PTBT) onderteken.



Gedurende 1988 het die OAE verklaar dat die storting van kern- en nywerheidsafval in Afrika 'n misdad teen Afrika en sy mense is, en is die Sekretaris-Generaal van die OAE versoek om, in samewerking met internasionale organisasies, state in Afrika te ondersteun om gepaste meganismes in werking te stel om die beweging van en beskikking oor kern- en nywerheidsafval in Afrika te moniteer en te beheer.⁴⁹

Wapenbeheer in die breër sin van die woord, soos reeds in hoofstuk 1 na verwys, is al soos volg omskryf: " Our intention is simply to broaden the term (arms control). We mean to include all the forms of military cooperation between potential enemies in the interest of reducing the likelihood of war, its scope and violence if it occurs, and the political and economic costs of being prepared for it". Alhoewel hierdie siening in die konteks van die destydse kernwapenwedloop en die vrees vir 'n kernkatastrofe uitgespreek is kan een van die redes wat aangevoer word waarom wapenbeheer noodsaaklik is, naamlik die vermindering van die moontlikheid van oorlog, van toepassing gemaak word op die situasie in Afrika. Die pogings van organisasies soos die OAE, die Ekonomiese Gemeenskap van Wes-Afrikaanse State (EGWAS) en later, die Suider-Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenskap (SAOG), kan gewis beskou word as pogings om die moontlikheid van konflik te verminder. CSBM's is in hierdie konteks van belang deurdat deursigtigheid en die skepping van vertrouensverhoudings tussen state die opbou van wapenvoorrade onnodig sal maak, en die moontlikheid van wapenwedlope sal verminder of selfs uitskakel en dus tot wapenbeheermaatreëls behoort te lei. Die toepassing van CSBM's binne state is in die Afrika konteks van kardinale belang om intrastaatlike konflikte te verminder en selfs te verhoed.

Ten spyte van die feit dat wapenbeheer en ontwapening in Afrika gedurende die Koue Oorlog van beperkte omvang was, is pogings tog aangewend om bepaalde wapenbeheer inisiatiewe in genoemde breër sin van die woord te implementeer. Indien 'n situasie bereik kan word waar konflikte tot 'n minimum beperk word; groter politieke stabiliteit in Afrika bereik kan word en oorloë sodoende vermy kan word, sal die noodsaaklikheid van wapenvermindering, wapenbeheer en ontwapening 'n natuurlike uitvloeisel van so 'n situasie word. Alhoewel konflikresolusie nie in werklikheid as 'n metode van wapenbeheer beskou kan word nie dra konflikresolusie wel daartoe by om 'n omgewing, waarbinne wapenbeheer en ontwapening kan plaasvind, te skep. Verskeie organisasies, waarvan die OAE die belangrikste is, is gestig om onder andere konflikte tussen state te verhoed; dit te probeer oplos indien dit reeds aan die gang is; en veiligheid in die algemeen in die streek te bevorder. Sommige van dié organisasies word vervolgens bespreek.

6. Organisasies wat gedurende die Koue Oorlog in Afrika gestig is om veiligheid te bevorder

Soos reeds genoem is dit in die algemeen die benadering in Afrika dat wapenbeheer en ontwapening eers 'n werklikheid kan word wanneer vrede, veiligheid en stabiliteit in die streek ingetree het. Hierdie benadering moet gesien word in die konteks dat die talle gewapende konflikte wat gedurende die Koue Oorlog in Afrika plaasgevind het met konvensionele, ligte en kleinwapens geveg is. Sommige van die belangrikste organisasies in Afrika wat pogings aanwend om dié doelstellings van vrede, veiligheid, stabiliteit en uiteindelik wapenbeheer en ontwapening te bereik, se inisiatiewe word vervolgens bespreek.

6.1 Die Organisasie vir Afrika Eenheid (OAE)

Die OAE is in 1963 na 'n konferensie van Afrikastate te Addis Ababa, Ethiopië, gestig. Die voorbereidende vergadering is deur die Ministers van Buitelandse Sake van 32 Afrikastate bygewoon. Die Konferensie van Staatshoofde het die Handves van die OAE opgestel en 30 staatshoofde het dit op 30 Mei 1963 onderteken. Die OAE se ledetal is tans 53 en die hoofkwartier van die organisasie is in Addis Ababa. Die Vergadering van Staatshoofde is die hooforgaan van die organisasie en hulle vergader jaarliks. Die Vergadering oorweeg sake van gemeenskaplike belang; koördineer OAE beleid en verander die Organisasie se struktuur, funksies en aktiwiteite wanneer nodig. Die Raad van Ministers, wat bestaan uit die Ministers van Buitelandse Sake van die lidstate, reël vergaderings, is die uitvoerende liggaam verantwoordelik vir interstaatlike samewerking tussen lidstate en is verantwoordelik aan die Vergadering van Staatshoofde. Die Algemene Sekretariaat, onder leiding van die Sekretaris-Generaal, is by die hoofkwartier gesetel en het 'n aantal departemente soos onderwys, finansies, politiek, verdediging en ekonomiese ontwikkeling onder sy beheer. Die Kommissie vir Bemiddeling, Konsillasie en Arbitrasie is in 1964 gestig met die doel om geskille tussen lidstate op 'n vreedsame wyse te besleg. Die Kommissie bestaan uit 21 lede wat deur die Vergadering van Staatshoofde vir 'n termyn van vyf jaar aangestel word.⁵⁰ Die doelstellings van die OAE is onder andere om die soewereiniteit, gebiedsintegriteit en onafhanklikheid van state te verdedig; en om internasionale samewerking te bevorder en in die proses die beginsels van die Handves van die VN en die Universele Verklaring van Menseregte te eerbiedig.⁵¹

Sedert sy bestaan het die OAE sy verbintenis as die primêre organisasie om in Afrika konflikte tussenbeide te tree wêreldkundig gemaak. 'n Sleutel element van die Handves van die OAE is inderdaad die lidstate se verbintenis tot die vreedsame beslegting van geskille

deur onderhandeling, konsiliasie, bemiddeling of arbitrasie. Afrikastate het nog deurgaans van die standpunt uitgegaan dat toestande van vrede en veiligheid die hoeksteen vorm waarop Afrika solidariteit en samewerking gebou kan word.⁵²

Dit kom egter voor asof beide akademici en beleidmakers die OAE as 'n oneffektiewe instrument van konflikbestuur en die instandhouding van vrede en stabiliteit in Afrika afgeskryf het. Lidstate vind egter steeds rede om die OAE as hul enigste hoop op streeksvrede en stabiliteit te sien. Die OAE is die instelling wat deur Afrika leiers as 'n politieke sentrum gebruik word. Dit is die streek se instrument om streekstabiliteit en orde, deur die skepping van 'n politieke en veiligheidsgemeenskap, te vestig en te onderhou.⁵³

Die OAE is volgens Amoo 'n klassieke assosiasie van state waarvan die reëls en praktyke ten doel het om ongewenste interaksies tussen lidstate te verhoed. Dit is essensieel 'n gemeenskaplike veiligheidsinstelling. Dit bestaan nie primêr om op te tree nie; dit bestaan in hoofsaak om voorkomingsmaatreëls te tref in geval die streek se vrede en orde deur die optrede van 'n lidstaat of lidstate bedreig word. Dit besit net beperkte mag vir konflikbestuur en het geen afdwingingsmag nie. Alhoewel die Handves van die OAE die vereiste "to observe scrupulously the principles" van die organisasie stel, is daar geen wyse waarop sanksies van enige aard teen state wat nie die beginsels nakom nie toegepas kan word. Die Kommissie vir Bemiddeling, Konsiliasie en Arbitrasie het nog nooit gefunksioneer nie. Die Vergadering van Staatshoofde van die OAE behou steeds die primêre verantwoordelikheid en die uiteindelijke gesag om streeksgeskille en konflikte op te los. Weens die feit dat genoemde Kommissie nog nooit begin funksioneer het nie, het die Vergadering van Staatshoofde in die praktyk begin om van *ad hoc* kommissies gebruik te maak wanneer hulle in 'n bemiddellingshoedanigheid by konflikte betrokke geraak het. Hierdie kommissies het die primêre instrument van konflikbestuur van die OAE geword. Volgens Amoo "The OAU represents Africa's noble but unfulfilled search for regional peace and security".⁵⁴

Volgens Oyebade en Alao was daar gedurende die Koue Oorlog hoofsaaklik drie oorsake vir konflikte in Afrika, naamlik grensgeskille, afskeidingstendense en bevrydingstryde. Die OAE het vroeg in sy bestaan reeds tot die slotsom gekom dat hierdie oorsake tot konflik in die nuut gestigte onafhanklike state sal lei en het daarom besluit om dit van die begin af aan te spreek. Om interstaatlike konflik te voorkom het die Organisasie dus besluit dat grondgebiede, soos tydens dekoloniasie en onafhanklikheid verkry, onaantasbaar moet bly. Hierdie voorsorgmaatreël was terselfdetyd bedoel om afskeiding te ontmoedig, aangesien pogings tot afskeiding noodwendig tot 'n verandering van staatsgrense sou lei. Die voortbestaan van koloniale state nadat 'n aantal Afrikastate hul onafhanklikheid verkry het, is ook deur die OAE as 'n potensiële bron van konflik beskou. Daarom was een van die hoofdoelstellings van die OAE van die ontstaan van die

Organisasie af die beëindiging van alle vorme van kolonialisme in Afrika. Vir hierdie doel is 'n Bevrydingskomitee binne die Organisasie gestig, met die doel om alle Afrika pogings om gebiede van kolonialisme te bevry te koördineer.⁵⁵

Hierdie vroeë pogings tot konflikvoorkoming deur die OAE kon egter nie verhoed dat konflikte om juis genoemde redes gedurende die Koue Oorlog in verskeie gebiede en state in Afrika ontstaan het nie. Die genoemde Kommissie vir Bemiddeling, Konsiliasie en Arbitrasie wat in 1964 binne die OAE gestig is, se spesifieke doel was die oplossing van konflikte in Afrika. Die beginsel van die OAE wat hierop betrekking het lui soos volg: "Member-States pledge to settle all disputes among themselves by peaceful means and, to this end, decide to establish a Commission of Mediation, Conciliation and Arbitration..." . Soos reeds genoem het lidstate van die OAE egter verkies om byvoorbeeld van *ad hoc* kommissies gebruik te maak om konflikte te besleg. In meeste van die belangriker gevalle van bemiddeling waarby die OAE betrokke geraak het, het hulle dus van die *ad hoc* kommissies, wat uit staatshoofde van lidstate bestaan het, gebruik gemaak. Die werk van hierdie kommissies was egter gebaseer op oorreding omdat die OAE nie oor die nodige wetlike mag of 'n kollektiewe militêre mag beskik het om besluite af te dwing nie.⁵⁶

'n Verdere krisisbestuur benadering wat deur die OAE op 'n beperkte wyse gevolg is was deur middel van 'n vredehandhawingsoperasie. 'n Vredesmag is in die vroeë tagtigerjare na Tsjaad gestuur om vrede te handhaaf terwyl integrasie van regeringsmagte aan die gang was. Hierdie poging van die OAE was egter 'n volslae mislukking weens verskeie redes. Die mag wat gestuur is was nie groot genoeg nie, en dit het tot ernstige probleme met ontplooiing gelei. Vervoerprobleme het die ontplooiing van die mag verder bemoeilik; en die OAE Sekretaris-Generaal se kantoor in Addis-Ababa was glad nie voorberei vir die logistieke en finansiële eise van die operasie nie. In die algemeen was die OAE se pogings gedurende die Koue Oorlog om krisis te bestuur dus geensins indrukwekkend nie.⁵⁷

Die pogings en optrede van die OAE hou nie direkte verband met wapenbeheer en ontwapening nie maar soos ter inleiding aangedui, is dit die strewe van die OAE om vrede, veiligheid en stabiliteit in die streek te bevorder. Indien hierdie doelstellings wel bereik sou word sal wapens nie meer so 'n belangrike rol speel nie en sal pogings om wapenbeheer en ontwapening toe te pas meer realiseerbaar word.

In hoofstuk 1 word universele maatreëls soos die plaas van beperkings op die gedrag van partye; die bevordering van deursigtigheid en openheid tussen partye; direkte kommunikasie tussen partye; en maatreëls wat die veiligheid van partye waarborg, genoem as maatreëls om vertroue tussen state te bewerkstellig. Hierdie maatreëls geld sekerlik ook vir intrastaatlike konflikvoorkoming. Vertroueversterkende maatreëls word ook in hoofstuk 1 beskryf as maatreëls waarvan die hoofdoel is om die risiko van gewapende konflik te

verminder. Die pogings en maatreëls van die OAE sowel as dié van EGWAS, soos hieronder beskryf, om konflikte te voorkom, kan dus as pogings om vertroue en veiligheid tussen state en partye binne state te bewerkstellig, beskou word.

6.2 Die Ekonomiese Gemeenskap van Wes-Afrikaanse State (EGWAS)

EGWAS is op 28 Mei 1975, by die ondertekening van die Verdrag van Lagos, deur 15 Wes-Afrikaanse state gestig.⁵⁸

Die stigters van EGWAS was aanvanklik net gemoeid met die nie-militêre aspekte van sekuriteit.⁵⁹ Spoedig was dit egter duidelik dat ekonomiese sekuriteit nie te midde van politieke en militêre onstabiliteit en onveiligheid bereik sou kon word nie. Dus het EGWAS op 'n kollektiewe veiligheidsooreenkoms besluit. In 1978 is die Protokol oor Nie-Aggressie onderteken.⁶⁰

In 1981 is die Protokol oor Wedersydse Steun in Verdediging onderteken. Die lidstate van EGWAS was ten tye besorgd oor aggressie wat moontlik van buite die substreek teen 'n lidstaat of lidstate gepleeg kon word. Die doel van die Protokol was dat enige gewapende bedreiging of aggressie teen enige lidstaat beskou sou word as 'n bedreiging vir die gemeenskap van die Wes-Afrikaanse substreek en sou dus deur kollektiewe optrede deur die lidstate van EGWAS beantwoord word.⁶¹

EGWAS se pogings om vrede, veiligheid en stabiliteit in Wes-Afrika te bevorder dien inderwaarheid as ondersteuning van die OAE se pogings. Die Protokol oor Nie-Aggressie is soortgelyk aan 'n nie-aanvalsverdrag en dra by tot die bevordering van vrede en veiligheid in dié substreek. Die Protokol oor Wedersydse Steun in Verdediging kan as afskrikmiddel dien indien enige staat in die substreek deur 'n ander staat van buite die substreek militêr bedreig sou word. Al die state se samewerking sal egter noodsaaklik wees ten einde 'n verdedigingsmag, verteenwoordigend van die substreek, op die been te bring en in stand te hou. Alhoewel hierdie maatreëls geen direkte impak op wapenbeheer en ontwapening het nie lewer dit soortgelyk aan die OAE se pogings indirek 'n bydrae daartoe deurdat dit dien as vertroue- en veiligheidsversterkende maatreëls.

6.3 Die VN se Streeksentrum vir Vrede en Ontwapening in Afrika (VNSVOA)

Die (VNSVOA) wie se hoofkwartier in Lomé, Togo is, is op 24 Oktober 1986 gestig. Die stigting van die Sentrum was die gevolg van 'n resolusie waarvolgens die OAE sy oortuiging ten opsigte van die verband tussen veiligheid, ontwapening en ontwikkeling uitgespreek en

'n beroep op die VN gedoen het om 'n streekkantoor in Afrika te open om indiepte studies te doen en die doelwitte van vrede, wapenbeperking en ontwikkeling te bevorder. Volgens dié resoluëie het die OAE die VN uitgenooi om 'n streeksentrum vir vrede en ontwapening in Afrika te stig.⁶²

Die VNSVOA is 'n liggaam van die VN en sy mandaat is om lidstate van die Afrikastreek op versoek en in samewerking met die OAE van substantiewe steun vir inisiatiewe om vrede, wapenbeperking en ontwapening te laat realiseer te voorsien. Verder behels die mandaat dat die Sentrum die implementering van streeksaktiwiteite in Afrika op genoemde terreine, ingevolge die Wêreldveldtog vir Ontwapening (sedert 1992 die VN se Ontwapeningsinligtingsprogram) koördineer. Alhoewel die Sentrum waardevolle werk ten opsigte van die verspreiding van inligting, navorsing en opleiding op genoemde terreine verrig, kom dit weens 'n tekort aan fondse nie heeltemal tot sy reg nie.⁶³ Die sentrum beskik oor die volgende funksionele eenhede: vrede en veiligheid; wapenbeheer en ontwapening; hulpbron mobilisering; en inligting, navorsing en publikasie. Teen Augustus 2001 was 47 Afrikastate lidstate van die Sentrum.⁶⁴

7. Die VN en vredehandhawing in Afrika gedurende die Koue Oorlog

Afrika is sedert onafhanklikwording bekend as die streek waar gewapende konflik deurlopend aan die orde is. Die VN moes noodwendig deur vredehandhawingsoperasies gedurende die Koue Oorlog betrokke raak by hierdie konflikte. Die relevansie tot wapenbeheer en ontwapening met hierdie operasies is daarin geleë dat indien gewapende konflikte tot 'n einde gebring is, die gebruik van wapens nie meer nodig sal wees nie, en die verkryging of aankoop van addisionele of meer gesofistikeerde wapens minder noodsaaklik sou word. In die afwesigheid van 'n bedreiging verminder die behoefte aan wapens.

Gedurende die vier dekades wat vanaf 1948 tot 1988 gestrek het, het die VN 15 vredehandhawingsoperasies onderneem. Met die uitsondering van die operasie in die Demokratiese Republiek van die Kongo in die vroeë sestigerjare was die operasies in Afrika ingevolge redelik eenvoudige mandate onderneem. Die mandate was gewoonlik beperk tot die monitering van skietstakingsooreenkomste of die skeiding van die strydende magte van twee state, deur middel van die ontplooiing van ongewapende of lig gewapende VN-magte. Hierdie magte is ontplooi met die toestemming en op uitnodiging van die state wat in konflik was en met die verstandhouding dat die VN as onpartydige fasiliteerder sou optree en dat die militêre personeel wat ontplooi word nie geweld sou gebruik nie, tensy dit uit selfverdediging sou wees.⁶⁵ Die bilaterale ooreenkoms tussen Angola en Kuba wat die basis vir die VN se mandaat vir hul verifikasiesending na Angola gedurende 1989-1991 gevorm het, het nie 'n element van ontwapening ingesluit nie, maar die Kubaanse troepe is in die



proses van onttrekking volgens die diskresie van hul bevelvoerders ontwapen. Die VN se oorgangsondersteuningsgroep wat gedurende 1989-1990 betrokke was by die implementering van die Namibiese vredesooreenkoms met Suid-Afrika, se mandaat het 'n spesifieke ontwapeningskomponent ingesluit.⁶⁶ Die ontwapening wat ingevolge hierdie ooreenkomste toegepas is kan gesien word as ontwapening aan die einde van konflikte soos in hoofstuk 1 beskryf.

Die internasionale wapenverbod wat die VN aanvanklik op 'n vrywillige basis in 1963 teen Suid-Afrika ingestel het en wat vanaf 1977 internasionaal verpligtend gemaak is, kan as 'n vorm van gedwonge wapenbeheer beskou word weens die feit dat dit 'n poging was om Suid-Afrika wapens te ontsê. Hierdie wapenverbod was egter nie 'n groot sukses nie weens die feit dat dit veroorsaak het dat Suid-Afrika 'n uiters doeltreffende en later finansiële voordelige wapennywerheid van sy eie ontwikkel het.⁶⁷

Die pogings van die OAE en EGWAS om gewapende konflikte tot 'n einde te bring of te voorkom; die stigting van die VNSVOA en die VN se pogings gedurende die Koue Oorlog om vrede te berwerkstellig en dit te handhaaf tussen strydende partye, was almal daarop ingestel om vrede, veiligheid en stabiliteit in Afrika te bewerkstellig en te bevorder. Dit kan met reg beskou word as pogings tot die skepping van vertroue en veiligheid tussen strydende partye. Hierdie pogings was ongelukkig nie altyd so suksesvol nie.

8. Samevatting

Die tydperk in Afrika gedurende die Koue Oorlog wat vanaf 1960 tot 1991 gestrek het, is deur veral drie aspekte gekenmerk wat 'n invloed op enige pogings om wapenbeheer en ontwapening toe te pas gehad het. Dié drie aspekte was naamlik die mededinging tussen die Ooste en die Weste wat om strategiese, ekonomiese en ideologiese redes hul invloed na onafhanklikwording in Afrika wou uitbou en versterk; die dekolonialiseringsproses in Afrika wat veral vanaf 1960 momentum gekry het en voortgeduur het tot in die laat tagtigerjare/vroeë negentigerjare; en Suid-Afrika se beleid van apartheid, wat vanaf die vroeë sestigerjare met geweld deur die "African National Congress" (ANC) teengestaan is en Suid-Afrika as die vyand van Afrika en as die grootste bedreiging vir vrede in Afrika uitgesonder het. Hierdie gebeure het tot vele hoofsaaklik intrastaatlike oorloë gelei en veroorsaak dat Afrika wêreldbekendheid verwerf het as die streek waar staatsgrepe op 'n gereelde basis aan die orde was.

Die Afrika perspektief op wapenbeheer en ontwapening, soos in hierdie hoofstuk beskryf, toon sekere duidelike tendense in Afrika se benadering tot wapenbeheer en ontwapening gedurende die Koue Oorlog. Aanvanklik was daar 'n sterk gevoel by die OB sowel as die OAE teen kernwapens en ten gunste van algemene ontwapening. Alhoewel



hierdie sienswyse hoofsaaklik ten opsigte van kernwapens gedurende die Koue Oorlog voortgeduur het, het wapenbeheer en ontwapening ten opsigte van konvensionele wapens 'n illusie gebly en het die klem in die laat sewentiger/ vroeë tagtigerjare na een van konflikvoorkoming verskuif.

Die teenstrydighede in die Afrika opset, soos beskryf in hierdie hoofstuk, toon dat daar van die goeie voornemens ten opsigte van wapenbeheer en ontwapening, met verwysing na konvensionele wapens, gedurende die Koue Oorlog nie veel in Afrika tot stand gekom het nie. Die talle militêre konflikte wat gedurende die Koue Oorlog in Afrika plaasgevind het, is met konvensionele, ligte en kleinwapens geveg.

Die vernaamste oorsaak van interstaatlike konflikte was grensgeskille as gevolg van grense wat gedurende die koloniale era vasgestel is en konflik tussen "nuwe" onafhanklike state veroorsaak het. Deurlopende ekonomiese mislukking van state; oneffektiewe regering; politieke ontevredenheid en etniese verskille binne state, was die belangrikste oorsake vir intrastaatlike konflikte. Hierdie redes en Suid-Afrika wat in die vroeë sestigerjare herbewapen het, het veroorsaak dat uitgawes aan wapens in Afrika skouspelagtig gestyg het in die sestigerjare, aanhou styg het in die sewentigerjare, en eers in die vroeë tagtigerjare begin afneem het.

In die omstandighede soos hierbo geskets, was daar dus gedurende die Koue Oorlog ten opsigte van konvensionele wapens nie werklik sprake van wapenbeheer en/of ontwapening in Afrika nie. Twee state het die Onmenslike Wapenkonvensie van 1981 geratifiseer. Die Afrika beskouing van ontwapening, soos gedefinieer by die konferensie wat in 1985 te Lomé plaasgevind het, dui eerder op 'n benadering van vreedsame oplossing van geskille as om wapenbeheer en/of ontwapening as sulks toe te pas. Dié benadering kan 'n bydrae lewer tot die skep van 'n omgewing waarbinne wapenbeheer/ontwapening toegepas sal kan word, maar dit op sigself is nie wapenbeheer of ontwapening nie. Die OAE en EGWAS se optrede dui ook op hierdie benadering en moet eerder as pogings om vertroue en veiligheid te bevorder gesien word.

Ten opsigte van kernwapens is daar, soos reeds genoem, alreeds vanaf die vroeë sestigerjare gepoog om Afrika as 'n kernwapenvrye sone verklaar te kry maar dié doel is nie gedurende die Koue Oorlog in Afrika bereik nie. Die ontwikkeling van 'n kernwapenvermoë in die tagtigerjare deur Suid-Afrika het hierin 'n belangrike rol gespeel. Die OAE het wel in 1988 die storting van kern- en nywerheidsafval in Afrika as 'n misdaad teen Afrika en sy mense bestempel. Hierbenewens het 34 Afrikastate die PTBT; 45 die Kernsperverdrag; en 22 die Seebodem Verdrag gedurende die Koue Oorlog geratifiseer. Verder het 34 Afrikastate die Geneefse Protokool van 1925 geratifiseer; 25 die BTWK van 1975; en sewe die ENMOD Konvensie van 1977 gedurende die Koue Oorlog geratifiseer. Die ondersteuning vir die ooreenkomste ten opsigte van wapens van grootskaalse vernietiging

en die Geneefse Protokol is bemoedigend maar dit was konvensionele wapens wat gedurende die Koue Oorlog in Afrika konflikte gebruik is.

VN vredesendings na Afrika gedurende die Koue Oorlog se mandate was gewoonlik beperk tot dié van onpartydige fasiliteerder, met militêre personeel wat nie veronderstel was om, behalwe vir selfverdediging, geweld te gebruik nie. Die VN ondersteuningsgroep wat in die laat tagtiger/begin negentigerjare in Namibië by die implementering van die vredesooreenkoms tussen Namibië en Suid-Afrika betrokke was, se mandaat het 'n spesifieke ontwapeningsklousule ingesluit. Ontwapening wat ingevolge hierdie ooreenkoms toegepas is kan gesien word as ontwapening aan die einde van 'n konflik soos in hoofstuk 1 beskryf. Die verpligte internasionale wapenverbod wat die VN vanaf 1977 teen Suid-Afrika ingestel het kan as gedwonge wapenbeheer beskou word weens die feit dat dit 'n poging was om Suid-Afrika wapens te ontsê.

In die volgende hoofstuk word wapenbeheer en ontwapening, soos dit na die Koue Oorlog in Afrika gemanifesteer het, bespreek. Soos gesien sal word is groter sukses na die Koue Oorlog behaal en is meer daadwerklike stappe geneem om die proliferasie van kernwapens, ligte- en kleinwapens sowel as teen-personeelmyne te beperk.

VERWYSINGS

- 1 Baynham, S, "Armed Forces in Africa", in Baynham, S, Military Power and Politics in Black Africa, Croom Helm, London , 1986 p.1.
- 2 Du Plessis, L, "The Historical Development of Sub-Saharan Military Capabilities", in Du Plessis, L, and Hough, M, (eds) Protecting Sub-Saharan Africa: The Military Challenge, HSRC Publishers, Pretoria, 1999, p.23.
- 3 Ibid, pp. 23 en 25.
- 4 Ibid, p.23.
- 5 Mills, G, "Inter- and Intra-state Conflict in Africa in the 1990's: Democracy as a Cure-all?", Strategic Review for Southern Africa, Vol XVIII No1, 1996, p.22.
- 6 Ibid, pp.20-21; en Disarmament Workshop on the Role of Border Problems in African Peace and Security: A Research Project, United Nations, New York, 1993, pp.123-125.
- 7 Arlinghaus, B E, Development in Africa: The Military, Political and Economic Risks of Arms Transfers, Westview Press, Boulder, 1984, pp.19-20; en Furley, O, (ed) "Introduction: Africa: The Habit of Conflict", in Furley, O, (ed) Conflict in Africa, I B Tauris Publishers, London, 1995, pp.1-18.
- 8 Furley, O, op cit, pp.3-4
- 9 Ibid, p.7.

- 10 Arkhurst, F S, (ed) Arms and African Development, Praegers Publishers, New York, 1972, pp.17-18
- 11 Carney, D, "Notes on Disarmament and African Development", in Arkhurst, F S, op cit, pp.23-24.
- 12 Luckham, R, "Militarization in Africa", in SIPRI Yearbook 1985: World Armaments and Disarmament, Taylor & Francis, London, 1985, p.295.
- 13 Ibid, p.302.
- 14 Arlinghaus, B E, (ed) Arms for Africa: Military Assistance and Foreign Policy in the Developing World, D C Heath and Company, Lexington, 1983, pp. 122-123; en Foltz, W J, and Bienen, H S, (eds) Arms and the African, Yale University Press, London, 1985, pp.62-63.
- 15 Karp, A, "The trade in conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1988: World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1988, p.176.
- 16 Anthony, I, et al, " Arms production and arms trade", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, p.444.
- 17 Anthony, I, et al, "Tables of the value of the trade in major conventional weapons", in SIPRI Yearbook 1993, op cit, p. 476.
- 18 Saxena, S C, "Disarmament: the African Perspective", Strategic Analysis, Vol XXII, No 7, 1998. p.1. Internet: www.idsa-india.org/an-oct8-3.html Toegang: 18/01/02.
- 19 Ibid, p.2.
- 20 Ibid, pp.2-4.
- 21 Ibid, pp.4-5.
- 22 Ibid, pp.5-6.
- 23 Ibid, pp.6-7.
- 24 Kemp, G, "Arms Traffic and Third World Conflicts", International Conciliation No 577, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1970, pp. 59-60.
- 25 Ibid, p.61.
- 26 Ibid, p.63.
- 27 Hutchful, E, " Disarmament and Development: An African View", IDS Bulletin, Vol 16 No 4, 1985, p. 67.

- 28 OAU: "Resolution on disarmament, denuclearization, security and development in Africa AGH/Res 126 (XX) ", in Legum, C, (ed) African Contemporary Record: Annual Survey and Documents 1984-1985, African Publishing Company, New York, 1986, p.C12; en Resolution on Regional Conference on Security Development and Disarmament GH/Res 138 (XXI)", in Legum, C, (ed) African Contemporary Record: Annual Survey and Documents, 1985-1986, African Publishing Company, New York, 1987, p.C35.
- 29 Pela, L A, "Africa and Disarmament", African Defence Journal, No 63, Paris, 1985, p.53.
- 30 Brayton, A A, "Armed Forces in Africa", in Baynham, S, op cit, p.288.
- 31 Azikiwe, E A, "The impact of nuclear and conventional disarmament on the African continent", in Disarmament: Disarmament and Security in Africa, Department of Disarmament Affairs, United Nations, New York, 1991, pp.71-75.
- 32 "The prohibition of new weapons", in SIPRI Yearbook 1978: World Armaments and Disarmament, Taylor and Francis, London, 1978, p.377.
- 33 Ferm, R, "Major multilateral arms control agreements", in SIPRI Yearbook 1992; World Armaments and Disarmament, Oxford University Press, Oxford, 1992, pp. 595-615.
- 34 RSA: South Africa's Chemical and Biological Warfare Programme: Special Investigation into Project Coast. Truth and Reconciliation Commission Final Report, Volume Two, Chapter Six, October 1998. Internet: <http://www.fas.org/nuke/guide/rsa/cbw/2chap6c.htm> Toegang: 06/10/01.
- 35 Isenberg, D, "Should we be afraid? Yes!", Weekly Defence Monitor, Issue 20, 1997, p.2. Internet: <http://www.cdi.org>. Toegang: 25/08/01.
- 36 Saxena, S C, op cit, pp.13-15.; en Awua-Asamoah, M, "Discussion", in Disarmament: Disarmament and Security in Africa, United Nations, New York, 1991, pp.62-63.
- 37 Saxena, S C, op cit, p.2.
- 38 Arkhurst, F S, op cit, pp.15-16.
- 39 Saxena, S C, op cit, p.8.
- 40 Arkhurst, F S, op cit, p.16; en United Nations General Assembly Official Records, Agenda item 105, Annexes, Twentieth Session, New York, 1965, p.3.
- 41 Flournoy, M A, and Campbell, K M, " South Africa's Bomb: A Military Option?", ORBIS, Vol 32 No 3, 1988, p.387.
- 42 OAU: "Resolution on Nuclearization of SA, CM/Res 624(XXXI)", in Legum, C, (ed) African Contemporary Record: Annual Survey and Documents 1978-1979, African Publishing Company, New York, 1980, pp.C10-C11.
- 43 OAU: "Resolution on the Denuclearization of Africa, CM/Res 718 (XXXIII)", in Legum, C, (ed) African Contemporary Record: Annual Survey and Documents 1979-1980, African Publishing Company, New York, 1981, pp.C3-C4.

- 44 Gromyko, A A, and Whitaker, C S, Agenda for Action: Africa-Soviet-US Cooperation, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1990, p.181.
- 45 Flournoy, M A, and Campbell, K M, op cit, pp.385-388.
- 46 Pela, L A, op cit, p.53.
- 47 Awua-Asamoah, M, op cit, pp.62-63.
- 48 Saxena, op cit, p.9.
- 49 OAU: "Resolution on Dumping of Nuclear and Industrial Waste in Africa, CM/Res. 1153/28 ILM 567 (1989)", in Naldi, G J, (ed) Documents of the Organization of African Unity, Mansell, London, 1992, pp.76-77.
- 50 Hough, M, and Du Plessis, L, (ed) Contemporary International Organisations and Treaties: Selected Documents, Ad hoc Publication No 34, Institute for Strategic Studies, University of Pretoria, Pretoria, 1997, pp. 84-85.
- 51 Ibid, p.87.
- 52 Aamo, S G, "Role of the OAU: Past, Present, and Future", in Smock, D R, (ed) Making War and Waging Peace: Foreign Intervention in Africa, United States Institute of Peace Press, Washington D C, 1993, pp.239
- 53 Ibid, pp.239-240.
- 54 Ibid, pp.243-244 en 257.
- 55 Oyebade, A, and Alao, A, (ed) Africa After the Cold War: The Changing perspectives on Security, Africa World Press, Inc., Asmara, Eritrea, 1998, pp.145-146.
- 56 Ibid, pp.146-147.
- 57 Ibid, pp.147-149.
- 58 Hough, M, and Du Plessis, A, (ed), Africa: Selected Documents on Political, Security, Humanitarian and Economic Issues, Ad hoc Publication No 33, Institute for Strategic Studies, University of Pretoria, Pretoria, 1996, pp.123-124.
- 59 Olonisakin, F, "Rethinking regional security in Africa: An analysis of ECOWAS and SADC, Strategic Review for Southern Africa Vol XX No2, 1998, pp. 52-53.
- 60 Ibid, p.55.
- 61 Ibid, pp.55-56.
- 62 United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament, UNRCPDA, July 1999, p.1; Resolutions and Decisions Adopted by the General Assembly during the First part of its Fortieth Session, United Nations Press ReLease, Department Of Public Information, United Nations, New York, 1986, p.167; en United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Africa.. Internet: <http://www.unrec.org>. Toegang: 22/08/2001.
- 63 United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament, UNRCPDA, July 1999, pp.1-2; en UN: United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Africa: Report of the Secretary-General, General Assembly Document A/55/171, 2000, pp.1-9.



- 64 United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Africa. Internet: <http://www.unrec.org>. Toegang: 22/08/2001.
- 65 Carey, M, "Peacekeeping in Africa: recent evolution and prospects", in Furley, O, and May, R,(ed) Peacekeeping in Africa, Ashgate, Brookfield USA, 1998, p.13.
- 66 Batchelor, P, "Disarmament, Small Arms, and Intra-State Conflict: The Case of Southern Africa", in Smith, C, et al, Disarmament and Conflict Resolution Project: Small Arms Management and Peacekeeping, United Nations, New York, 1996, p.64.
- 67 Cilliers, J, and Reichardt, M, " Swords and Business: The Past and Future of the South African Defence Industry", in Cilliers, J, and Reichardt, M, About Turn: The Transformation of the South African Military and Intelligence, Institute for Defence Policy, Halfway House, South Africa, 1995, pp.252-255.